

ინკლუზიური განათლება

მაია ბაგრატიონი, უანა კვაჭაძე, თამარ ისაკაძე,
რუსუდან ლორთქიფანიძე, ნათია გაჩეჩილაძე

სასწავლო აქტივობები ყველასათვის

სწავლების მეთოდები
ინკლუზიურ განათლებაში

გზამკვლევი მასწავლებლებისთვის

პუბლიკაცია მომზადებულია გაეროს ბავშვთა ფონდის (იუნისეფი) და ვორლდ ვიჟენ საქართველოს ფინანსური მხარდაჭერით. პუბლიკაციაში გამოხატული მოსაზრებანი სრულიად არაა აუცილებელი ასახავდეს გაეროს ბავშვთა ფონდის და ვორლდ ვიჟენ საქართველოს ოფიციალურ თვალსაზრისს.

გზამკვლევის ავტორები:

მაია ბაგრატიონი

ჟანა კვაჭაძე

თამარ ისაკაძე

რუსუდან ლორთქიფანიძე

ნათია გაჩეჩილაძე

გზამკვლევის შექმნაზე მუშაობდნენ:

ვიქტორია მიდელაური - ვორლდ ვიჟენ საქართველო (World Vision Georgia)

მავო ყუფარაძე - გაეროს ბავშვთა ფონდი (UNICEF)

იდეის ავტორი:

ეკატერინე დგებუაძე - განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო

ილუსტრატორი: მაია ბათუმაშვილი

დიზაინერ-დამკაბადონებელი: ნატო ნობაძე

სარჩევი

გზამკვლევის შესახებ.....	4
შესავალი.....	5
განათლების უფლება და უფლებები განათლების პროცესში..... უნა კვაჭაძე	7
განათლების სისტემის/ სწავლის პროცესის მიღმა დარჩენის რისკები..... უნა კვაჭაძე	10
თანამედროვე განათლების მიზნები..... მაია ბაგრატიონი - გრუზინსკი	19
ეროვნული სასწავლო გეგმის შედეგები და მათი მნიშვნელობა..... მაია ბაგრატიონი - გრუზინსკი	22
განათლება ფორმალურ და არაფორმალურ სასწავლო გარემოში..... მაია ბაგრატიონი - გრუზინსკი	30
სწავლების უნივერსალური დიზაინი..... უნა კვაჭაძე	36
დამხმარე საშუალებები..... რუსუდან ლორთქიფანიძე	45
Windows-ის ადაპტაცია..... ნათია გაჩეჩილაძე	51
ბიბლიოგრაფია.....	58

გზამკვლევის შესახებ

ბოლო წლების მანძილზე მიმდინარე განათლების რეფორმის საფუძველზე მნიშვნელოვნად შეიცვალა წარმოდგენა სასკოლო განათლების შესახებ, აქტუალური გახდა ბავშვზე ორიენტირებული სწავლება, რაც გულისხმობს სასწავლო მიზნების, მეთოდების, სტრატეგიების და რესურსების მაქსიმალურ მორგებას ბავშვის შესაძლებლობებსა და ინტერესებზე.

დღეისათვის ინკლუზიური განათლების განვითარების კვალდაკვალ ბევრი ბავშვი იღებს განათლებას საჯარო სკოლებში, თუმცა სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებისა და სკოლის მიღმა დარჩენილი ბავშვების განათლების სისტემაში სრულფასოვანი ინტეგრაცია დღემდე გამონვევად რჩება მასწავლებლებისთვის, რადგან ეროვნული სასწავლო გეგმის მიზნების მიღწევა საჭიროებს მრავალფეროვან აქტივობებს, ხოლო სხვადასხვა საჭიროების მქონე მოსწავლეთათვის მასწავლებლების მხრიდან მნიშვნელოვანია სპეციფიური სასწავლო სტრატეგიების და მეთოდების გამოყენება.

იმისთვის, რომ ყველა მოსწავლემ, მიუხედავად საჭიროებისა, მიაღწიოს წარმატებას, მნიშვნელოვანია უნივერსალური დიზაინის პრინციპებზე შექმნილი სასწავლო გარემო, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების და სკოლის მიღმა მყოფი ბავშვებისთვის საჭიროა სასწავლო გარემოს ადაპტირება, მაგალითად თვალსაჩინო მასალები, გამარტივებული ინსტრუქციები, კავშირის დამყარება ყოფით მოვლენებთან და საგნებთან, დამხმარე საშუალებები ზრდის შედეგების მიღწევის დონეს. გარდა ამისა, სწავლის სირთულის მქონე მოსწავლე უკეთესად აღწევს შედეგებს გამოცდილებით სწავლის საფუძველზე, კონსტრუქტივისტული მიდგომით, კეთებით სწავლის და პრაგმატული სწავლის პრინციპებით დაგეგმილი აქტივობებით.

აღნიშნული სახელმძღვანელო შეიქმნა სწორედ იმ მიზნით, რომ მასწავლებლისთვის ხელმისაწვდომი იყოს მრავალფეროვანი აქტივობები. ეროვნული სასწავლო გეგმის და გაკვეთილის მიზნებიდან გამომდინარე მასწავლებლისთვის სახელმძღვანელოში ხელმისაწვდომია აქტივობათა სხვადასხვა ნიმუშები, რომლებიც მასწავლებლებს დაეხმარება გაკვეთილების დაგეგმვის და ჩატარების დროს შეარჩიონ ბავშვის საჭიროებასა და ინტერესებზე მორგებული აქტივობები.

გზამკვლევაში მოცემული აქტივობები დაგეგმილია სწავლების უნივერსალური დიზაინის გათვალისწინებით, რომლის თანახმად ბავშვის საჭიროებებზე მორგებული დაგეგმვა ნიშნავს სასწავლო გარემოში ცვლილებების განხორციელებას, რაც ზრდის სასწავლო შედეგებს.

შესავალი

სახელმძღვანელო განკუთვნილია დაწყებითი განათლების მასწავლებლებისთვის, აღმზრდელ-პედაგოგებისთვის და სპეციალური მასწავლებლებისთვის, რომლებიც საგანმანათლებლო და სააღმზრდელო დაწესებულებებში ზრუნავენ მოზარდთა ბაზისური აკადემიური უნარების განვითარებაზე.

სახელმძღვანელოს ამოცანაა გააცნოს მასწავლებლებს მრავალფეროვანი სასწავლო აქტივობები, რომლებიც ხელს შეუწყობს დაწყებითი განათლების საფეხურზე ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული მიზნების მიღწევას ქართულ ენასა და ლიტერატურაში და მათემატიკაში.

სახელმძღვანელოში წარმოდგენილი აქტივობებში განკუთვნილია ყველა მოსწავლისთვის, რომელიც ორიენტირებულია ეროვნული სასწავლო გეგმის და ინდივიდუალური სასწავლო გეგმის მიზნებზე. ამავდროულად, სახელმძღვანელო ითვალისწინებს აღნიშნულ მოსწავლეთა მრავალფეროვნებას და განსხვავებულობას ამა თუ იმ ნიშნით - ინტერესებით, მისწრაფებებით, შესაძლებლობებით და აერთიანებს არა მხოლოდ სტანდარტულ რეკომენდაციებს სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებული სწავლის შედეგის მისაღწევად, არამედ დეტალურად ასახავს რეკომენდაციებს და წარმოდგენილი აქტივობების ადაპტირების შესაძლებლობებს მოსწავლეთა სხვადასხვა საგანმანათლებლო საჭიროების გათვალისწინებით.

ამრიგად, გზამკვლევაში წარმოდგენილია:

- დაწყებით საფეხურზე სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებული ყველა სწავლის შედეგი ქართულ ენასა და ლიტერატურაში და მათემატიკაში;
- მეთოდური მითითება;
- ყოველი სწავლის შედეგის მიღწევისთვის რეკომენდებული აქტივობა/აქტივობები;
- აქტივობის განხორციელებისთვის რეკომენდებული შესაბამისი რესურსი (გარემო, მასალა);
- აქტივობის აღწერა (მასწავლებლის ინსტრუქცია, აქტივობის დეტალური მიმდინარეობა და მოსწავლეთა მოსალოდნელი შესრულება);
- შეფასება.

შედეგად, გზამკვლევაში წარმოდგენილი მრავალფეროვანი აქტივობები და მათი ადაპტირების შესაძლებლობები გაარკვევს მასწავლებლებს იმაში, თუ როგორ უნდა მოხდეს სასწავლო პროცესში მოსწავლეთა ინდივიდუალური საჭიროების გათვალისწინება; მასწავლებლებს გაუფართოებს ხედვას სასწავლო პროცესის მოდიფიცირებულად დაგეგმვისა და განხორციელების თაობაზე; გზამკვლევი მასწავლებელს გახდის უფრო შემოქმედებითს და შესძენს კომპეტენციას სწავლებისას შენიშნოს მოსწავლეთა შესაძლებლობები, საჭიროებები¹ და ადეკვატური რეაგირება მოახდინოს მათზე; დამოუკიდებლად მოარგოს სასწავლო პროცესი მოსწავლის საჭიროებებს და გადასცეს ცოდნა.

1. შესაძლებელია მასწავლებელს გაუჭირდეს მოსწავლის საგანმანათლებლო საჭიროების და მისი გამომწვევი მიზეზების დამოუკიდებლად იდენტიფიცირება; ამ შემთხვევაში მას შესაბამისი პედაგოგის (სპეციალური მასწავლებლის, ფსიქოლოგის) დახმარება დასჭირდება.

ამავდროულად, გზამკვლევაში წარმოდგენილი ადაპტირებულ აქტივობათა ნაკრები, გაუადვილებს მასწავლებელს სასწავლო პრაქტიკას, რადგან სახელმძღვანელოში მასწავლებელი აღმოაჩენს მრავალფეროვან იდეებს და მათი განხორციელების შესაძლებლობებს. ამ შემთხვევაში, მასწავლებელს მოეთხოვება მხოლოდ ის, რომ სწორად შეარჩიოს აქტივობა და გადაამოწმოს, რელევანტურია თუ არა აქტივობის ადაპტირებული ვერსია და რეკომენდაცია.

მიუხედავად იმისა, რომ გზამკვლევი ეხმარება საგანმანათლებლო სისტემაში არსებულ გამონვევას - მასწავლებლებისთვის ხელმისაწვდომი იყოს ადაპტირებულ აქტივობათა ნაკრები, შეუძლებელია ისეთი სახელმძღვანელოს და აქტივობათა კრებულის შექმნა, რომელშიც თავმოყრილი იქნება საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებისთვის ყველა შესაძლო აქტივობა. ყოველთვის იარსებს რისკი, რომ მასწავლებელი სახელმძღვანელოში ვერ აღმოაჩენს ყველა მოსწავლისთვის რელევანტურ აქტივობას, რადგან მოსწავლეები განსხვავებულები არიან, აქვთ უაღრესად მრავალფეროვანი საგანმანათლებლო საჭიროებები, ინტერესები და შესაძლებლობები: ერთი მოსწავლისთვის ეფექტური აქტივობა შესაძლებელია გამოუსადეგარი გამოდგეს მეორესთვის.

მიუხედავად, არსებული გარემოებისა, ვფიქრობთ სახელმძღვანელო სასარგებლო ფუნქციას შეასრულებს, გააუმჯობესებს მასწავლებელთა პროფესიულ პრაქტიკას და ხელს შეუწყობს მოსწავლეთა სასწავლო პროცესში ჩართულობას, თანამონაწილეობას და პროგრესს.

თავი პირველი

განათლების უფლება და უფლებები განათლების პროცესში

ჟანა კვაჭაძე

ოცდამეერთე საუკუნის სამყარო თანამედროვე ადამიანს და განათლების სისტემას ბევრი გამოწვევის წინაშე აყენებს. დღეისათვის ფაქტობრივი ცოდნა აღარ წარმოადგენს განათლების უმთავრეს მიზანს, როგორც ეს წინა საუკუნეებში იყო. დღეს განათლების სისტემამ მოსწავლე უნდა უზრუნველყოს იმ ცოდნით, რაც მისი ცხოვრებისთვის რელევანტურია და მას დაეხმარება დამოუკიდებელ, პასუხისმგებელ და გადაწყვეტილების მიმღებ პიროვნებად ჩამოყალიბებაში (UNICEF ToT Guide, 2015), რომელიც არა მხოლოდ იყენებს არსებულ ცოდნას, არამედ ფლობს მისი შეფასების და ახლის შექმნის უნარებსაც. ყოველივე ეს განათლების სისტემას და, პირველ რიგში, განათლების სპეციალისტებს უყენებს მოთხოვნას, გაითვალისწინონ მოსწავლეთა ინდივიდუალური საჭიროებები და სწავლებისას ხელი შეუწყონ იმ უნარებისა და კომპეტენციების განვითარებას, რომლებიც გაზრდის პიროვნების წარმატებას და პროდუქტიულობას საზოგადოებაში.

სწორედ ამიტომ დღეს სკოლა მხოლოდ საგანთა სწავლების გარემოს არ წარმოადგენს. თანამედროვე სკოლაში აღიარებულია მრავალფეროვნება, მათ შორის მოსწავლეთა მრავალფეროვანი შესაძლებლობები, გამოცდილებები, ინტერესები და საგანმანათლებლო საჭიროებები. შესაბამისად, ერთსა და იმავე სკოლაში სხვადასხვა საჭიროებების მქონე მოსწავლეები შესაძლოა იყენებდნენ სწავლების სხვადასხვა სტრატეგიებს, მაგრამ ყველა ერთად იყოს ჩართული საგანმანათლებლო პროცესში საბოლოოდ ერთი მიზნისკენ ისწრაფოდნენ, რაც გულისხმობს დამოუკიდებელ მოქალაქედ, თავისუფალ პიროვნებად ყალიბებას. ამის მაგალითია ის, რომ სკოლაში ერთი მოსწავლე სწავლობს სივრცეში თეთრი ხელჯობით ორიენტირებას, ვინაიდან ეს მისთვის რელევანტური და აუცილებელია, მეორე სურათებით კომუნიკაციას ეუფლება, ხოლო მესამე დილების შეკვრაში ვარჯიშობს,

განათლება ადამიანის ფუნდამენტური და კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებაა (საქართველოს კონსტიტუცია. მუხლი 35). განათლება წარმოადგენს, როგორც ზოგადად კაცობრიობის ცივილიზაციის, ასევე ცალკეული ინდივიდის ცხოვრების მაღალი ხარისხის საფუძველს (Eurostat, 2013; Diener et al. 1993, Powdthavee 2015). განათლების მიღების შეუძლებლობა შემდგომში კავშირშია უმუშევრობასთან და დაბალ სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობასთან (ibid). არსებობს მტკიცებულება, რომ პირები, რომლებიც სასკოლო ასაკში განათლების მიღმა იყვნენ დარჩენილი ან ვერ მიიღეს სრულფასოვანი განათლება, მეტად არიან მიდრეკილნი დეპრესიის, შფოთვისა და აგრესიისკენ, განიცდიან ემოციურ დისტრესს და უჭირთ ცხოვრებისეულ სირთულეებთან ადეკვატური გამკლავების საშუალებების გამოხაზვა (Willigen, M. 1997).

საქართველოში დაწყებითი და საბაზო განათლება სავალდებულოა და სწავლება დაწყებით, საბაზო და საშუალო საფეხურზე ფინანსდება სახელმწიფოს მიერ.

„ინკლუზიური განათლების ტრენერებისთვის“ შექმნილ UNICEF-ის 2015 წლის გზამკვლევაში საინტერესოდ არის განმარტებული განათლების უფლებაზე დაფუძნებული მიდგომა, კერძოდ, განათლება, როგორც **ხელმისაწვდომობის, თანამონაწილეობის და მიღწევის უფლება**. მოკლედ განვიხილოთ თითოეული მათგანი.

განათლების ხელმისაწვდომობის უფლება

ზოგადი განათლების შესახებ საქართველოს კანონის საფუძველზე მშობელს აქვს უფლება, ბავშვისთვის შეარჩიოს ის სკოლა, რომელიც მისთვის ტერიტორიულად ხელსაყრელია. შესაბამისად, იმის მიუხედავად, აქვს თუ არა ბავშვს რაიმე საჭიროება, მშობელი თავისუფალია არჩევანის გაკეთებაში. ამავე კანონის თანახმად, „ყველას აქვს სრული ზოგადი განათლების მიღების თანაბარი უფლება, რათა სრულად განავითაროს თავისი პიროვნება და შეიძინოს ის ცოდნა და უნარ-ჩვევები, რომლებიც აუცილებელია კერძო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში წარმატების მიღწევის თანაბარი შესაძლებლობებისთვის“ (მუხლი 9), „დაუშვებელია სკოლაში მიღებისას რაიმე სახის დისკრიმინაცია“ (მუხლი 13).

თუმცა, ბავშვის სკოლაში შეუფერხებელი ჩარიცხვა არ არის განათლების ხელმისაწვდომობის ერთადერთი ინდიკატორი. ხელმისაწვდომობა გულისხმობს, როგორც სკოლის ფიზიკურ სივრცეში ბარიერების აბსოლუტურ შემცირებას და მინიმუმადე დაყვანას, ისე სასწავლო მედიის (რესურსების, სასწავლო სტრატეგიების, მეთოდების, აქტივობების) ყველასათვის ხელმისაწვდომობას.

მაგალითად, თუ სკოლაში ირიცხება ეტლით მოსარგებლე მოსწავლე, იქ კი სათანადოდ ადაპტირებულია მხოლოდ პირველი სართული და ყველა დანარჩენი „სერვისი“, რომლითაც შეუძლიათ სარგებლობა სხვა მოსწავლეებს (სპორტული დარბაზი, სათამაშო მოედანი, ქიმიის ლაბორატორია მე-3 სართულზე და ა. შ.) ეტლით მოსარგებლე ბავშვისთვის ხელმისაწვდომი არ არის, დარღვეულია განათლების პირველი ფუნდამენტური უფლება - ხელმისაწვდომობა.

იგივე ითქმის სასწავლო მედიის შესახებ, მაგალითად, თუ სასწავლო მასალა, პროგრამა, სწავლების სტრატეგიები და ინფორმაციის მიწოდების სტილი, რომელსაც გაკვეთილზე იყენებენ, არ არის გასაგები ბავშვისთვის, რომელსაც მიმართული მეტყველების გაგება უჭირს ან სმენადაქვეითებულია, მაშინ კლასში მიმდინარე პროცესში ის თანამონაწილე არ არის და ხელმისაწვდომობის ფუნდამენტური უფლება ამ შემთხვევაშიც დარღვეულია.

ანალოგიურად, თუ კლასის კედელზე ბეჭდური სახით შედგენილი სასწავლო ცხრილი ან საკლასო წესებია გამოკრული, რომელიც მოსწავლეების უმეტესობას შეუძლია წაიკითხოს, მაგრამ ვერ წაიკითხავს კითხვის სირთულეების მქონე ან მცირემხედველი და უსინათლო მოსწავლე, ხელმისაწვდომობის უფლება ამ უკანასკნელთათვისაც დარღვეულია და ა.შ.

თანამონაწილეობის უფლება

კლასში მოსწავლის ოფიციალური რეგისტრაცია ავტომატურად არ ნიშნავს მის ჩართულობას და თანამონაწილეობას მიმდინარე სასწავლო პროცესებში.

დაბალი აკადემიური მოსწრების და სკოლის მიტოვების ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად სახელდება სასწავლო პროცესებში ბავშვის თანამონაწილეობის შეზღუდვა (Finn. 1993). ამის საპირისპიროდ, სასწავლო პროცესებში აქტიური ჩართულობა მაღალი აკადემიური მიღწევის და მომავალში წარმატებული ზრდასრული ცხოვრების საწინდარია.

ამერიკელი მკვლევარების, ფინის და კოლეგების (1991) განმარტებით, სასწავლო პროცესებში თანამონაწილეობა დაწყებით საფეხურზე საკლასო წესების მიყოლით, კითხვაზე პასუხით და მასწავლებლის ინსტრუქციების შესრულებით გამოიხატება, უფრო მაღალ დონეზე კი საკუთარი სწავლის პროცესის ინიცირებით, დაგეგმვით და სტუდენტურ თვითმმართველობაში მონაწილეობით ფორმირდება.

მასწავლებელი და განათლების სისტემის ნებისმიერი წარმომადგენელი აუცილებლად უნდა ინტერესდებოდეს, რამდენად არის თითოეული მოსწავლე კლასში მიმდინარე პროცესების აქტიური თანამონაწილე, ხომ არ არსებობს გარემოში რაიმე სახის ბარიერი, რომელიც რომელიმე ბავშვს თანამონაწილეობის შესაძლებლობას უზღუდავს?

მიღწევის უფლება

ხელმისაწვდომობას და სასწავლო პროცესებში თანამონაწილეობას სწორედ მესამე ფუნდამენტურ უფლებამდე მივყავართ - ეს არის მიღწევა. მიღწევის უფლება განიმარტება, როგორც ბავშვის უფლება, ისწავლოს ის, რაც მისი ცხოვრებისთვის რელევანტურია, ჰქონდეს პროგრესი, გამოირჩეოდეს მაღალი აკადემიური მიღწევით, იყოს წარმატებული სკოლაში ხოლო შემდგომ - ზრდასრულ ცხოვრებაში.

შესაბამისად, ცხადია ირღვევა იმ ბავშვების ფუნდამენტური უფლება, რომლებიც განათლების სისტემის მიღმა დარჩნენ და არ ირიცხებიან სკოლაში. ამავდროულად, განათლების სისტემის წარმომადგენლებისთვის გამონწვევად რჩება იმ ბავშვების მდგომარეობა, რომლებიც ფორმალურად განათლების სისტემაში არიან ჩართული, მაგრამ არ არიან რეალიზებული. სასწავლო პროცესის ამოცანა უნდა იყოს, მოსწავლის არა მხოლოდ სასწავლო პროცესში ჩართვა, არამედ მაღალი აკადემიური შედეგის მიღწევა და ამით მათი აკადემიური წარუმატებლობის, სასწავლო პროცესიდან გარიყვის და სკოლის მიტოვების პრევენცია. სკოლის, მშობლის თუ მასწავლებლის მიერ მოზარდის დაბალი აკადემიური მოსწრების მქონე პირად შეფასების შემთხვევაში, ვიდრე მისი დაბალი შედეგისთვის განსჯა მოხდება, სამართლიანია ჯერ **განათლების ხელმისაწვდომობის, თანამონაწილეობის და მიღწევის** უფლების რეალიზების შესწავლა მოხდეს.

აღნიშნული სამი უფლების კვლევა და მათ დაცვაზე ზრუნვა უნდა წარმოადგენდეს თანამედროვე მასწავლებლის პროფესიულ ვალდებულებას.

თავი მეორე

განათლების სისტემის/ სწავლის პროცესის მიღმა დარჩენის რისკები

უნა კვაჭაძე

მიუხედავად იმისა, რომ დღეს მთელ მსოფლიოში აღიარებულია განათლების, როგორც ფუნდამენტური უფლების მნიშვნელობა (ისევე, როგორც სიცოცხლის და თავისუფლების), იუნესკოს 2015 წლის მონაცემებით მსოფლიო მასშტაბით 58 მილიონი ბავშვი დაწყებითი განათლების გარეშე დარჩენილი (UNESCO, 2015).

განათლების მიღმა დარჩენის რისკებზე საუბრისას, გასათვალისწინებელია რისკის ჯგუფში შემავალი ორი ჯგუფი: **პირველ ჯგუფს** წარმოადგენენ ის ბავშვები, რომლებიც განათლების სისტემაში ფორმალურადაც კი არ არიან ჩართული (რეგისტრირებულნი სკოლასა და სხვა საგანმანათლებლო დაწესებულებაში), ხოლო **მეორე ჯგუფს** წარმოადგენენ ისინი, რომლებიც ფორმალურად რეგისტრირებული არიან, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზის გამო არ არიან სასწავლო პროცესების თანამონაწილენი, მაგ., ხშირად აცდენენ სკოლას, არ ასრულებენ საშინაო დავალებას, არ ერთვებიან საკლასო აქტივობებში, ახასიათებთ გამომწვევი ქცევით.

მეორე ჯგუფში შემავალი მოსწავლეების მდგომარეობის უგულებელყოფა ისევე საგანგაშოა, როგორც სკოლის სისტემის გარეთ დარჩენილი ბავშვების, რადგან მუდმივად იკვეთება მათ მიერ სკოლის მიტოვების რისკი. ასევე, ისინი დგანან იმ საშიშროების წინაშე, რომ სკოლის დასრულებამდე მათი აკადემიური მიღწევა იქნება დაბალი, რაც შემდგომში უარყოფითად აისახება მათ მიერ პროფესიის შექცევაზე, დასაქმებასა და ცხოვრების ხარისხზე.

ფაქტორები, რომლებიც იწვევენ განათლების მიღმა დარჩენის რისკებს

ფაქტორები, რომლებიც განსაზღვრავენ მოზარდის ყოველდღიურ ცხოვრებაში და სასწავლო პროცესებში ეფექტურ ფუნქციონირებას მეცნიერებმა სამ დიდ, ერთმანეთთან დაკავშირებულ ჯგუფად გააერთიანეს. ეს ფაქტორებია - ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ფაქტორები.

ბიოლოგიურ ფაქტორებში მოიაზრება პიროვნების გენეტიკური, ანატომიური, ფიზიოლოგიური, ბიოქიმიური მახასიათებლები;

ფსიქოლოგიური ფაქტორები გულისხმობს ადამიანის შინაგან სამყაროს, პიროვნულ თვისებებს, ინტელექტს, ტემპერამენტს, თვითაღქმას, ემოციებს, ქცევას და ა.შ;

სოციალური ფაქტორები მოიცავს ოჯახს და სოციალურ გარემოს, თანატოლთა წრეს, კულტურულ თავისებურებებს, თემს (საზოგადოება, გარემოცვა), ეკონომიკურ სტატუსს, რელიგიურ მიკუთვნებულობას და სხვა.

შესაძლებელია, ამა თუ იმ მიზეზით, მოხდეს ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური ან სოციალური პროცესების მიმდინარეობის დარღვევა (მაგ. ოცდამეერთე ქრომოსომის ტრისომია, სმენის ორგანული დაზიანება; კოგნიტური უნარების დარღვევა; ოჯახის მხრიდან უგულვებელყოფა, ძალადობა, ოჯახის დაბალი ეკონომიური სტატუსი) და ამან შედეგად სწავლასთან დაკავშირებული სირთულეები ან სასწავლო პროცესიდან გარიყვის მაღალი რისკი გამოიწვიოს.

იმის მიუხედავად, რომელია სწავლის შემაფერხებელი პირველადი ფაქტორი და რომელი მეორედი (ბიოლოგიური ფაქტორი, რომელიც იწვევს ფსიქოლოგიურ და სოციალურ საჭიროებებს; სოციალური ფაქტორი, რომელიც ზემოქმედებს ფსიქოლოგიურ და ბოგჯერ ბიოლოგიურ პროცესებზე; თუ ფსიქოლოგიური, რომელიც მჭიდრო კავშირშია სოციალურ ფაქტორებთან) მასწავლებლის თუ განათლების სპეციალისტის ვალდებულებაა დაინახოს და შეაფასოს ბავშვის საჭიროება, იზრუნოს სასწავლო გარემოში სწავლის ბარიერების მოხსნაზე და ხელი შეუწყოს ბავშვის ნიჭის, მიდრეკილებების და ინტერესების განვითარებას. ამისათვის, მასწავლებელი და განათლების სპეციალისტი კარგად უნდა ერკვეოდეს მოსწავლის ბიო-ფსიქო-სოციალური ფაქტორებით გამომწვეულ საგანმანათლებლო საჭიროებებში, არ უნდა ახდენდეს მათ ან თავად მოზარდის იგნორირებას, არამედ უნდა აცნობიერებდეს, რომ არასწორად მიმდინარე ბიო-ფსიქო-სოციალური პროცესებთან გამკლავებისთვის მოზარდს სპეციალისტთა მხარდაჭერა და სწორი საგანმანათლებლო მიდგომები სჭირდება.

განვიხილოთ ზოგიერთი ბიო-ფსიქო-სოციალური ფაქტორით გამომწვეული მდგომარეობა.

ინტელექტუალური განვითარების დარღვევა და სწავლის უნარის დაქვეითება

ინტელექტუალური და განვითარების დარღვევის ამერიკული ასოციაციის განმარტებით (AAIDD) ინტელექტუალური დარღვევა არის მდგომარეობა, რომელიც ხასიათდება მნიშვნელოვანი შეზღუდვით, როგორც **ინტელექტუალურ ფუნქციონირებაში, ასევე ადაპტურ ქცევაში**. მასწავლებლისა და მშობლისთვის მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა, რომ აღნიშნული შეზღუდვა გავლენას ახდენს ბავშვის ყოველდღიურ ფუნქციონირებაზე, პრაქტიკულ და სოციალურ უნარებზე. განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე:

ინტელექტუალური ფუნქციონირება განეკუთვნება ზოგად მენტალურ შესაძლებლობებს, როგორცაა, სწავლა, მსჯელობა, პრობლემის გადაწყვეტა და სხვა. ინტელექტუალური ფუნქციონირება იზომება შესაბამისი ტესტებით. ბავშვს, რომლის ინტელექტუალური ფუნქციონირება შეფერხებულია, ესაჭიროება სწავლების განსხვავებული სტილი, ვიდრე მის თანაკლასელებს, ვინაიდან მას შესაძლოა უჭირდეს რთული ინსტრუქციების გაგება და დამახსოვრება, მსჯელობა, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების დანახვა და სხვა. ამიტომ მასწავლებელი ან აღმზრდელი სწავლების სტილს აუცილებლად უნდა არგებდეს ბავშვის საჭიროებებს.

ადაპტური ქცევა არის კონცეპტუალური, სოციალური და პრაქტიკული უნარების ერთობლიობა, რომელთა ათვისება ხდება ყოველდღიურ ცხოვრებაში.

კონცეპტუალურ უნარებში ერთიანდება ენა და წიგნიერება, ფულის მენეჯმენტი, დროის მართვის უნარი, ციფრებით მანიპულაცია, თვითრეგულაცია და სხვა.

სოციალური უნარები აერთიანებს ინტერპერსონალურ უნარებს, სოციალურ პასუხისმგებლობას, თვითშეფასებას, სოციალური პრობლემების გადაჭრის უნარს, წესების დაცვას, ძალადობისგან თავდაცვის უნარს და ა. შ

პრაქტიკული უნარები - ეს არის ყოველდღიური ცხოვრებისთვის საჭირო აქტივობების განხორციელების უნარი, მაგალითად, ზოგადად დამოუკიდებლად ცხოვრების უნარები, რაც მოიცავს თვითმოვლას, ჯანმრთელობაზე ზრუნვას, მგზავრობას/ტრანსპორტის გამოყენებას, განრიგის/რუტინის შედგენას და დაცვას, უსაფრთხოებას, ფულის, ტელეფონის, ინტერნეტის გამოყენებას და სხვა.

ამ უნარების სწავლება და განვითარება თანდათანობით განაპირობებს ბავშვის გარემოსთან ადაპტირებას.

განათლების სპეციალისტისთვის არსებითია იმის ცოდნა და გაცნობიერება, რომ განსხვავებით სხვა ბავშვებისგან, რომელთაც ზემოაღნიშნული უნარები შეუფერხებლად და სპონტანურად ვითარდება, ინტელექტუალური დარღვევის მქონე ბავშვებთან ხშირად საჭიროა ყველა ამ უნარზე მიზანმიმართული მუშაობა. მათთვის, სხვა ბავშვებისგან განსხვავებით, სპეციალურად უნდა დაიგეგმოს ისეთი უნარების სწავლება, როგორცაა: თვითმოვლა, ყოფითი ნივთების გამოყენება, ტრანსპორტით სარგებლობა, მისაღმება, მოკითხვა, დამშვიდობება, თამაშის დროს საკუთარი რიგის დალოდება, ჯერის დაცვა და ა. შ.

აღსანიშნავია, რომ ინტელექტუალური დარღვევის მქონე მოზარდის განვითარებისთვის ხშირად გადამწყვეტია მის მიმართ საზოგადოების სწორი დამოკიდებულება და რწმენა. ამავდროულად, არცთუ იშვიათია გარშემომყოფების დაბალი მოლოდინები, რომლებიც ნეგატიურ გავლენას ახდენს მოზარდის განვითარების და დასწავლის პროცესზე. 1979 წელს ჩატარებული ერთ-ერთი ლონგიტიდური კვლევით დადგინდა, რომ ინტელექტუალური დარღვევის მქონე ადამიანი საზოგადოებისგან სოციალური დისკრიმინაციის ხარისხით მესამე ადგილზეა ალკოჰოლიზმისა და ფსიქიატრიული სტატუსის მქონე ადამიანის შემდეგ (Harasymiw SJ et. al., 1976).

მას შემდეგ დამოკიდებულება შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებისადმი მნიშვნელოვნად შეიცვალა უკეთესობისკენ, მაგ., 1998 წელს გამოკითხულთა 98%-მა უპასუხა, რომ ყველა ადამიანს, მიუხედავად მათი საჭიროებისა, უნდა ჰქონდეს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში თანამონაწილეობის სრული შესაძლებლობა, ხოლო 92%-მა დააფიქსირა, რომ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების დასაქმება ეკონომიკურად მომგებიანი იქნება საზოგადოებისთვის (Lou Harris Poll on Disability, A Nationwide Survey of 1,000 & 1,021 Disabled People 1986, 1994 & 1998). თუმცა, 2014 წლის კვლევების მონაცემებით, საზოგადოების ნეგატიური ატიტუდი მაინც ქმნის საგრძნობ ბარიერს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების სწავლის, განათლების და სოციალური სერვისებით სარგებლობისთვის, ვიდრე ნებისმიერი სხვა ადამიანისთვის (Aiden, H., McCarthy, A.2014.). ამასთან, ყველაზე მეტად ნეგატიური დამოკიდებულება ვლინდება სწორედ ინტელექტუალური დარღვევების მქონე პირების მიმართ (ibid).

შესაბამისად, ინტელექტუალური დარღვევის მქონე პირი (ბავშვი/მოზარდი) მანკიერ წრეში ექცევა: მისი ინტელექტუალური განვითარების თავისებურება სწავლისთვის სპეციფიკურ გარემოს მოითხოვს, თუმცა იმის გამო, რომ საზოგადოებას დაბალი მოლოდინი აქვს მისი მიღწევის მიმართ, იგივე საზოგადოება ნაკლებად ცდილობს შესაბამისი სწავლის გარემო შეუქმნას მოსწავლეს, ეს კი, თავის მხრივ, ბავშვის/მოზარდის სწავლისთვის სერიოზულ შემაფერხებელ ფაქტორს წარმოადგენს.

აღნიშნული ფაქტორების გემოქმედების შედეგი გახლავთ ის, რომ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ახალგაზრდები ორჯერ უფრო ხშირად ანებებენ თავს სწავლას, ვიდრე მათი თანატოლები (National Longitudinal Transition Study – 2 [NLTS 2], 2005). 2003 წელს ამერიკაში იმ ახალგაზრდების 85%-ს, რომელთაც სწავლა მიატოვეს, ჰქონდა გარკვეული შეზღუდული შესაძლებლობა (Stodden & Whelley, 2004).

თუ, ინტელექტუალური დარღვევის მქონე ბავშვის სწავლებისას არ არის გათვალისწინებული მისი განვითარების თავისებურება და კლასში მასწავლებელი სწავლების ერთფეროვან სტილს იყენებს (მაგ., მხოლოდ ვერბალურ ინსტრუქციებს), ამით სწავლების შინაარსს და სწავლის პროცესს სრულიად მიუწვდომელს ხდის ბავშვისთვის, რითაც ფერხდება ბავშვის სწავლა და განვითარება. შესაბამისად, დაგეგმილი, თანმიმდევრული და ორგანიზებული მუშაობით, ადაპტური უნარების განვითარებაზე ზრუნვით, იზრდება მოზარდთა შესაძლებლობები და მცირდება ინტელექტუალური დარღვევით გამოწვეული სირთულეები, ხდება სწავლასთან დაკავშირებული ბარიერების დაძლევა.

ცნობილია ზოგადი რეკომენდაციები ინტელექტუალური დარღვევის მქონე ბავშვის სწავლებისას (NICHCY National Dissemination Centres for Children with Disabilities):

- დაყავით დავალება მოკლე საფეხურებად;
- დაეხმარეთ ბავშვს, ნაბიჯ-ნაბიჯ მიჰყვეს საფეხურებს და მაშინვე მიეცით უკუკავშირი შესრულებაზე;
- ინსტრუქციების მიცემისას იყავით მაქსიმალურად კონკრეტული, ნაცვლად ვერბალური მითითებებისა, აჩვენეთ, რას ითხოვთ მისგან;
- გამოიყენეთ მაქსიმალურად მრავალფეროვანი მასალა და ნაცვლად მხოლოდ ფოტოების ჩვენებისა ან ვერბალური განმარტებისა, მიეცით ბავშვს რეალური ობიექტებით მანიპულირების საშუალება.

NICHCY-ის (National Dissemination Centres for Children with Disabilities) რეკომენდაცია ინტელექტუალური დარღვევების მქონე ბავშვების მასწავლებლების მიმართ შემდეგია: „რაც შეიძლება მეტი ინფორმაცია მოიპოვეთ ინტელექტუალური დარღვევების შესახებ; გააცნობიერეთ, რომ წარმოუდგენლად დიდი ცვლილება შეგიძლიათ შეიტანოთ ბავშვის ცხოვრებაში, გამოიკვლიეთ, რა არის ბავშვის ძლიერი მხარე და ინტერესები და ხელი შეუწყვეთ მის განვითარებას, შექმენით წარმატების შესაძლებლობა“ (Tips for teachers, teaching students with disabilities p. 9).

სწავლის უნარის დარღვევა

სწავლის უნარის დარღვევის მქონე ბავშვებს არ აქვთ ინტელექტუალური განვითარების შეფერხება, ისინი ისეთივე ნიჭიერები და გონებამახვილები შეიძლება იყვნენ, როგორც ნებისმიერი ბავშვი. მიუხედავად ამისა, მათ აღენიშნებათ სპეციფიკური სირთულეები სწავლაში და თუ სწავლების მეთოდი და სტრატეგია არ არის მორგებული მათი სწავლის უნიკალურ საჭიროებებზე, მათ ათვისების პრობლემები შეექმნებათ (<http://www.ldonline.org/ldbasics/whatisld>).

განასხვავებენ სწავლის უნარის დაქვეითების შემდეგ სახეებს - (ა) დისკალკულია (ბ) დისლექსია.

სწავლის უნარის დარღვევა ყველა ბავშვის შემთხვევაში განსხვავებულია, თუმცა მათ შესაძლებელია ახასიათებდეთ ქვემოთ მოცემული თავისებურებები.

დისკალკულია

დისკალკულია მდგომარეობაა, რომელიც არითმეტიკული უნარების ათვისებას უშლის ხელს. დისკალკულიის მქონე მოსწავლეს შეიძლება ჰქონდეს ციფრების ათვისების, მათი მნიშვნელობის გააზრების, მარტივი არითმეტიკული ოპერაციების შესრულების პრობლემები. დისკალკულიის მქონე ბავშვებს შეიძლება ჰქონდეთ თვლის, უკუთვლის სირთულეები. მათ შეიძლება შეასრულონ უკუთვლის დავალება 90; 80; 70.. მაგრამ გაუჭირდეთ ასეთი: 92; 82; 72... ბავშვებს ხშირად უჭირთ ციფრების თანმიმდევრობით დალაგება, განსაკუთრებით ისეთი ციფრების, როგორცაა 0.5; 0.6; 0.7; 0.9 და ა.შ. ასევე უჭირთ ტრანზიცია თვლისას ერთეულებიდან ათეულებზე, ათეულებიდან ასეულებზე და ა.შ., მაგ., 198; 199; 200; 201 ან 998; 999; 1000; 1001 და სხვა.

ზოგიერთი მოსწავლისთვის შეიძლება დამაბნეველიც იყოს წილადი, მაგ., იმის გაგება, თუ რატომ არის $\frac{1}{2}$ მეტი, ვიდრე $\frac{1}{20}$, - როცა იციან, რომ 20 აქ ყველაზე დიდი ციფრია; ანალოგიურად უჭირთ ცხრილების გაგებაც.

თვლის დროს დისკალკულიის მქონე ბავშვები ხშირად ეყრდნობიან თითებით ან კონკრეტული ობიექტებით კალკულაციას, ამიტომ უჭირთ დიდი ციფრებით ოპერირება. ხშირად მათ კალკულაციაში ეხმარება ე.წ. პატერნები, მაგ., წინარე ცოდნას - $3+2=5$, შეუძლია დახმარება კალკულაციაში: $43+2=45$.

მოსწავლეს სწავლაში განსაკუთრებულ სირთულეებს უქმნის მუშა მეხსიერების პრობლემები. ამ ფაქტის გამო შესაძლებელია მას გაუჭირდეს ზეპირად გაკეთებული კალკულაციის ჩანერა. ბავშვი, რომელსაც მათემატიკის სწავლის სირთულეები აქვს, შეიძლება საკმაოდ წარმატებული იყოს სხვა, არამათემატიკურ საგნებში, თუმცა ერთი რამ ფაქტია - დისკალკულია ენის ათვისების სირთულეს (დისლექსიას) უკავშირდება.

დისლექსია

დისლექსია ძირითადად წარმოადგენს ენის პროცესირების სირთულეს და ვლინდება წიგნიერების - კითხვის, ზოგ შემთხვევაში კი არითმეტიკული უნარების ათვისების სირთულეში. დისლექსიის მქონე ბავშვებისთვის სერიოზულ სირთულეს წარმოადგენს იშვიათად გამოყენებული სიტყვების კითხვა, მათ შორის აბსტრაქტული მათემატიკური ცნებების გაგება. მათ ასევე შეიძლება უჭირდეთ ასოების და სიტყვების ცნობა, სიტყვების სწრაფად და შეუფერხებლად ან თუნდაც ასო-ასო კითხვა.

ზოგიერთ მათგანს უჭირს დროის ერთეულების, მაგ., კვირის დღეების ან თვეების თანმიმდევრობის დამახსოვრება. ასევე დამაბნეველი შეიძლება იყოს მათთვის დროის აღმნიშვნელი ლექსიკა, მაგ., 5-ის 10 წუთია ან ხუთს ათი წუთი აკლია.

ბავშვებს უჭირთ იმ ლექსიკის ათვისება, რომელიც გამოხატავს დროს, გაზომვას, მიმართულებას, სივრცეს. მათ ბევრი დრო სჭირდებათ იმისთვის, რომ მარჯვენა-მარცხენის გარჩევა ისწავლონ. მათთვის ასევე რთულია სამგანზომილებიანი ობიექტების და ორგანზომილებიანი გამოსახულების ცნობა.

ბავშვებს ასევე შეიძლება გაუჭირდეთ ცხრილების წაკითხვა, მაგ., X და Y ღერძების გააზრება/დამახსოვრება. შეიძლება უჭირდეთ სიდიდეების ამსახველი ცნებების გაგება, მაგ., ინსტრუქცია - „უდიდეს სიდიდეს გამოაკელით უმცირესი სიდიდე“ - შეიძლება რთული იყოს მათთვის.

ეს იმ სირთულეების მცირე ჩამონათვალია, რომლებიც შეიძლება აღენიშნებოდეს სწავლის უნარის დარღვევის მქონე ბავშვს, თუმცა მასწავლებელს უნდა ახსოვდეს: დისლექსიის ან დისკალკულიის მქონე ყველა ბავშვი უნიკალურია; საჭიროა ყურადღებით ყოფნა, რათა მისი უნიკალური საჭიროება არ გამორჩეს და მოახდინოს დროული და ადექვატური რეაგირება.

დაბალი სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსის მქონე, ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვები

მთელ მსოფლიოში და მათ შორის საქართველოში არსებობს ოჯახები სიღარიბის ზღვარს მიღმა, ბევრი ბავშვი დროის უმეტეს ნაწილს არა სკოლასა და ოჯახში, არამედ ქუჩაში ატარებს.

სოციალური (ინტერპერსონალური, ოჯახური, ეკონომიკური, კულტურული) ფაქტორები ერთ-ერთი ძალიან სერიოზული და მნიშვნელოვანი ფაქტორებია, რომელსაც უარყოფითი გავლენა შეიძლება ჰქონდეს ბავშვის სწავლაზე და მოგვიანებით, ზრდასრული პიროვნების ცხოვრების ხარისხზე. მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორის გავლენა განსაკუთრებით ნეგატიურია, რამდენადაც ის განათლების გარდა ისეთ სასიცოცხლო მნიშვნელობის სფეროებსაც ეხება, როგორცაა კვება და ჯანმრთელობა, კოგნიტური განვითარება, ემოციური მდგომარეობა.

კვლევების თანახმად, განვითარების შეფერხება უფრო მაღალია 5 წლის ქუჩაში მცხოვრებ ბავშვებში, ვიდრე მათ თანატოლებში, რომლებიც ოჯახებში იზრდებიან. განსაკუთრებით აღსანიშნავია უსახლკარობის გავლენა მეტყველების განვითარებაზე. ამერიკაში ჩატარებულ ერთ-ერთ კვლევაში აღმოჩნდა, რომ უსახლკარო ბავშვების 54%-ს აქვს განვითარების შეფერხება მშობლიურ ენაში, ხოლო დაბალი სოციალურ - ეკონომიკური ოჯახების 16% აჩვენებს იმავე შეფერხებას.

90-იან წლებში ამერიკაში ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, რომ ქუჩაში მცხოვრები ბავშვების მაჩვენებელი მათემატიკასა და კითხვაში ჩამორჩება მათი თანატოლების მაჩვენებლებს. იმავე წლებში ამერიკაში მაღალი იყო ქუჩაში მცხოვრები ბავშვების კლასში ჩატოვების კოეფიციენტი (National Coalition of Advocates for students, 1991; Schwager at al. 1992).

აღმოჩნდა, რომ ისეთი ფაქტორი, როგორცაა საცხოვრებელი სახლის არ არსებობა, კავშირშია ბავშვების ემოციურ განვითარებასთან. ეს ფაქტორი იწვევს ისეთ ფსიქოლოგიურ პრობლემებს, როგორცაა აღგზნების/შფოთვის მაღალი დონე, დეპრესია და ქცევითი აშლილობა. საყურადღებო შედეგი მიიღეს, როცა ერთმანეთს შეადარეს ქუჩაში მცხოვრები და დაბალი სოციალური სტატუსის მქონე ოჯახების ბავშვები. კერძოდ, აღმოჩნდა, რომ ქუჩაში მცხოვრებ ბავშვებში ბევრად ხშირია ქცევითი აშლილობები, მაღალია დეპრესიის შფოთვისა და აღგზნების დონე, ვიდრე დაბალი სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსის მქონე ოჯახებში.

ყველა ეს ფაქტორი განიხილება როგორც სწავლის ხელშემშლელი პირობა, რადგან ქუჩაში ცხოვრებით გამოწვეული სტრესი მნიშვნელოვნად ამცირებს ბავშვის სასკოლო წარმატებას. ცნობილი ამერიკელი მკვლევარი, ბრონფენბრენერი წერდა (1974, 1986): კერძო საკუთრების დაკარგვას ან ოჯახური გარემოს არარსებობას აქვს დამანგრეველი გავლენა ბავშვის სწავლაზე. ხოლო ამის საპირისპიროდ, ოჯახური გარემო, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ მშობლები ჩართული არიან ბავშვის განათლებაში, არის ერთ-ერთი უდიდესი პოზიტიური გავლენის მქონე ფაქტორი ბავშვის სასკოლო მიღწევაზე.

ამავდროულად, ბავშვისთვის, რომელიც დაბალ სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში ცხოვრობს და/ან დროის ძირითად ნაწილს ქუჩაში ატარებს, განათლება განიხილება, როგორც ცვლილებების, ხსნის წინაპირობა და/ან ქუჩიდან თავის დაღწევის ერთადერთი შესაძლებლობა, რადგან შესაბამისი განათლების მიღების საფუძველზე ის შეძლებს პროფესიის დაუფლებას, დასაქმებას, თვითრეალიზებას, თავს იგრძნობს თემის სრულუფლებიან წევრად, იქნება მეტად დამოუკიდებელი, პროდუქტიული, წარმატებული მოქალაქე.

იმისათვის, რომ მოზარდმა მძიმე სოციალური გამოცდილებით შესძლოს საგანმანათლებლო პროცესში ჩართვა, თანამონაწილეობა და პროგრესის ჩვენება. მნიშვნელოვანია საგანმანათლებლო სისტემამ უზრუნველყოს, რომ მოსწავლეს გაუჩნდეს მიკუთვნებულობის განცდა სკოლასთან და გააცნობიეროს სასკოლო ცხოვრების მნიშვნელობა.

ამერიკელი მკვლევარის, ფინისა და მისი კოლეგების (1993; 1991; 1997) მტკიცებით, მოსწავლეთა აკადემიური მიღწევა უკავშირდება მათ მიერ სკოლასთან იდენტობის (მიკუთვნების) განცდას. სანყის ეტაპზე სკოლასთან იდენტობა, მოსწავლის როლის მორგება/გათავისება, ხდება იმ წარმატების საფუძველზე, რასაც ბავშვი სწავლის პროცესში აღწევს.

ბავშვი, რომელიც წარმატებულია და იღებს დადებით შეფასებებს, თავს აღიქვამს სკოლის და კლასის წევრად, უჩნდება კლასთან იდენტობა, ეს კი, თავის მხრივ, ზრდის მოსწავლის მოტივაციას, ჩაერთოს საკლასო აქტივობებში, რაც მისი მაღალი აკადემიური მიღწევის აუცილებელი პირობაა.

ბავშვისთვის, რომელიც ცხოვრების დიდ ნაწილს ქუჩაში ატარებს, სწორედ ქუჩაში ცხოვრების წესია მისთვის მნიშვნელოვანი და წამყვანი. ასევე ბავშვს, რომელიც ოჯახთან ერთად თავშესაფრის ძიებაში ხშირად იცვლის საცხოვრებელ ადგილს და სკოლას, ბუნებრივია, გაუჭირდება სკოლასთან იდენტობის განცდა.

საინტერესო და, ერთი შეხედვით, მოულოდნელი შედეგი აჩვენა ერთ-ერთმა კვლევამ, რომელიც ამერიკაში მზრუნველობამოკლებულ (ქუჩაში მცხოვრებ) ბავშვებზე ჩატარდა. კერძოდ, გამოიკითხა 159 მინეაპოლისელი ბავშვი. კითხვა შეეხებოდა იმას, თუ რამდენად მნიშვნელოვანი იყო მათთვის სკოლა; 92%-მა უპასუხა, რომ ძალიან მნიშვნელოვანი იყო (Rafferty, Y., 1995). აღმოჩნდა, რომ ქუჩაში მცხოვრებ ბავშვებს უფრო მეტად უნდათ სკოლაში სიარული, ვიდრე მათ თანატოლებს (Horowitz, Sprinter, & Kose, 1988 in Rafferty, Y., 1995). აღმოჩნდა, რომ მათთვის სკოლაში სიარულის მოტივაცია მაღალია.

ელის (1987) მტკიცებით, ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვების სკოლაში ჩართვა, გარდა განათლებისა, იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ ხშირად სკოლა მათთვის სტაბილურობის ერთადერთი წყაროა, რომელსაც შეუძლია ბავშვს აღმოუჩინოს ის აუცილებელი მხარდაჭერა, რომელიც მათთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია.

როგორც ზემოთაც აღინიშნა, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ბავშვები ირიცხებიან და დადიან სკოლაში, ეს არ ნიშნავს, რომ ისინი მონაწილეობენ საგანმანათლებლო პროცესებში, ისე როგორც მათი თანატოლები. 90-იან წლებში ამერიკაში მაღალი იყო ქუჩაში მცხოვრები ბავშვების კლასში ჩატოვების კოეფიციენტი (National Coalition of Advocates for students, 1991; Schwager at al. 1992). განათლების სპეციალისტებისთვის ძალიან ყურადსაღები ფაქტია ის, რომ, ბავშვებს, რომლებსაც კლასი გაამეორებინეს, ჰქონდათ ბევრად დაბალი თვითშეფასება, სოციალიზაციის პრობლემა და გამოხატავდნენ ბევრად ნეგატიურ დამოკიდებულებას სკოლისადმი, ვიდრე სხვა ბავშვები (Holmes & Matthews, 1984; Pierson & Connell, 1992; Walker & Madhere, 1987). მეტიც, სხვა კვლევამ აჩვენა, რომ კლასში ჩატოვება მნიშვნელოვნად ზრდის ბავშვის მიერ სკოლის მიტოვების ალბათობას (Hess, 1987), კერძოდ, კლასში ერთხელ ჩატოვება 40%-ით, ორჯერ ჩატოვება კი 90%-ით ზრდის სკოლის მიტოვების რისკს (Mann, 1986). ბირნისისა და იამამოტოს კვლევამ (1986) გამოავლინა ძალიან საინტერესო ფაქტი: კლასში ჩატოვება მხედველობის დაკარგვასა და მშობლების დაკარგვასთან ერთად არის ყველაზე ძლიერი სტრესფაქტორი ბავშვებისთვის. გამოიყო ძირითადი საჭიროებები, რომლებიც ხელს უშლის ქუჩაში მცხოვრები ბავშვების სწავლას:

- მუდმივი საცხოვრებელის საჭიროება – საცხოვრებელი ადგილის ხშირი ცვლა იწვევს სკოლის ხშირ ცვლას, რაც უარყოფით გავლენას ახდენს სწავლაზე. სკოლაში დასწრების რაოდენობა მნიშვნელოვნადაა დაკავშირებული საცხოვრებელი ადგილის ცვლის სიხშირესთან. ასევე, ბავშვის გადაყვანა ერთი ოჯახიდან მეორეში მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს დასწრებასა და სწავლაში ჩართულობაზე (Rafferty, Y., and N. Rollins, 1989). შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, ბავშვი ხშირად არ იცვლიდეს საცხოვრებელ

ადგილს და შენარჩუნებული იყოს ოჯახის და ბავშვის თემთან კავშირი (ჰქონდეს გარკვეული იდენტიფიკაცია თემთან).

- სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროება – ქუჩაში მცხოვრებ და მომუშავე ბავშვებს პედაგოგიური ხელმიშვებულობის ფონზე შეიძლება მეორადად აღენიშნებოდეთ განვითარების შეფერხება და სწავლის სირთულეები. მათი აკადემიური მიღწევა მნიშვნელოვნად შეიძლება ჩამორჩებოდეს ოჯახში მცხოვრები ბავშვების აკადემიურ მიღწევებს. მიუხედავად ამისა, ისინი უნდა სწავლობდნენ ეროვნული სასწავლო გეგმით, თუმცა შეიძლება მათ დასჭირდეთ ინდივიდუალური სასწავლო გეგმა. ამავდროულად, საწყის ეტაპზე, ბავშვის სკოლაში ჩარიცხვისას აუცილებელია ტრანზიციის გეგმის არსებობა, სადაც ასახული იქნება ცხოვრების ახალ ეტაპზე გადასვლისთვის საჭირო თანმიმდევრული ნაბიჯები, ბავშვის აკადემიური საჭიროებები და მათთან გამკლავებისთვის დასახული გზები (Rafferty Y.; 1995).
- ძალადობისგან დაცვის საჭიროება – ბავშვი, რომელიც დიდი დროს ატარებს ქუჩაში, შეიძლება იყოს ძალადობის მსხვერპლი როგორც თანატოლების, ასევე უფროსების მხრიდან. ეს ფაქტი არა მხოლოდ სწავლაზე ახდენს ცუდ გავლენას, არამედ ბავშვის ემოციურ და სოციალურ კეთილდღეობაზე. საჭიროა სკოლამ და თემმა იზრუნონ ძალიან დელიკატური და არადისკრიმინაციული გზით, რომ საჭიროების შემთხვევაში ბავშვებს შესთავაზონ ფსიქოლოგიური სამსახური კონფიდენციალობის სრული დაცვით (Rafferty, Y., and N. Rollins, 1989).
- ჯანმრთელობის დაცვის საჭიროება - ქუჩაში და არაკეთილსაიმედო გარემო პირობებში ცხოვრება არცთუ იშვიათად იწვევს ჯანმრთელობასთან დაკავშირებულ პრობლემებს, რაც როგორც პრევენციულ მექანიზმებს, ისე სწორ რეაგირებას საჭიროებს.
- ტანსაცმლისა და სასკოლო ნივთების საჭიროება (Rafferty, Rollins, 1989) - ხშირად ბაზისური ნივთების არქონა წარმოადგენს მოზარდთა მხრიდან საგანმანათლებლო სისტემაში ჩართვაზე უარის თქმის მიზეზს.
- სტიგმა (Roberts, 1990) - არცთუ იშვიათად ქუჩაში მცხოვრები მოზარდები სკოლაში სიარულზე უარს ამბობენ სტიგმის გამო, რასაც ისინი აწყდებიან საგანმანათლებლო სისტემაში თანატოლების და უფროსების მხრიდან.
- ტრანსპორტის საჭიროება (Rafferty, Y., Rollins, N. 1989) – მნიშვნელოვანია სისტემამ გაითვალისწინოს, რამდენად აქვს ბავშვს სახლიდან სკოლამდე და სკოლიდან სახლამდე ტრანსპორტირების შესაძლებლობა, ვინაიდან სკოლის გაცდენის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი ესეც შეიძლება იყოს.

რა სირთულის წინაშეც არ უნდა იდგეს მოზარდი, სოციალური სტატუსი არ უნდა გახდეს მისი სკოლიდან გარიყვის მიზეზი. ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლამ უნდა უზრუნველყოს მოზარდთა სასწავლო პროცესში ჩართვა, თანამონაწილეობა და აკადემიური პროგრესის მიღწევა. განათლების პროცესის სწორად ორგანიზების შემთხვევაში შესაძლებელია განათლების ფუნდამენტური მიზნების მიღწევა.

თავი მესამე

თანამედროვე განათლების მიზნები

მაია ბაგრატიონი - გრუზინსკი

ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნები

ყველა სახელმწიფოს საკუთარი და სხვა ქვეყნების გამოცდილების ანალიზის საფუძველზე თავისი ხედვა აქვს ჩამოყალიბებული იმის შესახებ, თუ როგორი უნდა იყოს მისი ქვეყნის მოქალაქე. აღნიშნული ხედვის საფუძველზე ავითარებს ქვეყანა თავისი განათლების სისტემას.

როგორი მოქალაქე უნდა აღზარდოს საქართველოს განათლების სისტემამ? – ეს ზოგადი განათლების ეროვნულ მიზნებშია ასახული.

საქართველოს ზოგადი განათლების სისტემა მიზნად ისახავს უზრუნველყოს მოსწავლეთა მრავალმხრივი განვითარება და გადასცეს მათ ფუნქციური ცოდნა, რაც გახდება საფუძველი პიროვნების მიერ ქვეყნისთვის ღირებული პრინციპების გაზიარების, საზოგადოებისთვის სარგებლის მოტანის და თანამედროვე სამყაროს გამოწვევებსა და მოთხოვნებზე სწორი რეაგირების.

თანამედროვე განათლების უმთავრესი მიზანია სააზროვნო უნარ-ჩვევების განვითარება, კერძოდ, მოზარდს უნდა განუვითარდეს/ჩამოუყალიბდეს:

- ახალ სიტუაციებთან, ცვალებად მოთხოვნებთან ადაპტირების უნარი;
- დამოუკიდებელ გადაწყვეტილებათა მიღებისა და იდეების ქმედებაში განხორციელების უნარი;
- პრობლემების გადაჭრის უნარი; ლოგიკური და შემოქმედებითი აზროვნების, კვლევის და არგუმენტირებული მსჯელობის უნარები;
- საზოგადოებაში თვითდამკვიდრების უნარი;
- ინფორმაციის მოძიების, დამუშავების, შენახვის, გაზიარებისა და გაანალიზების უნარი;
- საკუთარი და განსხვავებული კულტურის წარმომადგენლებთან/ჯგუფებთან წარმატებული კომუნიკაციის უნარი;
- ჯანსაღი ცხოვრების უნარ-ჩვევები;
- საკუთარ სოციალურ აქტიურობაზე პასუხისმგებლობის გააზრების, ასევე, სხვათა ქმედების გაგებისა და გათვალისწინების უნარი.

„ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2004 წლის 18 ოქტომბრის №84 დადგენილება

მამასადამე, მოზარდი უნდა გასცდეს ფაქტობრივი ცოდნის დაგროვების (მასალის უბრალოდ დამახსოვრების) ეტაპს, მან უნდა შეძლოს მისი ფუნქციური მნიშვნელობის გააზრება და ყოველდღიური პრობლემების გადაჭრის მიზნით გამოყენება (როგორ ვასწავლოთ მოსწავლეებს აზროვნება; მეთოდოლოგიური სახელმძღვანელო, ეროვნული სასწავლო

გეგმების და შეფასების ცენტრი, 2007). შესაბამისად, მოსწავლე არა მხოლოდ უნდა ფლობდეს ინფორმაციას, არამედ იყენებდეს მას.

აღნიშნული პრინციპები ასევე ნათლად არის დეკლარირებული საქართველოს ზოგადი განათლების სისტემის მარეგულირებელ დოკუმენტებში. **სწავლა-სწავლება უნდა მოიცავდეს ცოდნის სამ კატეგორიას: დეკლარატიულს, პროცედურულსა და პირობისეულს.**

დეკლარატიული ცოდნა გულისხმობს თეორიების, ფაქტების, წესების ცოდნას; პროცედურული ცოდნა იძლევა ცოდნის რეალიზების საშუალებას; პირობისეული ცოდნა უზრუნველყოფს სხვადასხვა კონტექსტში ცოდნის ადეკვატურად გამოყენებას (ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2017-2020).

იმისათვის, რომ მოსწავლემ მიაღწიოს თანამედროვე განათლების მიზნებს, საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემამ შეიმუშავა განათლების მარეგულირებელი დოკუმენტი – ეროვნული სასწავლო გეგმა.

ეროვნული სასწავლო გეგმა წარმოადგენს ერთგვარ გზამკვლევეს იმისათვის, რომ მოხდეს მოზარდის შესაძლებლობების მრავალმხრივი განვითარება. ეროვნულ სასწავლო გეგმაში გათვალისწინებულია ღირებული მიზნები. შესაბამისად, როდესაც მოსწავლის სასწავლო პროცესი წარიმართება აღნიშნული დოკუმენტის საფუძველზე, მოსწავლეს გადაეცემა ფუნქციური ცოდნა და უნარ-ჩვევები. ყველა სკოლისთვის სავალდებულოდ არის მიჩნეული ეროვნული სასწავლო გეგმის სახელმძღვანელოდ გამოყენება თითოეულ მოსწავლესთან მიმართებით, რადგან აღიარებულია ამ დოკუმენტში მოცემული მიზნების მნიშვნელობა ბავშვებისა და მოზარდების განვითარებისა და განათლებისთვის.

სასწავლო პროცესის აღნიშნული მიდგომით მართვისას სკოლას აქვს მოლოდინი, რომ საშუალო განათლების დასრულების შემდეგ მოზარდი შეძლებს ზემოთ აღწერილი ღირებული პრინციპების გაზიარებას და ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნების მიღწევას.

ეროვნულ სასწავლო გეგმაში მოსწავლისთვის ღირებული ცოდნა და უნარ-ჩვევები სისტემატიზებულია ყოველი საგნისა და სასწავლო წლისათვის და თანმიმდევრულად არის წარმოდგენილი საგნობრივი პროგრამების სახით. აღსანიშნავია, რომ თითოეულ საგნობრივ პროგრამას შეაქვს წვლილი ეროვნული სასწავლო მიზნების მიღწევაში. საგნობრივ პროგრამებში მოცემული ცოდნის ათვისებით მოსწავლე უახლოვდება დასახულ მნიშვნელოვან მიზნებს, რაც საბოლოოდ მის დამოუკიდებელ, მოაზროვნე და პროდუქტიულ პიროვნებად ჩამოყალიბებას განაპირობებს.

შესაბამისად, მოსწავლეთა ზოგადსაგანმანათლებლო პროცესის ორგანიზებისას საგნობრივი პროგრამები ერთმანეთისგან იზოლირებულად არ უნდა იყოს განხილული, არამედ მათი გააზრება მუდმივად უნდა ხდებოდეს ზოგადი განათლების ეროვნულ მიზნებთან კავშირში. მასწავლებლის ფუნქცია უფრო მეტია, ვიდრე მხოლოდ ერთი საგნობრივი პროგრამის ფარგლებში განსაზღვრული ცოდნის გადაცემა და კომპეტენციის განვითარება. მასწავლებლის უმთავრესი ამოცანაა, იყოს ორიენტირებული ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნების მიღწევაზე, საგნობრივი პროგრამის ფარგლებში განსაზღვრული ცოდნის გადაცემით კი ხელი შეუწყოს მოსწავლის დაახლოებას აღნიშნულ მნიშვნელოვან და ღირებულ მიზნებთან.

საგნობრივი პროგრამების დაკავშირების ენიშვნალობა

მნიშვნელოვანია, ყოველი საგნის მასწავლებელი ახერხებდეს იმას, რომ მოსწავლემ შეძლოს სხვადასხვა საგნობრივი პროგრამების ფარგლებში შექნილი ცოდნის და უნარ-ჩვევების ტრანსფერი და ინტეგრაცია. სწორედ ასე მოხდება ერთი საგნობრივი პროგრამის ფარგლებში მიღებული ცოდნის გარდაქმნა ფუნქციურ და დინამიკურ კომპეტენციად. ამავდროულად, მასწავლებლები შეიძლება იზიარებდნენ პასუხისმგებლობას სხვადასხვა საგნობრივ პროგრამის ფარგლებში მოსწავლისთვის დასახული სასწავლო მიზნების მიღწევაზე.

ამ მიდგომით ორგანიზებული სასწავლო პროცესის ბუნებრივი შემადგენელი იქნება, მაგალითად, ბუნებისმეტყველების მასწავლებლის მხრიდან მოსწავლის წერისა და კითხვის აკადემიური უნარების განვითარების წახალისება - ასობის ამოცნობის მიზნით მოსწავლისთვის სპეციფიკური დავალების მიცემა, სპორტის გაკვეთილზე - თვლისა და გადათვლის წახალისება (მოსწავლისთვის დავალების მიცემა, გადათვალს თანაკლასელები და მასთან ერთად დააჯგუფოს ისინი ლუნი და კენტი ნიშნის მიხედვით); ხოლო ფიზიკის საგნობრივი პროგრამის ფარგლებში ბაზისური ფერების ამოცნობაზე მუშაობა.

მასწავლებელს არ უნდა უქმნიდეს დისკომფორტს ის ფაქტი, რომ აღნიშნული მიზნები არ არის პირდაპირ კავშირში მის საგნობრივ პროგრამასთან. ის უნდა აცნობიერებდეს, რომ მოცემული კონკრეტული უნარები მისი საგნობრივი პროგრამით გათვალისწინებული მრავალი მიზნის საფუძველს (წინაპირობას) წარმოადგენს და, შესაბამისად, ამგვარად გაკვეთილის დაგეგმვა ეფექტურია მოსწავლის ზოგადი განვითარებისთვის.

ამავდროულად, მასწავლებელი ნათლად უნდა ხედავდეს აღნიშნული მიზნების აქტუალურობას მოსწავლის დამოუკიდებელი ფუნქციონირებისათვის - მაგ., ბაზისური ფერების გარჩევა და ცნობა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია მოზარდის უსაფრთხო და დამოუკიდებელი გადაადგილებისთვის, კერძოდ, შექნიშნით სარგებლობის უნარ-ჩვევის განვითარებისთვის. შესაბამისად, გაუმართლებელი იქნება, თუკი ფიზიკის მასწავლებელი, რომელმაც იცის, რომ მოსწავლისთვის აღნიშნული საკითხი აქტუალურია, არ გამოიყენებს შესაძლებლობას და არ შეეცდება შესაბამისი შეკითხვის დასმით წახალისოს მოსწავლის მხრიდან ფერების გარჩევა, ამოცნობა თუ დასახელება.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ გაუმართლებელია ზოგადი განათლების დანიშნულებად მხოლოდ ცალკეული საგნობრივი პროგრამების ფარგლებში განსაზღვრული ცოდნის დასწავლა დასახელებს; თანამედროვე განათლების მიზანია მოზარდის მომზადება ზრდასრული ცხოვრებისათვის არა მხოლოდ ცალკეული ტექსტის შინაარსის გადაცემით და დამახსოვრებით, არამედ მისი გააქტიურებით, ცოდნის მაძიებლობის განვითარებით, სასწავლო პროცესში აქტიური მონაწილეობის სტიმულირებით, პრობლემის გადაჭრის უნარის განვითარებით.

თავი მეოთხე

ეროვნული სასწავლო გეგმის შედეგები და მათი მნიშვნელობა

მაია ბაგრატიონი - გრუზინსკი

ეროვნული სასწავლო გეგმის საგნობრივი პროგრამების ფუნდამენტური პრინციპია შედეგზე ორიენტირება, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ყოველ საგნობრივ პროგრამაში სასწავლო მიზნები ჩამოყალიბებულია კონკრეტული შედეგების სახით, ანუ იმ ცოდნისა და უნარ-ჩვევების სახით, რომლებიც უნდა წარმოაჩინოს მოსწავლემ სასწავლო პროცესის დასრულებისას“ (ინდივიდუალური სასწავლო გეგმა, გამკვლევითი მასწავლებლებისთვის, მ. ზაქარეიშვილი, მ. ბაგრატიონი-გრუზინსკი, ჟ. კვაჭაძე, ქ. ფილაური, 2014.)

ეროვნულ სასწავლო გეგმაში მისაღწევი სწავლის შედეგები სისტემატიზებულია საფეხურებრივი სტანდარტების სახით. შესაბამისად, საგნობრივ პროგრამებში მოცემული სწავლის შედეგები განსაზღვრულია საფეხურისთვის (და არა სასწავლო წლისთვის) და აღნიშნული სწავლის შედეგების მისაღწევად მოსწავლე მუშაობს მთელი საფეხურის განმავლობაში. ამავდროულად, მოსწავლეს ევალება აჩვენოს უწყვეტი ყოველწლიური პროგრესი შედეგთან მიმართებაში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მოცემულ წელს მოსწავლის მიღწევა კონკრეტულ შედეგთან მიმართებაში უკეთესი უნდა იყოს ვიდრე მისი მიღწევის დონე იგივე შედეგთან მიმართებაში გასულ წელს. მაშასადამე, სწავლის შედეგების მიღწევისა და მყარი, დინამიკური კომპეტენციის განვითარებისთვის მოსწავლე ხანგრძლივად არის კონცენტრირებული ღირებულ მიზანზე და ეტაპობრივად ახდენს ცოდნის დაგროვებას და სათანადო უნარის შექმნას.

აღნიშნული მიდგომა პირდაპირ პასუხობს პიროვნების განვითარებაზე ორიენტირებულ საგანმანათლებლო კონცეფციას, რაც არის ახალი ეროვნული სასწავლო გეგმის მთავარი ღერძი.

სწავლის შედეგები ჩამოყალიბდა პროფესიონალთა და დარგის ექსპერტთა სიღრმისეული მსჯელობის შედეგად და დაზუსტდა მრავალი ფაქტორის გათვალისწინებით. უპირველესად, გაანალიზდა ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნები და პასუხი გაეცა შეკითხვას - რა ცოდნა უნდა დააგროვოს და რა უნარები უნდა გამოიმუშაოს მოსწავლემ თანმიმდევრულად იმისათვის, რომ საშუალო განათლების დასრულების შემდეგ ის ისეთ მოქალაქედ იყოს ფორმირებული, როგორც ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნებითაა განსაზღვრული. ამავდროულად, სასწავლო შედეგების დადგენისას მოხდა ბავშვისა და მოზარდის განვითარების თავისებურებების, ცოდნის და უნარ-ჩვევების დაუფლების კანონზომიერების და მოცემული საგნის სპეციფიკის გათვალისწინება. (ინდივიდუალური სასწავლო გეგმა, გამკვლევითი მასწავლებლებისთვის, მ. ზაქარეიშვილი, მ. ბაგრატიონი-გრუზინსკი, ჟ. კვაჭაძე, ქ. ფილაური, 2014.)

შედეგად, საფეხურებრივ სტანდარტში თავი მოიყარა მხოლოდ უმნიშვნელოვანესმა სასწავლო მიზნებმა, რაც არაგადატვირთულს ხდის სასწავლო პროცესს და ტოვებს სივრცეს მოსწავლის ინტერესებსა და საჭიროებებზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესის განხორციელებისთვის.

განათლების სისტემის ამოცანაა სასწავლო პროცესის და გარემოს იმგვარად ორგანიზება, რომ მოსწავლეებმა მაქსიმალურად მიაღწიონ განსაზღვრულ სწავლის შედეგებს. შედეგის მიღწევა მოსწავლემ თვალსაჩინო ქცევით (აქტივობით, შესრულებით) უნდა დაადასტუროს. შესაბამისად, მოსწავლის მხრიდან შედეგის მიღწევა მის აქტივობებზე დაკვირვებით ან მის მიერ შექმნილი პროდუქტის ანალიზის გზით ხდება. მასწავლებელი აანალიზებს მოსწავლის რეაგირებას გამონვევების დროს: მის ზეპირ პასუხებს, დისკუსიაში მონაწილეობას, წერის პროცესს, ნაწერს, განხორციელებულ პროექტებს, სავარჯიშოების შესრულებას და ა.შ. მასწავლებელს მოსწავლეზე დაკვირვების საფუძველზე უნდა შეეძლოს სწორი დასკვნის გაკეთება: რამდენადაა მიახლოებული ან დაცილებული მოსწავლე შედეგის მიღწევის სასურველ დონეს.

ეროვნულ სასწავლო გეგმაში ყოველი შედეგი დაზუსტებულია რამდენიმე ინდიკატორით. ინდიკატორები თვალსაჩინოს ხდის, რა შემთხვევაშია შესაძლებელი კონკრეტული შედეგის მიღწევა ვივარაუდოთ (განმარტებითი ლექსიკონი/ეროვნ. სასწ. გეგმებისა და შეფასების ცენტრი, [თბ., 2008]). ინდიკატორები აკონკრეტებენ მოსწავლის მოსალოდნელ ქცევას: იმ შემთხვევაში, თუ მოსწავლე წარმოაჩენს ინდიკატორში აღნიშნულ ქცევას/ქცევებს, ეს შედეგის მიღწევის მაჩვენებელი იქნება.

ამავდროულად, ინდიკატორები აზუსტებს შედეგის მიღწევის დონეს ყველა კლასისთვის, სხვადასხვა კლასისთვის სხვადასხვა სირთულის ინდიკატორებია განსაზღვრული: პირველ კლასში - უფრო მარტივი, ვიდრე ყოველ მომდევნო კლასში. სასწავლო შედეგის და ინდიკატორების ამგვარი ორგანიზება ეხმარება მასწავლებელს თვალი ადევნოს მოსწავლის პროგრესს და განსაზღვროს მისი მიღწევის დონე.

მოსწავლეები ეროვნულ სასწავლო მიზნებს განსხვავებულად აღწევენ, რამდენადაც ერთი ასაკობრივი ჯგუფის ბავშვები და მოზარდები მნიშვნელოვნად შეიძლება განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან შესაძლებლობების მიხედვით, ცოდნის და უნარის ათვისების ტემპითა და სიღრმით. არსებობენ მაღალი აკადემიური მოსწრების მოსწავლეები და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მათი თანატოლები, რომელთაც შესაძლებელია ჰქონდეთ მნიშვნელოვნად გამოხატული სირთულეები სწავლის პროცესში. მათ სასწავლო შედეგებს შესაძლებელია მხოლოდ ნაწილობრივ მიაღწიონ.

ნებისმიერ შემთხვევაში მოსწავლეთა მიერ მიღწეული შედეგები თანაბრად მნიშვნელოვანი იქნება მათი განათლებისა და განვითარებისთვის (ინდივიდუალური სასწავლო გეგმა, გზამკვლევი მასწავლებლებისთვის მ. ბაქარეიშვილი, მ. ბაგრატიონი-გრუზინსკი, ჯ. კვაჭაძე, ქ. ფილაური, 2014.)

განვიხილოთ მაგალითი:

ეროვნული სასწავლო გეგმის საგნობრივი პროგრამა ქართულ ენასა და ლიტერატურაში კითხვის მიმართულებისთვის ადგენს შემდეგ შედეგს:

შედეგი: მოსწავლემ უნდა შეძლოს განაფულად კითხვა (**ქართ. დანყ. (I).6**)

პირველი კლასის ინდიკატორი:

1. სიტყვებში გამოყოფს და წარმოთქვამს მარცვლებს, მარცვლებში – ბგერებს;
2. სიტყვებს შლის ბგერებად, ბგერებს აერთიანებს სიტყვებად;
3. თავისუფლად ცნობს ხშირად გამოყენებული სიტყვის ორთოგრაფიულ ხატს;
4. ნაცნობ ასოებს ამთლიანებს მარცვლებად, მარცვლებს - სიტყვებად;
5. თავისუფლად კითხულობს ნაცნობ სიტყვებს;
6. თავისუფლად კითხულობს ანბანის ყველა ასოს;
7. ხმამაღლა (მთლიანი სიტყვებით ან დამარცვლით) კითხულობს და იგებს მარტივი წინადადებებით შედგენილ მცირე ზომის სხვადასხვა ტიპის ტექსტებს;
8. ხმამაღლა კითხვისას სწორად მონიშნავს წინადადების საზღვრებს ტექსტში, იცავს პაუზას;
9. ცდილობს სათანადო ინტონაციით გამოხატოს წინადადების მოდალობა (თხრობითი და კითხვითი წინადადებების);
10. აგრძელებს სხვის მიერ დაწყებულ კითხვას სათანადო ადგილიდან.

სწავლებისას მასწავლებლის მიზანია, მოსწავლეებმა საუკეთესო შედეგი აჩვენონ. შესაბამისად, მასწავლებელს ექნება სურვილი, მოსწავლეებმა შეძლონ ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი აქტივობის (ინდიკატორის) თვალსაჩინოდ და მტკიცედ გამოვლენა.

კლასში შეიძლება იყოს მოსწავლე, რომელიც პირველი სასწავლო წლის ბოლოს გამოავლენს ყველა (ათივე) ინდიკატორის შესაბამის ქცევას. ამავდროულად, კლასში შეიძლება სწავლობდეს მოსწავლე, რომელიც მიღწევის დონე შემდეგნაირი იქნება:

მოსწავლის მიერ გამოვლენილი შესრულება

1. **ორმარცვლიან** სიტყვებში გამოყოფს და წარმოთქვამს მარცვლებს, მარცვლებში – ბგერებს;
2. **ორმარცვლიან** სიტყვებს შლის ბგერებად, ბგერებს აერთიანებს სიტყვებად;
3. **ასო-ასო ან დამარცვლით კითხულობს ხშირად გამოყენებული სიტყვებს; უჭირს** ხშირად გამოყენებული სიტყვის ორთოგრაფიული ხატის თავისუფლად ცნობა;
4. ნაცნობი ასოების მარცვლებად, მარცვლების - სიტყვებად **გამთლიანებისას სჭირდება მათი მრავალჯერადი გამეორება;**
5. **თავისუფლად კითხულობს დამოუკიდებლად მოცემულ ანბანის ყველა ასოს; სიტყვის კითხვისას შესაძლებელია შეყოვნდეს;**
6. **ხმამაღლა დამარცვლით** კითხულობს მარტივი წინადადებებით შედგენილ მცირე ზომის სხვადასხვა ტიპის ტექსტებს; **ზოგჯერ არ ესმის შინაარსი; კითხვის ტემპი შენელებულია;**
7. **ხშირად ხმამაღლა კითხვისას სწორად ვერ ნიშნავს წინადადების საზღვრებს ტექსტში, ვერ იცავს პაუზას;**
8. **უჭირს** სათანადო ინტონაციით გამოხატოს წინადადების მოდალობა (თხრობითი და კითხვითი წინადადებების);
9. **სჭირდება მასწავლებლის მხრიდან ჩვენება** იმისათვის, რომ გააგრძელოს სხვის მიერ დაწყებული კითხვა სათანადო ადგილიდან; ვერ მიჰყვება სხვისი კითხვის პროცესს.

სამართლიანობა მოითხოვს, ითქვას, რომ მიუხედავად მოსწავლეებს შორის თვალსაჩინო განსხვავებისა, ორივე მათგანმა მნიშვნელოვან შედეგს მიაღწია. თუმცა, პირველმა მოსწავლემ უკეთესი შედეგი აჩვენა, ვიდრე მეორე მოსწავლემ, რომლის შესრულება არასრულად ემთხვევა ეროვნულ სასწავლო გეგმაში მოცემულ ინდიკატორებს.

მოსწავლეები, თავიანთი შესაძლებლობით და მიღწევის დონით, მოსალოდნელია კიდევ უფრო განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან. განვიხილოთ ეს შემთხვევა.

გემოთ მოცემულ შედეგთან მიმართებით სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლემ შესაძლებელია წლის ბოლოს მხოლოდ მესამე და მეექვსე ინდიკატორის შესაბამისი უნარ-ჩვევა გამოავლინოს, ისიც არასრულად:

- ცნობდეს ანბანის 16 ასოს მათი ცალ-ცალკე მიწოდების პირობებში
- ცნობდეს ხშირად გამოყენებული 10 სიტყვის ორთოგრაფიულ ხატს

მიუხედავად იმისა, რომ ეს მოსწავლე კიდევ უფრო დაბალი მოსწრებით დახასიათდება, მის მიერ მიღწეული შედეგის დონე მისთვის მაინც ღირებულების მატარებელია. შესაძლებელია ეს მოსწავლისთვის საუკეთესო შედეგიც კი იყოს, - მისი შესაძლებლობიდან გამომდინარე.

მართალია, მოსწავლე მიღწეული შედეგით მნიშვნელოვნად დაშორებულია იმ შესრულებისგან, რომელიც ეროვნული სასწავლო გეგმით მისი ასაკობრივი ჯგუფისთვის (კლასისთვის) არის განსაზღვრული, მაგრამ მნიშვნელოვანია, რომ მასაც იგივე მიზანი ჰქონდა დასახული და მნიშვნელოვან ცოდნას დაეუფლა.

დაუშვებელია, მასწავლებელმა გულგრილობა გამოიჩინოს და არ დაუფასოს მოსწავლეს მიღწეული შედეგი იმ მიზეზით, რომ აღნიშნული შედეგის მიღწევა სრულად არ მოხდა.

მაშასადამე, მიუხედავად, მოსწავლეთა შორის არსებული მრავალფეროვნებისა, ეროვნული სასწავლო გეგმის მიზნებზე ორიენტირება ყველა მათგანისთვის მნიშვნელოვანია. აღნიშნულ დოკუმენტში წარმოდგენილი მიზნები ღირებული და აქტუალური რჩება ყველა მოსწავლისთვის. დაუშვებელია ვიფიქროთ, რომ ეროვნული გეგმის მიხედვით სასწავლო პროცესის დაგეგმვა გამართლებულია მხოლოდ მაღალი და საშუალო მოსწრების მოსწავლისთვის, ხოლო სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე პირისთვის ის შეუსაბამოა, რადგან მათი მიღწევის აქტუალური დონე განსხვავებულია.

მიუხედავად იმისა, რომ განსაზღვრული სწავლის შედეგები თანაბრად მნიშვნელოვანია ყველა მოსწავლისთვის, სასწავლო პროცესის ყველასთვის იდენტურად წარმართვა გაუმართლებელი და შეუძლებელიც კი იქნება. იმისათვის, რომ სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლემ მიაღწიოს (თუნდაც ნაწილობრივ) დადგენილ მიზნებს, მნიშვნელოვანია სასწავლო პროცესი დაიგეგმოს მოსწავლის თავისებურების გათვალისწინებით და მოსწავლის მიღწევის მოსალოდნელი დონე ინდივიდუალურად განისაზღვროს.

ამისათვის მასწავლებელი ყურადღებით უნდა აკვირდებოდეს მოსწავლის ქცევას, (შესრულებას) და განსაზღვრავდეს:

- (ა) მოსწავლის მიღწევის აქტუალურ დონეს;
- (ბ) მოსწავლის მიღწევის უახლოეს დონეს (ზონას).

მასწავლებელს უნდა ჰქონდეს უნარი, ზედმინევით და მაქსიმალური სიზუსტით აღწეროს მოსწავლის მიერ გამოვლენილი შესრულება, რაც მისი მიღწევის აქტუალური დონის მაჩვენებელია. მასწავლებელს შესაძლებელია ეროვნულ სასწავლო გეგმაში მოცემული ინდიკატორებიც კი დაეხმაროს მოსწავლის შესრულების აღსაწერად, თუკი ის მათ მოქნილად გამოიყენებს და მოსწავლის მიერ გამოვლენილი ქცევის შესაბამისად დააზუსტებს (როგორც ეს ზემოთ განხილულ მაგალითებში იყო მოცემული). მთავარია, მასწავლებლის მხრიდან აღწერილი მოსწავლის შესრულება მაქსიმალური სიზუსტით ასახავდეს მოსწავლის აქტუალურ ქმედებას.

განვიხილოთ მაგალითი:

ქართულ ენასა და ლიტერატურაში მეოთხე კლასის მოსწავლეების ერთ-ერთი სწავლის შედეგია:

- მოსწავლემ უნდა შეძლოს წაკითხული ტექსტის მიმართ პირადი დამოკიდებულების გამოხატვა და ახსნა;
  - ტექსტის თემის და/ან მასში განხილული კონკრეტული საკითხების შეფასება.
- ქართ. დანყ.(I).9**

დაგვეგმილი სასწავლო აქტივობებით მასწავლებელი მოსწავლეებს წაახალისებს შესაბამისი აქტივობებისკენ, რაც აღნიშნული უნარებისა და ქმედებების განვითარებას და განაფვას შეუწყობს ხელს. ამავდროულად, განიხილავს რა მასწავლებელი შეფასებას სწავლების განუყოფელ ნაწილად, ის უწყვეტად მიაღწევს თვალს მოსწავლეთა შესრულებას და მათ პროგრესს მოცემულ შედეგთან მიმართებით.

მასწავლებელი მოსწავლეთა შედეგის შესაფასებლად, რასაკვირველია, ამ შედეგთან მეოთხე კლასისთვის დადგენილი ინდიკატორებით იხელმძღვანელებს. ეს ინდიკატორებია:

- ავლენს მხატვრული ტექსტების ესთეტიკური და ეთიკური შეფასების სურვილს;
- აკავშირებს ტექსტში მოცემულ ინფორმაციას საკუთარ გამოცდილებასთან, გამოკვეთს მათ შორის არსებულ მსგავსება-განსხვავებას, გამოაქვს სათანადო დასკვნა;
- საკუთარი შეხედულების/შეფასების დასასაბუთებლად იყენებს შესაბამის ადგილებს წაკითხული ტექსტიდან ან მაგალითებს პირადი გამოცდილებიდან.
- ასახელებს საყვარელ წიგნს, ტექსტს/მხატვრულ ნაწარმოებს, ავტორს, პერსონაჟს და ხსნის თავის არჩევანს;
- მიუთითებს, რით დაინტერესდა/რა მოეწონა ტექსტში (ინფორმაცია, ამბავი, პერსონაჟის საქციელი, ბუნების აღწერა, დიალოგები თუ სხვა);
- მონაწილეობს წაკითხულის შესახებ გამართულ დისკუსიებში; საკუთარი შეხედულების დასასაბუთებლად იყენებს შესაბამის ადგილებს წაკითხული ტექსტიდან ან მაგალითებს პირადი გამოცდილებიდან.

მოსწავლეთა უმრავლესობა, სავარაუდოდ, შეძლებს მოცემული შედეგის მიღწევას მეოთხე კლასისთვის განსაზღვრულ დონეზე, ანუ, მათი შესრულება მეოთხე კლასისთვის დადგენილი ინდიკატორების შესაბამისი იქნება. თუმცა, არ არის გამორიცხული მოსწავლეთა შორის შესრულების მრავალფეროვნება - მოსწავლეები გამოავლენენ აღნიშნულ უნარს მეტ-ნაკლები განსხვავებით და სიმტკიცით.

ამავდროულად კლასში შესაძლებელია ირიცხებოდეს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლე, რომლის მიღწევის დონეც მოცემულ შედეგთან მიმართებით მნიშვნელოვნად იქნება განსხვავებული. მან შესაძლებელია გამოავლინოს მხოლოდ ცხრილში მოცემული აქტივობები:

მოსწავლის მიერ გამოვლენილი შესრულება

- ნაკითხული ტექსტის მიმართ გამოხატავს პირად დამოკიდებულებას (მომეწონა/არ მომეწონა), თუმცა სჭირდება დამატებითი შეკითხვები დამოკიდებულების მიზეზის აღსაწერად;
- თვალსაჩინო ნიშნით აღწერს და თვალსაჩინო ნიშნით აფასებს პერსონაჟის საქციელს (კარგად/ცუდად მოიქცა; კეთილია, ზარმაცია და ა.შ.)
- ვერბალურად გადმოცემულ ამბავს უკავშირებს საკუთარ გამოცდილებას (მაგ., გადახდა თუ არ მსგავსი რამ თავს).

ამ შემთხვევაში დაკვირვებულ მასწავლებელს არ გამოეპარება, რომ მოსწავლე გაცილებით დაბალ დონეზე ახდენს შედეგის მიღწევის დემონსტრირებას - მისი მიღწევის დონე არ შეესაბამება მეოთხე კლასისთვის განსაზღვრულ დონეს და მისი შესრულება პირველი კლასისთვის განსაზღვრული მიღწევის დონის შესაბამისია.

მოსწავლის მიღწევების ობიექტური დადგენისთვის მასწავლებელს საგნობრივი პროგრამის და მისი მოთხოვნების ზედმიწევნით ცოდნა მოეთხოვება. დამატებით მას შედეგებისთვის განსაზღვრული ინდიკატორების დინამიკაში განიხილვა დაეხმარება. საილუსტრაციოდ მოტანილია რამდენიმე შედეგი ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი პროგრამის სხვადასხვა მიმართულებიდან.

შედეგი	<p align="center">ქართ.დანყ.(I).9 მოსწავლემ უნდა შეძლოს წაკითხული ტექსტის მიმართ პირადი დამოკიდებულების გამოხატვა და ახსნა; ტექსტის თემის და/ან მასში განხილული კონკრეტული საკითხების შეფასება</p>			
ინდიკატორი	პირველი კლასი	მეორე კლასი	მესამე კლასი	მეოთხე კლასი
	<ul style="list-style-type: none"> ● წაკითხული ტექსტის მიმართ გამოხატავს პირად დამოკიდებულებას (მომეწონა/არ მომეწონა); ● ვერბალური თუ არავერბალური ტექსტებით გადმოცემულ ამბავს უკავშირებს საკუთარ გამოცდილებას (მაგ., მე როგორ მოვიქცეოდი/მოვიქცევი ანალოგიურ სიტუაციაში); ● აფასებს პერსონაჟის საქციელს (კარგად/ ცუდად მოიქცა; კეთილია, ზარმაცია და ა.შ.). 	<ul style="list-style-type: none"> ● აფასებს მხატვრული ნაწარმოების პერსონაჟის საქციელს; ● გამოხატავს თავის დამოკიდებულებას ნაწარმოებში გადმოცემული მოვლენისადმი/ პერსონაჟისადმი; ● ასახელებს წაკითხული ტექსტის შესაბამისი თემატიკის მულტიფილმს, საბავშვო ფილმს, ასახელებს მსგავს / განსხვავებულ ადგილებს. 	<ul style="list-style-type: none"> ● გამოხატავს წაკითხული ტექსტით აღძრულ ემოციებს, განცდებს; ● ტექსტში მოცემულ ინფორმაციას აკავშირებს პირად გამოცდილებასთან და გამოაქვს დასკვნა; ● ასახელებს საყვარელ პერსონაჟს და ხსნის საკუთარ არჩევანს; ● ასახელებს ნაწარმოების გმირების მოქმედების მოტივს (რატომ მოიქცა ასე) და აფასებს მათს საქციელს; ● ასახელებს მულტიფილმებს, სურათებს, ნახატებს, მოსმენილ და წაკითხულ ნაწარმოებებს, რომლებიც გაახსენდა ტექსტის კითხვის დროს; მსჯელობს მათ შორის მსგავსება-განსხვავებაზე. 	<ul style="list-style-type: none"> ● ავლენს მხატვრული ტექსტების ესთეტიკური და ეთიკური შეფასების სურვილს; ● აკავშირებს ტექსტში მოცემულ ინფორმაციას საკუთარ გამოცდილებასთან, გამოკვლევს მათ შორის არსებულ მსგავსება-განსხვავებას, გამოაქვს სათანადო დასკვნა; ● საკუთარი შეხედულების/ შეფასების დასასაბუთებლად იყენებს შესაბამის ადგილებს წაკითხული ტექსტიდან ან მაგალითებს პირადი გამოცდილებიდან. ● ასახელებს საყვარელ ნიგნს, ტექსტს / მხატვრულ ნაწარმოებს, ავტორს, პერსონაჟს და ხსნის თავის არჩევანს; ● მიუთითებს, რით დაინტერესდა / რა მოეწონა ტექსტში; ● მონაწილეობს წაკითხულის შესახებ გამართულ დისკუსიებში.

შედეგი	<p align="center">ქართ.დანყ.(I). 1 მოსწავლემ უნდა შეძლოს სათანადო სამეტყველო ქცევის გამოვლენა ნაცნობ საკომუნიკაციო სიტუაციაში</p>			
ინდიკატორი	პირველი კლასი	მეორე კლასი	მესამე კლასი	მეოთხე კლასი
	<ul style="list-style-type: none"> ● სწორად რეაგირებს ნაცნობ სამეტყველო სიტუაციებში; ● გასაგებად გამოხატავს სათქმელს; ● გადმოსცემს ფაქტებს; ● საჭიროების მიხედვით, ადეკვატურად ცვლის სამეტყველო როლებს (უსმენს სხვებს, სვამს/ პასუხობს შეკითხვებს); ● ასრულებს მასწავლებლის მარტივ ზეპირ ინსტრუქციებს; ● ამოიცნობს და მიზნის შესაბამისად იყენებს მეტყველების ვერბალურ და არავერბალურ საშუალებებს (ჟესტებს, მიმიკასა და სხვ.). 	<ul style="list-style-type: none"> ● მიზნის შესაბამისად გადმოსცემს კონკრეტულ ინფორმაციას; ● ისმენს და ადეკვატურად აღიქვამს ინფორმაციას ნაცნობ თემაზე; ● მონაწილეობს ინტერაქციაში ნაცნობ თემატიკაზე; ● გადმოსცემს კონკრეტულ ფაქტს / მოვლენას საკუთარი ცხოვრებიდან. 	<ul style="list-style-type: none"> ● მიზნისა და სამეტყველო სიტუაციის ადრესატის გათვალისწინებით ირჩევს შესაბამის არავერბალურ საშუალებებს (ჟესტს, მიმიკას, ინტონაციას); ● ადეკვატურად რეაგირებს ნაცნობ სამეტყველო სიტუაციაში; ● ადეკვატურად აღიქვამს ინფორმაციას; ● გადმოსცემს ინფორმაციას ნაწახის, განცდილის შესახებ; ● ჰყვება ამბავს პირადი გამოცდილებიდან. 	<ul style="list-style-type: none"> ● კორექტულად, ეტიკეტის დაცვით გამოთქვამს საკუთარ მოსაზრებას დისკუსიის, აზრთა გაცვლა-გამოცვლის დროს; ● ყურადღებით ისმენს სხვათა მოსაზრებებს, არ აწყვეტინებს მოსაუბრეს ლაპარაკს.

ობიექტური მსჯელობის შედეგად მასწავლებელმა უნდა განსაზღვროს, რომელი კლასის ინდიკატორია მოსწავლის მიერ წარმოჩენილი აქტივობა და ამის საფუძველზე უნდა დაადგინოს, პირველ რიგში, მისი მიღწევის აქტუალური დონე, ხოლო შემდეგ მისი მიღწევის უახლოესი დონე. ამას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მომდევნო მიზნის დასახვისა და სასწავლო აქტივობების შერჩევისათვის.

თუკი მასწავლებელმა დაადგინა, რომ მეოთხე კლასში კონკრეტულ შედეგთან მიმართებით მოსწავლის მიღწევის დონე პირველი კლასის შესაბამისია, მას ბუნებრივად მეოთხე სასწავლო წელსაც დასჭირდება პირველი კლასისთვის განსაზღვრულ დონეზე მუშაობა (თუკი აქ აღმოჩნდა მოსწავლის მიღწევის უახლოესი ზონა), - მიუხედავად იმისა, რომ სხვა მოსწავლეებთან ის უფრო რთულ შესრულებაზე იქნება ორიენტირებული.

მთავარია, მასწავლებელმა გაიზიაროს მთავარი პრინციპები და უერთგულოს მათ:

- ყველა მოსწავლესთან ერთდროულად იმუშაოს ეროვნული სასწავლო გეგმით დადგენილი შედეგების მიღწევაზე;
- ყველა მოსწავლესთან ერთნაირი მონდომებით იყოს ორიენტირებული პროგრესზე და შედეგის მიღწევაზე;
- ჰქონდეს მოსწავლეთა შორის მიღწევის განსხვავებული დონის მიმდებლობა;
- ჰქონდეს მონდომება და უნარი სხვადასხვა მოსწავლის სწავლებისას იყოს ორიენტირებული ერთსა და იმავე შედეგზე, მაგრამ მიღწევის განსხვავებულ დონეზე.

თავი მეხუთე

განათლება ფორმალურ და არაფორმალურ სასწავლო გარემოში

მაია ბაგრატიონი - გრუმინსკი

როგორც არაერთხელ აღინიშნა, თანამედროვე განათლების მიზანია მოზარდისთვის იმ ცოდნის გადაცემა და უნარ-ჩვევების განვითარება, რაც მას მოამზადებს დამოუკიდებელი, ზრდასრული ცხოვრებისათვის. ამავდროულად, მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს სასწავლო გარემოს, სადაც ხდება/მოხდება აღნიშნული ცოდნის გადაცემა. ფსიქოლოგიისა და განათლების სპეციალისტებისთვის კარგად ნაცნობი ფაქტია, რომ კომპეტენციის გამომუშავება იმ გარემოში უფრო ეფექტურად ხდება, სადაც მისი გამოყენება მოგვიანებით იგულისხმება. შესაბამისად, ხშირად, სწავლა-სწავლება იმ რეალურ, ბუნებრივ და არაფორმალურ კონტექსტშია გამართლებული, სადაც ამ ცოდნის თუ უნარის რეალიზება მოხდება.

ამ შეხედულებას მხარს უჭერს შემდეგი ერთმანეთზე გადაჯაჭვული მტკიცებულებები:

- ბუნებრივ გარემოში სწავლა ზრდის მოზარდის მოტივაციას და დაინტერესებას დასასწავლი საკითხების მიმართ, რადგან მისთვის ნათელი ხდება, თუ რატომ არის აღნიშნული საკითხების შემეცნება მნიშვნელოვანი.
- თუ მოზარდი ბუნებრივ გარემოში იოლად პოულობს პასუხს კითხვებზე - „რისთვის მჭირდება ამის სწავლა?“; „რაში გამომადლება ეს ცოდნა?“ - ის ხედავს შეძენილი ცოდნის დანიშნულებას და ინტერესდება ცოდნის დაუფლების პროცესით.
- ბუნებრივ გარემოში სწავლისას მოზარდისთვის სასწავლო საკითხი თვალსაჩინოდ და რეალურად არის მოცემული. შესაბამისად, სასწავლო აქტივობაზე მუშაობისას მას არ სჭირდება წარმოსახვაზე დაყრდნობა, სიმულაცია. საკითხი ნათლად არის მოცემული, არსი გასაგებია და მოზარდისთვის სასწავლო პროცესი უფრო წარმატებულია.
- ბუნებრივ გარემოში სწავლისას მჭირდება ერთ გარემოში ათვისებული ცოდნის სხვა კონტექსტში ტრანსფერთან დაკავშირებული სირთულეები. თუმცა, ცოდნის ბუნებრივ გარემოში მიღება არ გამოორიცხავს მის სხვადასხვა ცვალებად კონტექსტში გამოყენების ნახალისების აუცილებლობას - იმისათვის, რომ ის საბოლოოდ განმტკიცდეს.
- ბუნებრივ და არაფორმალურ გარემოში სწავლა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ მოზარდებისთვის, რომლებსაც აქვთ ნეგატივიზმი და პროტესტი სტრუქტურირებულ და ორგანიზებულ სასწავლო კონტექსტში მიზანმიმართული სასწავლო პროცესისადმი;
- არაფორმალურ გარემოში მოსწავლეს მეტი თავისუფლება აქვს, რაც მიმზიდველობას სძენს სწავლას. ხშირად სასწავლო პროცესში ამგვარი ჩართულობა მისთვის იმპლიციტური რჩება, მიუხედავად იმისა, რომ გამონწვევას აბსოლუტურად ცხადად აღიქვამს და მიზანმიმართულადაც მუშაობს მასზე.
- ბუნებრივ და არაფორმალურ გარემოში მეტია კეთებით სწავლის და გამოცდილებით სწავლის შესაძლებლობა, რაც აღიარებულია სწავლა-სწავლების ერთ-ერთ ყველაზე ეფექტურ ფორმად. სწავლა პრაქტიკული გამოცდილების მიღების გზით უკეთეს წარმოდგენას ქმნის შესასწავლ საკითხზე, მის არსსა და გამკლავების შესაძლო გზებზე.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემაში ნახალისებულია სასწავლო პროცესი, რომელიც სცილდება სკოლისა და კლასის სივრცეს და მრავალფეროვან ბუნებრივ კონტექსტში ხორციელდება. ამავდროულად, აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად საგანმანათლებლო გარემოს ცვლილებისა, ეროვნული სასწავლო გეგმის მიზნებზე ორიენტირება უცვლელად რჩება პრიორიტეტად, - განსაკუთრებით მაშინ, თუ სასწავლო პროცესი ფორმალური განათლების სისტემის ეგიდით ხორციელდება. მეტიც, ეროვნული სასწავლო მიზნების გათვალისწინება და ინტეგრირება მოზარდის აღზრდისა და განათლების პროცესში მიზანშეწონილად შეიძლება განვსაზღვროთ ნებისმიერი ტიპის სააღმზრდელო, საგანმანათლებლო ან სარეაბილიტაციო დაწესებულებაში, სადაც კი სასწავლო პროცესი თუნდაც არაფორმალური სახით მიმდინარეობს. ეროვნული სასწავლო გეგმის მიზნების მიღწევაზე ზრუნვა მოზარდთა ნებისმიერი დაწესებულების ფუნქცია შეიძლება იყოს, თუკი აღნიშნული დაწესებულება მოზარდის გაძლიერებას, აბილიტაციას, დამოუკიდებელი ფუნქციონირებისა და ზრდასრული ცხოვრებისთვის მომზადებას ისახავს მიზნად.

შესაბამისად, ამ ტიპის დაწესებულებებში დასაქმებული აღმზრდელ-პედაგოგების სავალდებულო კომპეტენცია იქნება სასწავლო-სააღმზრდელო პროცესის იმგვარად დაგეგმვა და განხორციელება, რომ ხელი შეუწყოს ეროვნული სასწავლო გეგმის მიზნების მიღწევას (ეს უპირველესად წიგნიერებას, არითმეტიკული უნარებისა და ციფრულ კომპეტენციების შექმნას ეხება.) ამგვარმა დაწესებულებებმა უნდა გააცნობიერონ შესაძლებლობა იმისა, რომ სწორად დაგეგმვის შემთხვევაში მათ უმნიშვნელოვანესი მხარდაჭერი ფუნქცია შეიძლება შეასრულონ ფორმალური განათლებისთვის (ცნობილია, რომ ზოგიერთი დაწესებულება (მაგ. დღის ცენტრი) პირდაპირ ტრანზიტორულ როლს ასრულებს და თავის ამოცანად საზღვრავს მოზარდის მომზადებას ფორმალური ზოგადი განათლების სისტემისთვის). აღნიშულმა დაწესებულებებმა შეიძლება მიაღწიონ დიდ წარმატებას, რადგან ისინი არ არიან შეზღუდულნი საჯარო სკოლებში გავრცელებული ორგანიზაციული სტრუქტურით და აქვთ მეტი შესაძლებლობა, მოქნილობა ხელი შეუწყონ სწავლა-სწავლებას ბუნებრივ გარემოში. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ამგვარ საგანმანათლებლო სივრცეში სასწავლო პროცესი უფრო მოქნილია და ხშირად სპონტანურიც, ეს არ უნდა იყოს ქაოტური და უმართავი მიმდინარეობა. ბუნებრივ კონტექსტში სწავლა-სწავლება მასწავლებლის, აღმზრდელისა თუ მშობლის მხრიდან აუცილებლად მოითხოვს ორგანიზებას, დაგეგმვას და კონტროლს, - იმისათვის, რომ მოზარდი სწორედ იმ გამონვევის წინაშე აღმოჩნდეს, რომელიც მისი სააზროვნო ფუნქციების სასურველი მიმართულებით გააქტიურებას გამოიწვევს.

ამ მიზნით, ბევრი მსგავსი ტიპის დაწესებულება მოზარდთა დღის წესრიგში აუცილებლად განსაზღვრავს სტრუქტურირებულ მეცადინეობას (ერთიდან ორ საათამდე), როდესაც ბავშვები/მოზარდები აღმზრდელისა თუ პედაგოგის მხარდაჭერით ჩართულნი არიან სასწავლო პროცესში (ვინც საჯარო სკოლაში დადის, ამზადებს საშინაო დავალებას; ვინც ჯერ არ ჩართულა ფორმალური განათლების სისტემაში, მუშაობს აღმზრდელ-პედაგოგის მითითებით და ა.შ.).

მიუხედავად ამ მნიშვნელოვანი ინიციატივისა, რაც მოზარდების საჯარო სკოლისთვის მომზადებას გულისხმობს, ხშირად აღნიშნული ფორმით მოზარდთა საგანმანათლებლო პროცესის მხარდაჭერა არასაკმარისია. დაწესებულებებმა არა მხოლოდ დღის წესრიგით განსაზღვრული ერთი-ორი საათის ფარგლებში უნდა უზრუნველყონ მოზარდთა განათლების მხარდაჭერა, არამედ დღის მანძილზე უწყვეტ რეჟიმში. აღმზრდელებსა და პედაგოგებს

ჩვევად უნდა ჰქონდეთ ქცეული ნებისმიერ შესაძლო მომენტში მოზარდთა სააზროვნო პროცესების გააქტიურება, მათი სტიმულირება და ახალ-ახალი ცოდნითა და ინფორმაციით გამდიდრება. მოზარდი უნდა სწავლობდეს და იძენდეს ახალ კომპეტენციებს უწყვეტ რეჟიმში ბუნებრივად და შესაძლებელია იმპლიციტურად.

თუკი მოზარდისთვის სასწავლო პროცესი შეიძლება მიმდინარეობდეს იმპლიციტურად, მნიშვნელოვანია, რომ აღმზრდელებსა და მასწავლებლებს კარგად ჰქონდეთ გაცნობიერებული მათი მხრიდან ინიცირებული აქტივობების სასწავლო და საგანმანათლებლო მნიშვნელობა და ამ აქტივობების კავშირი ეროვნული სასწავლო გეგმის მიზნებთან.

განვიხილოთ მაგალითი:

პედაგოგ-აღმზრდელმა დღის ცენტრში მაცხოვრებელ მოზარდს შესაძლებელია სთხოვოს დახმარება დღის ცენტრისთვის პროდუქტების ყიდვის პროცესში. აღმზრდელის მხარდაჭერა, სუპერმარკეტში წასვლა, პროდუქტების დათვალიერება და შერჩევა მხრიდან დიდი ალბათობით სახალისო თავგადასავლად განისაზღვრება და ის სიამოვნებით დათანხმდება მას.

თუკი აღმზრდელ-მასწავლებელი მოზარდისთვის ამ სახალისო აქტივობას ეფექტურად დააორგანიზებს, ის მოხერხებულად და სპონტანურად ჩართავს მას შემდეგი აქტივობების განხორციელებაში:

- **კარნახით** ჩამოწეროს საჭირო პროდუქტების სია და ღირებულება;
- **განსაზღვროს** რა კატეგორიებს განეკუთვნება მოცემული პროდუქტები; დაასაბუთოს რატომ ფიქრობს ასე და ყოველ პროდუქტს მიუწეროს ის კატეგორია, რომელსაც პროდუქტი მიეკუთვნება;
- **გადაწეროს** ერთ კატეგორიაში შემავალი პროდუქტები ერთ ჯგუფად; (მაგ., ყველა ხილი დაწეროს ერთად; ასევე ერთად დაწეროს ბოსტნეული, ბურღულეული, სარეცხი საშუალებები, ჰიგიენური ნივთები და ა.შ.)
- **განმარტოს და გამოხატოს თავისი შეხედულება** შედგენილ სიაზე, მაგ., რატომ დასჭირდებათ ეს პროდუქტები მომავალი კვირის განმავლობაში, რომელი პროდუქტია ყველაზე ხშირად მოხმარებადი, ყველას მიერ მოხმარებადი, დიდი რაოდენობით მოხმარებადი;
- **ივარაუდოს/განსაზღვროს** ერთი კვირისთვის თითოეული პროდუქტის საჭირო რაოდენობა. ანუ, რამდენი კილოგრამის, რამდენი შეკვრის, რამდენი ცალის ყიდვა იქნება რეკომენდებული ერთი კვირის მარაგისთვის.
- **გამოიანგარიშოს** ღირებულება ყოველი კატეგორიისთვის, ბოლოს კი **დააჯამოს** და განსაზღვროს საყიდლების საერთო სავარაუდო ღირებულება.
- მაღაზიაში წასვლამდე **ნაიკითხოს** და გაეცნოს მასწავლებლის მიერ წინასწარ მომზადებულ ინსტრუქციებს, რომლებიც ხსნის - სად, რომელ რიგში, რომელ დახლზე მოიძებნება ესა თუ ის პროდუქტი.
- მაღაზიაში **იხელმძღვანელოს** მიცემული სიით და შეძლებისდაგვარად დამოუკიდებლად მოაგროვოს საყიდლები კალათში განსაზღვრული რაოდენობით, კალათში მოთავსებამდე **გადათვალოს** პროდუქტი.
- დახმარების საჭიროებისას (თუკი ვერ პოულობს პროდუქტს ან პროდუქტი თაროზე მაღლაა მოთავსებული) **მიმართოს** კონსულტანტს და **სთხოვოს დახმარება**, კომუნიკაციის ბაზისური წესების დაცვით: **დაელოდოს თავის ჯერს, მიესალმოს, აუხსნას მიმართვის მიზეზი, გადაუხადოს მადლობა.**

- სახლში დაბრუნების შემდეგ აღმზრდელთან ერთად **შეამონმოს** ნაყიდი პროდუქტები და მათი რაოდენობისა და ფასის შესაბამისობა თავდაპირველ გეგმასთან. მაგ. ამოიწეროს თითოეულ პროდუქტში გადახდილი ფასი და შეადაროს თავდაპირველ გეგმას, შემდეგ კი **იმსჯელოს იმაზე, დაგეგმილზე მეტი გადაიხადა, თუ ნაკლები.**

აღნიშნული ყოველდღიური აქტივობა, რომელსაც, როგორც წესი, პედაგოგ-აღმზრდელები ან ცენტრის მომარაგებაზე პასუხისმგებელი პირები დამოუკიდებლად ასრულებენ, დატვირთულია მოზარდებისთვის საჭირო უნარ-ჩვევების პრაქტიკაში გადატანის შესაძლებლობით. გარდა იმისა, რომ აღნიშნული აქტივობა მოზარდს პროდუქტიულ საქმიანობას აჩვენებს, ასწავლის სხვებსა და საკუთარ თავზე ზრუნვას, სხვის დახმარებას, ამავე დროს ავითარებს შემდეგ ბაზისურ აკადემიურ უნარებში - წერა, ანგარიში, კითხვა, დაგეგმვა, ორგანიზება, კომუნიკაცია, შეფასება და ა.შ.

აქტივობის ანალიზისას ნათელი ხდება, რომ ის თავისი კომპლექსური და საინტერესო ბუნებით, ეხმარება ეროვნული სასწავლო გეგმის არაერთ საგნობრივ პროგრამას და სწავლის შედეგს. ამ აქტივობაში მონაწილეობით მოზარდი იმ სააზროვნო პროცესებში მონაწილეობს, რაც განსაზღვრულია ქართული ენისა და ლიტერატურის და მათემატიკის საგნობრივი პროგრამით.

მოცემულ მაგალითში აქტივობები თავისი სირთულით შეესაბამება პირველი-მეორე კლასისთვის სტანდარტულად განსაზღვრულ აქტივობებს, თუმცა, აღნიშნულ აქტივობაში ჩართულობა სასარგებლო იქნება ნებისმიერი ასაკის მოსწავლისთვის, რომლისთვისაც მიზანშეწონილია აღნიშნული აკადემიური უნარების გავარჯიშება და ყოველდღიური ფუნქციური კომპეტენციის განვითარება. რასაკვირველია, შესაძლებელია აქტივობის შესაბამისად გართულება ან გამარტივება, გადანაწილება მოსწავლეებზე, მათთვის აქტივობიდან ყველაზე მნიშვნელოვანი/შესაბამისი რგოლის განსაზღვრა და ა.შ.

შესაბამისად, თუკი სწორად წავახალისებთ მოზარდის თანამონაწილეობას სხვადასხვა აქტივობებში, დავალებებს შევძენთ მნიშვნელოვან სასწავლო-საგანმანათლებლო დანიშნულებას.

ანალოგიური, დამატებითი ფუნქციური, სასწავლო-საგანმანათლებლო დატვირთვა შეიძლება შეიძინოს ძილის წინ კითხვის აქტივობამ. ყველასთვის კარგად ცნობილია აღნიშნული აქტივობის მნიშვნელობა ბავშვის ემოციური განვითარებისთვის, უსაფრთხოების განცდისთვის. ამავედროულად, გამომდინარე იქიდან, როგორ დაგეგმავს, განახორციელებს და ჩართავს აღმზრდელი მოზარდებს ამ აქტივობაში, შესაბამისად, მოხდება ამა თუ იმ მნიშვნელოვანი სასწავლო მიზნების მიმართულებით მუშაობა.

ამ დროს გადამწყვეტია, რომ მოზარდები ძილის წინ კითხვისას არა მხოლოდ პასიური მსმენელების როლში იყვნენ (თუმცა მოსმენის ჩვევის გამომუშავებისთვის შესაძლებელია თავდაპირველად თუნდაც პასიურ მსმენელებად ყოფნა), არამედ აღმზრდელის მხარდაჭერით აქტიურად მონაწილეობდნენ მშვიდ დისკუსიებში კითხვის დაწყებამდე, კითხვის პროცესში და ბოლოს.

აღმზრდელის მხარდაჭერით მოზარდმა შესაძლებელია

<p>პირველი კლასის ინდიკატორი</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● იმსჯელოს მხატვრულ ნაწარმოებში ასახულ ამბავსა და პერსონაჟებზე ● თანამიმდევრულობის დაცვით გადმოსცეს ტექსტების შინაარსი (ვრცლად და/ან მოკლედ) ● მიჰყვებს მხატვრული ნაწარმოების სიუჟეტურ ხაზს და თანამიმდევრულად გადმოსცეს ფაქტები და მოვლენები ● შინაარსის გადმოცემისას ერთმანეთს შეუნაცვლოს თხრობა და აღწერა
<p>მეორე კლასის ინდიკატორი</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● დასვას და უპასუხოს შეკითხვებს მოსმენილ ტექსტთან დაკავშირებით ● ტექსტზე დაყრდნობით დაახასიათოს პერსონაჟები (მათი გარეგნობა, ნიშან-თვისებები) ● საკუთარი სიტყვებით გადმოსცეს ნაცნობი ტექსტის ეპიზოდის შინაარსი (ილუსტრაციების, სხვა მასალის გამოყენებით) ● გააგრძელოს სხვის მიერ დაწყებული თხრობა სათანადო ადგილიდან
<p>მესამე კლასის ინდიკატორი</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● დაასახელოს ტექსტში ასახული ფაქტები, პერსონაჟები ● საკუთარი სიტყვებით, თანამიმდევრულობისა და აზრობრივი შესაბამისობის დაცვით გადმოსცეს ტექსტის შინაარსი ● ამოიცნოს ტექსტის შინაარსი სათაურის მიხედვით

თუკი აღმზრდელის მხარდაჭერით მოზარდი ჩაერთვება ზემოთ მოცემულ აქტივობებში, ის სწორედ ეროვნული სასწავლო გეგმის ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლის შედეგზე იქნება ორიენტირებული. ეს სწავლის შედეგია:

მოსწავლემ შეძლოს სტანდარტით განსაზღვრული სხვადასხვა ტიპის ტექსტების მოსმენა, გაგება-გააზრება და გადმოცემა (ქართ.დანყ.2)

ზემოთ მოცემული აქტივობების ჩამონათვალი კი, რომლებშიც მოზარდის თანამონაწილეობა იქნება წახალისებული, ამ შედეგის პირველიდან-მესამე კლასის ჩათვლით განსაზღვრული ინდიკატორებია.

აღმზრდელს შეუძლია მოზარდის ასაკიდან, შესაძლებლობიდან და/ან მზობიდან გამომდინარე, შესაბამისი სირთულის ქცევა წახალისოს. მაგ., ერთ მოზარდს შესაძლებელია სთხოვოს, უპასუხოს სიუჟეტიდან გამომდინარე მარტივ შეკითხვებს, ხოლო მეორეს - იმსჯელოს ნაწარმოების პერსონაჟებზე. რასაკვირველია, აღმზრდელმა მოზარდების თანამონაწილეობა აღნიშნულ აქტივობაში ბუნებრივად უნდა წახალისოს. მაგალითად, კითხვის დაწყებამდე აუხსნას მათ, რომ ერთ-ერთ აღსაზრდელს გუშინ ადრე ჩაეძინა და მან წინა დღით წაკითხული ეპიზოდები გამოტოვა, შესაბამისად, კარგი იქნება, თუკი მას მოკლედ გადასცემენ სიუჟეტის მონაკვეთს. სწორედ ამის შემდეგ იქნება ბუნებრივი, აღმზრდელმა ერთ-ერთ მოზარდს შესაბამისი კითხვებით მიმართოს და სიუჟეტის აღდგენის პროცესი წახალისოს.

ანალოგიურად არის შესაძლებელი არაფორმალურ გარემოში ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი პროგრამის სხვა შედეგებზე მუშაობა. აღმზრდელმა იმავე აქტივობის ფარგლებში შესაძლებელია ქართული ენისა და ლიტერატურის შემდეგ სწავლის შედეგზეც იმუშაოს: პირადი დამოკიდებულების გამოხატვა ტექსტის თემის, მასში განხილული საკითხების მიმართ; მხატვრული ნაწარმოების პერსონაჟ(ებ)ის, მათი ქცევის შეფასება და საკუთარი თვალსაზრისის ახსნა **(ქართ. დანყ.(I).3)**

რამდენად სახალისოდ, თამაშის სახით თუ პროექტის ფორმით იქნება ახალი შესამეცნებელი საკითხები მიწოდებული და საჭირო უნარები გავარჯიშებული, ეს მასწავლებლის კრეატიულობაზეა დამოკიდებული.

ერთი რამ კი გადამწყვეტია, მასწავლებელი/აღმზრდელი სათანადოდ უნდა იცნობდეს ეროვნული სასწავლო გეგმის მიზნებს, უნდა აღიარებდეს მათ მნიშვნელობას და უნდა ფლობდეს მათი მიმართულებით მუშაობის პროფესიულ კომპეტენციას.

თავი ბეჭედი

სწავლების უნივერსალური დიზაინი

უანა კვაჭაძე

ადამიანები ისევე განსხვავდებიან სწავლის შესაძლებლობებით და ინტერესებით ერთმანეთისგან, როგორც მათი დნმ-ი (დებოქსირიბონუკლეინის მუაჟა) ან თითის ანაბეჭდები (UDL Guidline).

სწავლების თანამედროვე მიდგომა, რომელიც უნივერსალური დიზაინის პრინციპებს ეფუძნება, ქმნის სწავლის თანაბარ შესაძლებლობას ყველა ინდივიდისთვის მიუხედავად მათ შორის არსებული განსხვავებისა. მისი ძირითადი პრინციპია სწავლა-სწავლებისას მოხდეს ყველა მოსწავლისთვის რელევანტური სასწავლო მეთოდების, მასალის და შეფასების სისტემის გამოყენება. სწორედ ამიტომ სწავლების ამ მიდგომას „უნივერსალური“ ეწოდება. ამ პრინციპების გათვალისწინებით დაგეგმილი სწავლის პროცესი შედეგის მომტანია საყოველთაოდ, ყველასთვის და არა მოსწავლეთა გარკვეული ჯგუფისთვის.

უნივერსალური დიზაინის პრინციპით სწავლა/სწავლებისას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა შემდეგ კომპონენტებს:

- როგორ და რა გზებით ხდება მოზარდისთვის ცოდნის გადაცემა, ინფორმაციის მიწოდება? ამ დროს აქცენტი კეთდება ინფორმაციის და შინაარსის წარდგენის მრავალფეროვან გზებზე იმისათვის რომ ინფორმაციის აღქმა, გაგება და გადამუშავება ეფექტურად მოხდეს.
- როგორ და რა გზებით ხდება მოზარდის მხრიდან ცოდნის დემონსტრირება? ამ დროს აქცენტი კეთდება ცოდნის გადმოცემის, გამოხატვის და აქტივობის შესრულების მრავალფეროვან გზებზე.

უნივერსალური დიზაინის პრინციპების თანახმად, იმისათვის რომ სწავლის პროცესი წარმატებით განხორციელდეს მოსწავლისთვის ცხადად და ექსპლიციტურად უნდა იყოს მოცემული შემდეგი სამი საკითხი:

1. **ინფორმაციის წარდგენის მრავალფეროვანი გზა:** რას ვსწავლობ? რას ვხედავ, რა მესმის, რას ვკითხულობ?
2. **გამოხატვის მრავალფეროვანი გზა:** როგორ ვსწავლობ? ცოდნის გადმოცემის, აქტივობის და გამოხატვის რა გზებს ვიყენებ?
3. **მოტივაციის (ჩართვის) მრავალფეროვანი გზა:** რატომ ვსწავლობ? (რა მნიშვნელობის მატარებელია ეს ცოდნა? როგორ გამოვიყენებ მას?

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

ინფორმაციის წარდგენის მრავალფეროვანი გზა

სწავლა შეუძლებელია, თუ ინფორმაცია მოსწავლისთვის აღქმადი არ არის. სწავლისადმი ბარიერის შესამცირებლად მნიშვნელოვანია, რომ ძირითადი ინფორმაცია ერთნაირად აღქმადი იყოს ყველა მოსწავლისათვის და შეძლებისდაგვარად ყველა მოდალობით (მხედველობა, სმენა, შეხება). ამიტომ, უნივერსალური დიზაინის პრინციპების საფუძველზე დაგეგმილ სასწავლო პროცესში გამოიყენება როგორც ვერბალური რესურსი (სიტყვიერი ინსტრუქცია, განმარტება), ასევე ვიზუალური (ნახატი, ფოტო, გრაფიკა) და ტაქტილური (რეალური ობიექტი, რელიეფური გამოსახულება და მანიპულაციის შესაძლებლობა). ამავდროულად, ხდება მოსწავლეთა აღქმის თავისებურებების გათვალისწინება და მასალისა და პროცესის შესაბამისად მორგება - მაგ., ტექსტის შრიფტის გადიდება მხედველობის დარღვევის მქონე მოსწავლისთვის, ხმის გაძლიერება სმენის დარღვევის მქონე მოსწავლისთვის, მრავალჯერადი გამეორება მეხსიერების დარღვევის მქონე მოსწავლისთვის, მეტი დროის მიცემა დასწავლის სირთულის მქონე მოსწავლისთვის და ა.შ.

ბუნებრივია, სხვადასხვა საშუალებით მიწოდებული ინფორმაციის აღსაქმელად მოსწავლის მხრიდან ხდება შესაბამისი პერცეპტული არხის/არხების გამოყენება - ვიზუალურის, ვერბალურის და/ან ტაქტილურის. მოსწავლეებმა ახალი ინფორმაცია შესაძლებელია სამივე გზით შეიმეცნონ ან იმ არხით რომელიც წამყვანია ინფორმაციის აღქმის და გადამუშავების თვალსაზრისით მათთვის. მასწავლებლის ამოცანაა, ზუსტად იცნობდეს მოსწავლეთა ინფორმაციის აღქმის თავისებურებებს და სასწავლო პროცესს ურგებდეს მათ. წინააღმდეგ შემთხვევაში პროცესი არაეფექტური იქნება.

მაგ.: თუკი კლასში სწავლობს **უსინათლო** მოსწავლე, მასწავლებელს კი ეკრანზე წარმოდგენილი აქვს ვიზუალური ინფორმაცია (ვიზუალური სქემა, გრაფიკა ან ნახატი), ბუნებრივია ინფორმაცია, რომელიც მხედველი მოსწავლეებისთვის ადვილად აღქმადია, სრულიად მიუწვდომელი იქნება უსინათლო მოსწავლისთვის;

ანალოგიურად, თუკი ერთ-ერთი მოსწავლე **მცირემხედველია**, მასწავლებელი კი ბავშვებს წასაკითხად ურიგებს ტექსტს, რომელიც მცირე ზომის ნაბეჭდი შრიფტით არის წარმოდგენილი, ის ვერ შესძლებს მიცემული დავალების შესრულებას.

განვიხილოთ სხვა მაგალითიც: კლასში სწავლობს **სმენის დარღვევის** მქონე მოსწავლე, მასწავლებელი ბუნებრივი მოვლენების ახსნისას ვერბალურად აღწერს ნალექის ფენომენს და ასმენინებს ბავშვებს წვიმის ხმის ჩანაწერს. ახალი თემა რომელიც დამუშავდება კლასში, სრულიად გაუგებარი დარჩება სმენის დარღვევის მქონე მოსწავლისთვის, რადგანაც ის რაც ადვილად აღქმადი იყო მთელი კლასისთვის, მიუწვდომელი აღმოჩნდება მისთვის.

შემდეგი მაგალითი: კლასში ირიცხება მოსწავლე, რომელსაც უჭირს ორსაფეხურიანი ინსტრუქციების გაგება და შესრულება, მასწავლებელი კი კლასს აძლევს დავალებას: „გადაშალეთ წიგნი მე-16 გვერდზე, წაიკითხეთ მე-2 ამოცანის პირობა და რვეულში ჩაწერეთ, რას გვეკითხება ამოცანა“. ამ შემთხვევაშიც, **სმენის, რეცეპტული მეტყველების და/ან მეხსიერების დარღვევის** მქონე მოსწავლისთვის მოცემული დავალება რთულად

შესასრულებელი იქნება, თუ არ მოხდა ვერბალურ ინსტრუქციასთან ერთად ვიზუალური გამოსახულებების გამოყენება, ინსტრუქციის დანაწევრება და/ან მრავალჯერადი განმეორება.

რეკომენდაციები უნივერსალური დიზაინის პრინციპების გამოყენების შესახებ კლასში

უნივერსალური დიზაინის პრინციპების გათვალისწინებით დაგეგმილი სასწავლო პროცესის უნივერსალურობა მდგომარეობს იმაში, რომ სხვადასხვა რესურსების და შესაბამისად, მოდალობების გამოყენებით, მოსწავლისთვის მისაწვდომი ხდება სასწავლო მასალა, შინაარსი და მეთოდი. განვიხილოთ სხვადასხვაგვარი რესურსების გამოყენების შესაძლებლობა და მნიშვნელობა.

ვიზუალური რესურსები

ინფორმაციის ვიზუალურად მიწოდება ძალიან მნიშვნელოვანია ბავშვებისთვის, ვინაიდან გარემოდან ინფორმაციის უმეტესი ნაწილი სტანდარტულად სწორედ მხედველობით აღიქმება. თუმცა ინფორმაციის აღსაქმელად და დასამუშავებლად ზოგიერთი მოსწავლე კიდევ უფრო მეტად დამოკიდებული შეიძლება იყოს ვიზუალურ არხზე და ინფორმაციის ვიზუალურ ფორმაზე. ვიზუალური არხი ხშირად წამყვანია სმენის დარღვევის ან დასწავლის სირთულეების მქონე მოსწავლეთათვის. ამ შემთხვევაში მასწავლებელს დასჭირდება გამოიყენოს რაც შეიძლება მეტი ვიზუალური მასალა და დემონსტრირება. მაგ., სხეულის არაწრფივად გადაადგილების თვისების ახსნისას, შემდეგი ვერბალური ინსტრუქციის მიწოდების პარალელურად „თუ სხეული სიბრტყეზე არაწრფივად გადაადგილდება, მისი მდებარეობის განსაზღვრისთვის საჭიროა X და Y კოორდინატები“, მიზანშეწონილია მასწავლებელს დაფაზე ან ეკრანზე ჰქონდეს ვიზუალურად გამოსახული სქემა, სადაც აჩვენებს, რას ნიშნავს სიბრტყეზე სხეულის არაწრფივად გადაადგილება და რა არის X და Y კოორდინატები.

ვიზუალური რესურსების გამოყენებისას, მასწავლებელი უნდა ეყრდნობოდეს **მრავალფეროვან სასწავლო მედიას**. ხშირად სასწავლო მასალის ძირითადი ნაწილი წარმოდგენილია სწორედ ბეჭდური ტექსტის სახით. ამ სახის ინფორმაცია სწავლის უნარის დარღვევის მქონე ბავშვისთვის, რომელსაც კითხვა უჭირს, ზოგჯერ სრულიად მიუწვდომელია, ამიტომ ინფორმაცია, გარდა ტექსტისა, სხვა სახითაც უნდა იყოს წარმოდგენილი: მაგ. ილუსტრაციის, დიაგრამის, ცხრილის, ანიმაციის, ვიდეოს, ფოტოს, კომიქსის სახით. მასალის ალტერნატიული ფორმატით მიწოდებისას, აუცილებელია მოსწავლისთვის ნათელი იყოს ტექსტის მკაფიო კავშირი ალტერნატიულ მედია საშუალებებთან.

ვიზუალური გამოსახულებების მიწოდებისას, იქნება ეს ნაწერი თუ ნახატი, ყურადღება უნდა გამახვილდეს მცირემხედველ მოსწავლეებზე, რომელთაც სავარაუდოდ დასჭირდებათ დიდი ზომის მკვეთრი ფერით ამობეჭდილი შრიფტი, გრაფიკა ან ვიზუალური გამოსახულება. შესაძლებელია მაღალტექნოლოგიური საშუალებების გამოყენებაც (ციფრული ეკრანი) და გამოსახულების ზომის და სიმკვეთრის მორგება.

ვერბალური (სმენითი) რეაქსიები

ვიზუალური მასალა (როგორცაა: გრაფიკა, ცხრილები, სქემები, ანიმაცია და ვიდეომასალა) არის ძალიან ეფექტური სასწავლო მედია, თუმცა ის ერთნაირად ხელმისაწვდომი არ არის ყველასთვის, განსაკუთრებით კი მხედველობის დარღვევის მქონე მოსწავლეებისთვის. შესაბამისად, ხშირად საჭირო ხდება დამატებითი მოდალობის - მაგ. სმენითი არხის გამოყენება, იმისათვის რომ გაკვეთილზე მოსწავლეებისთვის წარდგენილი ვიზუალური ინფორმაცია აღქმადი იყოს მხედველობის დარღვევის მქონე მოსწავლისთვისაც. ამ შემთხვევაში, ხდება ვიზუალური ინფორმაციის ალტერნატიული გზით ანუ ვერბალურად, (და/ან ტაქტილურად, იხ. ქვემოთ) წარდგენა და გამოსახულებების დეტალური აღწერა, ტრანსკრიპტის უზრუნველყოფა.

ინფორმაციის ვერბალურად მოწოდებისას გასათვალისწინებელია **ენა და სიმბოლოები**, რომლებსაც მასწავლებელი იყენებს სწავლებისას. მასწავლებლის ლექსიკა, ცნებები შეიძლება გასაგები იყოს ერთი ბავშვისთვის, მაგრამ სრულიად გაუგებარი - მეორესთვის. მაგ., თუ მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს გამოიყენონ მეტობის ან ტოლობის ნიშანი, მან პირველ რიგში უნდა დაადგინოს, რამდენად გასაგებია ყველა ბავშვისთვის ტოლობის ან მეტობა-ნაკლებობის ცნება.

ზოგჯერ იმისთვის, რომ ბავშვი შეუფერხებლად ჩაერთოს საკლასო აქტივობაში, საჭირო ხდება ზოგიერთი ცნების წინასწარ სწავლება. მაგ., თუ მომდევნო გაკვეთილზე უნდა შესრულდეს მაგალითები ტოლობაზე, მასწავლებელმა შეიძლება წინასწარ არაფორმალურ გარემოში (მაგ., რესურს ოთახში, შესვენებაზე ან დღის ცენტრში) განმარტოს ტოლობის ცნება. მან შესაძლებელია შემდეგი სახალისო აქტივობები გამოიყენოს: ბავშვების დატოლება სიმაღლეში; შოკოლადის ორ ტოლ ნაწილად გაყოფა; ჟელიბონის ტოლად განაწილება; მუყაოს/პლასტიკატის ჩხირების ტოლ ნაწილად დაჭრა და ა.შ. ამის შემდეგ ბავშვებისთვის გაკვეთილზე იოლად გასაგები და დაძლევადი იქნება ახალი ტოლობის ცნება და მისი მნიშვნელობა.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია **სინტაქსი**, რომელსაც მასწავლებელი ინფორმაციის ვერბალურად გადაცემისას იყენებს. ცალკეული სიტყვები და სიმბოლოები სტრუქტურულ ერთეულში (მაგ., წინადადებაში ან ფორმულაში) ერთიანდება და ქმნის გარკვეულ შინაარსს. ზოგჯერ ეს შინაარსი შეიძლება გაუგებარი იყოს რომელიმე ბავშვისთვის. მაგ., ბავშვს, რომელსაც სივრცითი წარმოსახვის სირთულე აქვს, შეიძლება გაუჭირდეს ისეთი წინადადებების აღქმა, როგორცაა „ნინო ქეთიზე მაღალია“, „კარადა მაგიდის უკან დგას“. ასეთ შემთხვევაში უნდა მოხდეს შესაბამისი გამოსახულებების, სიუჟეტური სურათების გამოყენება, რაც ასახავს ფორმულაში ან წინადადებაში მოცემულ ინფორმაციას.

ცალკე დამუშავებას საჭიროებს ალევორიებიც. მაგ., თუ ტექსტში, არის გამოთქმა - „მთასავით კაცი“, და მოსწავლეს უჭირს გამონათქვამის შინაარსის წვდომა, შესაძლებელია მისი სინონიმებით ჩანაცვლება, მაგ. „ბუმბერაზი“, „ძალიან მაღალი“, „ძალიან დიდი“, „გოლიათი“. თუ კლასში უსინათლო მოსწავლე ირიცხება, რომელსაც მთა არასოდეს უნახავს, მისთვის გამონათქვამი გაუგებარი იქნება, მასწავლებელს კი დასჭრდება განმარტება, რომ გამოთქმა კაცის უჩვეულო სიდიდეს უსვამს ხაზს.

ვერბალურად მიწოდებული ინფორმაციის აღსაქმელად, გასათვალისწინებელია რამდენად **მშობლიურია მოსწავლისთვის სწავლების ენა**. როგორც წესი, სწავლება მონოლინგვურია, ერთ ენაზე მიმდინარეობს. სწავლების ეს ენა შეიძლება მოსწავლისთვის მშობლიური არ იყოს, შესაბამისად, თუ ბავშვი ამ ენას სრულყოფილად არ ფლობს, მისთვის ინფორმაცია მიუწვდომელი იქნება. ასეთ შემთხვევაში საფრთხე ექმნება ბავშვის აკადემიურ წარმატებას. მნიშვნელოვანია, რომ ყველა ძირითადი ცნება, რომელსაც სწავლებისას მასწავლებელი იყენებს, ბავშვს მიეწოდებოდეს მისთვის გასაგებ ენაზე, კერძოდ, თუ სწავლება ქართულ ენაზე მიმდინარეობს და ბავშვი აზერბაიჯანელია, ამასთან, ის სრულყოფილად არ ფლობს ქართულ ენას, ყველა ძირითადი ცნება, რომელიც არსებითია შინაარსის გასაგებად, ნათარგმნი უნდა იყოს აზერბაიჯანულ ენაზე. ანალოგიურად, ანდაზები, კულტურისთვის დამახასიათებელი გამოთქმები, სლენგი უნდა იყოს განმარტებული, თუ კლასში სხვა ეთნიკური წარმომავლობის ბავშვი სწავლობს და მისთვის უცხოა მოცემული კულტურისთვის დამახასიათებელი ფრაზები.

ტაქტილური რესურსები

გაკვეთილზე ტაქტილური მასალების გამოყენება მნიშვნელოვან დახმარებას უწევს მოსწავლეებს, რადგან ტაქტილური გზით მოსწავლეებმა შეიძლება მიიღონ დამატებითი ინფორმაცია ამათუიმ ობიექტზე, მის თვისებაზე, მოვლენაზე და მათზე დაყრდნობით შეავსონ თავიანთი წარმოდგენები შესამეცნებელ საკითხზე.

განსაკუთრებით ინფორმაციულია ტაქტილური არხი, და შესაბამისად, განსაკუთრებული მნიშვნელობის მატარებელია ტაქტილური მასალები უსინათლო მოსწავლეებისთვის ან მოზარდებისთვის ინტელექტუალური დარღვევით.

მაგ., თუ კლასში მოსწავლეები ეცნობიან წიგნში ან დაფაზე მოცემული ვიზუალურ გრაფიკებს ან ეგვიპტურ პირამიდებს მათი ფოტო-გამოსახულებების თვალიერების გზით, ამ პროცესიდან სრულიად გარიყული აღმოჩნდება უსინათლო მოსწავლე, რადგან, ვიზუალური რესურსები არაფრისმთქმელი იქნება მისთვის. მხედველობის დარღვევის მქონე მოსწავლის მხრიდან პირამიდის აღქმა, გაცნობა, შემეცნება იმ შემთხვევაში მოხდება, თუკი მისთვის მოხდება პირამიდის მაკეტის ან რელიეფური გამოსახულების წარდგენა, (რომელსაც ის ხელით შეეხება) და დაწვრილებითი ვერბალური განმარტების მიწოდება, როგორ გამოიყურება იგი, რა მასალისგან შედგება და როგორია მისი მასშტაბი. აქვე მასწავლებელმა უნდა გაითვალისწინოს უსინათლო მოსწავლის სივრცის აღქმის თავისებურება და თუკი მისი ამოცანაა გააცნოს მოსწავლეს პირამიდის მასშტაბი, სჯობს უთხრას „სივრცე რომელიც ხეოფსის პირამიდას უჭირავს 52 900 მ2 - ია, ეს ნიშნავს რომ ის თავისუფლად დაიტევს მსოფლიოს ხუთ დიდ ტაძარს ან ჩოგბურთის 200 მოედანს“; ვიდრე მხოლოდ დაასახელოს პირამიდის საერთო ფართობი.

ტაქტილურ მასალასთან შეხება და რეალური ობიექტებით მანიპულირება რეალური სამყაროს წვდომას უწყობს ხელს. ობიექტებთან შეხებისას, მოსწავლემ უნდა გააცნობიეროს რომ ობიექტი რეალური საგნის სიმბოლოს წარმოადგენს, მათი ტაქტილურად აღქმით კი მისი შინაარსის გაგება, შემეცნება და წვდომა ხდება.

ნაწერი ტექსტები უსინათლო მოსწავლეს ასევე ტაქტილურად აღქმადი გზით, ანუ ბრაილს მრიფტით უნდა მიეწოდოს. ზოგჯერ, შესაძლებელია საჭირო გახდეს ხმის სინთეზატორის

(დანერილის ტექსტის გამხმოვანებლის) გამოყენება, რათა მოსწავლემ შეძლოს დანერილი ტექსტის შინაარსის წვდომა. თუმცა, ამ შემთხვევაში ის არ წაიკითხავს ტექსტს, არამედ მოისმენს მას (იხ. ვერბალური რესურსები).

ალტერნატიული კომუნიკაცია

გაკვეთილზე უნდა აქტიურად გამოიყენებოდეს ალტერნატიული კომუნიკაციის საშუალებები რომლებიც მორგებული იქნება მოსწავლის საგანმანათლებლო საჭიროებებს: მაგ. სმენის არქონის შემთხვევაში უნდა ხდებოდეს ჟესტური ენის გამოყენება; ნარჩენი სმენის შემთხვევაში მასწავლებელი ყურადღებას უნდა აქცევდეს, რომ იგი სიტყვებს გამოთქვამდეს ხმამაღლა, გარკვევით და მკაფიოდ, მოსწავლეს კი შეეძლოს დააკვირდეს მოსაუბრის ტუჩების მოძრაობას; საჭიროების შემთხვევაში, დამატებით შესაძლებელია ვიზუალური რესურსების გამოყენება - ტექსტის წერილობითი სახით მიწოდება, ბარათების გამოყენება, რომლებიც ასახავენ მასწავლებლის მიერ წარმოთქმულ ტექსტს. გართულებული კომუნიკაციის პირობებში, მაგ., მეტყველების დარღვევის ან ინტელექტუალური განვითარების თავისებურების გამო, მიზანშეწონილი ხდება სპეციალური ბარათების (სურათების და წარწერების) გამოყენება, რომლებიც ბავშვს აზრისა და სურვილების გამოხატვაში დაეხმარება.

გამოსატვის მრავალფეროვანი გზა

ბავშვები ძალიან განსხვავდებიან ცოდნის გადმოცემის უნარით და შესაძლებლობებით, შესაბამისად, მათი წარმატებისთვის მნიშვნელოვანია ჰქონდეთ გამოხატვის (ცოდნის გადმოცემის, ექსპრესიის) მრავალფეროვანი საშუალება. პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია, არ შეიზღუდოს ბავშვების ფიზიკური თავისუფლება, მაგალითად, გამუდმებით მაგიდასთან ჯდომა და ნაბეჭდ მასალასთან მუშაობა ნაკლებად იძლევა ფიზიკურ თავისუფლებას. ერთ-ერთმა კვლევამ აჩვენა, რაც უფრო მეტი აქვს ბავშვს გადაადგილების თავისუფლება კლასში, მით ნაკლებია პრობლემური ქცევის გამოვლენის ალბათობა.

განსაკუთრებით ბევრი ბარიერია გარემოში იმ ბავშვებისთვის, რომელთაც აქვთ ფიზიკური, მხედველობის ან სხვა საჭიროება. თუმცა, როგორც აღინიშნა, სწავლისთვის მნიშვნელოვანია, რომ ბავშვს, მიუხედავად საგანმანათლებლო საჭიროებებისა, ჰქონდეს გარემოში თავისუფალი ნავიგაციისა და ინტერაქციის შესაძლებლობა. მაგ., თუ საკლასო დავალების შესრულებისას ბავშვებს შესაძლებლობა აქვთ მივიდნენ დაფასთან, ახლოდან შეხედონ ამოცანის პირობას, აიღონ თაროდან საჭირო წიგნი ან მასალა, მივიდნენ სხვა ჯგუფთან და დააბუსტონ გარკვეული ინფორმაცია და ა.შ. - იგივე შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეს ფიზიკური და სენსორული შეზღუდვის (ეტლით მოსარგებლე ან მხედველობადაქვეითებულ) ბავშვს. კერძოდ, უნდა იყოს საკმარისი სივრცე მერხებს შორის ეტლის თავისუფალი გადაადგილებისთვის; სასწავლო რესურსი განლაგებული უნდა იყოს ეტლით მოსარგებლე ბავშვისთვის ხელით წვდომის არეალში; კედლებზე უნდა იყოს მიმაგრებული ნიშნულები გზის გაკვალვის მიზნით უსინათლო ან მცირემხედველი ბავშვისთვის; კედლები უნდა იყოს თავისუფალი (არ იყოს გადატვირთული ავეჯით), რათა უსინათლო ბავშვმა შეეძლოს ხელის გაყოლებით გადაადგილება და სივრცეში ორიენტირება; უსინათლო მოსწავლეებისთვის გამოყენებული უნდა იყოს მიმანიშნებლები, რომელთა თაობაზე რა სასწავლო მასალაა განლაგებული; იატაკზე არ უნდა იყოს კაბელები ან სხვა სახის ბარიერები, რაც შეუქმნის სირთულეს ეტლით მოსარგებლე და მხედველობის დარღვევის მქონე ბავშვებს და ა.შ.

ასევე, ნებისმიერი სასწავლო მასალა, რომელიც გამოიყენება კლასში, ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველა ბავშვისთვის.

გარდა ფიზიკური თავისუფლებისა, ბავშვებს უნდა ჰქონდეთ საშუალება, მათთვის ეფექტური გზით გადმოსცენ საკუთარი ცოდნა, მაგ., კლასში მოსწავლეთა უმრავლესობისთვის შეიძლება ადვილი იყოს დავალების წერილობით შესრულება, თუმცა დისგრაფიის მქონე ბავშვისთვის დავალების ასეთი ფორმით შესრულება სირთულეებთან იქნება დაკავშირებული და ბევრად წარმატებული იქნება, თუ ის შევითხვას ზეპირად გასცემს პასუხს. ამასთან, ბავშვის წერის სირთულე მასწავლებელსაც დააბნევს და არ მისცემს შესაძლებლობას, ობიექტურად შეაფასოს ბავშვის რეალური ცოდნა, ვინაიდან მისი შესრულება ამ შემთხვევაში მისი წერის სირთულეზე იმეტყველებს და არა იმაზე, რამდენად კარგად აითვისა ბავშვმა საკითხი.

თუ ბავშვს გაბმულად მეტყველება ან აზრის წერილობით გადმოცემა უჭირს, შესაძლებელია მისთვის დავალების მორგება შემდეგი სახით:

- ალტერნატიული პასუხების მიწოდება, სწორი პასუხების ამორჩევის მიზნით (ალტერნატიული პასუხი შეიძლება წერილობითი იყოს, შეიძლება – გრაფიკული, ან სულაც ფოტო ან ნახატი).
- ზოგიერთი ბავშვისთვის შეიძლება მისაღები იყოს ზეპირად აღწეროს მცენარის ბუტკოს აგებულება, მაშინ, როდესაც სხვა ბავშვი წარმატებული იქნება, თუ საშუალება მიეცემა დახატოს ან ააწყოს მცენარის ეს ნაწილი.
- ბავშვების ნაწილმა შეიძლება ადვილად ჩამოთვალოს ცისარტყელას ფერები, მეორე ნაწილმა კი შესაბამისი ფერადი ფურცლები ამოირჩიოს, გამოჭრას და დააწებოს.
- თუ მოსწავლეს სხვებზე მეტი დრო სჭირდება რეაგირებისთვის (შეკითხვაზე პასუხის მოფიქრება ცოდნის გამოსავლენად), მას უნდა ჰქონდეს ამის დრო.

ასევე მნიშვნელოვანია რომ ბავშვისთვის შერჩეული მიზანი იყოს რელევანტური და მიღწევადი. დავალებები, რომლებიც ბავშვს ეძლევა, უნდა იყოს მისი უნარების შესაბამისი. ბავშვი უნდა მიეჩვიოს, რომ შეჩერდეს და დაფიქრდეს, სანამ დავალების შესრულებას დაიწყებს, გააანალიზოს, რა აქვს გასაკეთებელი. სასურველია, მოსწავლე წინასწარ გაეცნოს ნიმუშს, რაც საბოლოო სახით უნდა მიიღოს.

მაგალითად, თუ ბავშვმა მუყაოსგან სახლი უნდა გააკეთოს, მიზანშეწონილია მან წინასწარ ნახოს მისი ფოტო, შემდეგ კი დასახოს სტრატეგია, რა და როგორ უნდა გააკეთოს:

საფეხური 1: მოიმარაგოს საჭირო მასალა;

საფეხური 2: მუყაოს ქაღალდზე დახატოს 4 ერთნაირი კვადრატი – კედლები;

საფეხური 3: გაზომოს კვადრატის გვერდის სიგრძე;

საფეხური 4: მუყაოს ქაღალდზე დახატოს 4 სამკუთხედი, რომელთა ფუძის სიგრძე აღემატება კვადრატის გვერდის სიგრძეს .

მნიშვნელოვანია, მოსწავლემ ისწავლოს ე.წ. „მიღწევის მონიტორინგი“ - შესრულების პროცესში შეჩერება და მიღებული შუალედური შედეგის შეფასება. სწავლა უკუკავშირის გარეშე წარმოუდგენელია. ბავშვს უნდა ჰქონდეს ნათელი წარმოდგენა იმაზე, თუ რა შუალედურ შედეგს უნდა მიაღწიოს, სანამ საბოლოო შედეგს მიიღებს. შესაბამისად, ბავშვს უნდა გამოუმუშავდეს ჩვევა პერიოდულად გადაამოწმოს და ნახოს, უახლოვდება თუ სცილდება საბოლოო მიზანს; ამის გარეშე ის ვერ მიხვდება, რა შეცვალოს/გამოასწოროს,

როდესაც შეცდომას უშვებს და დიდი ალბათობით მომდევნო მცდელობის შემთხვევაშიც იმავე შეცდომას დაუშვებს; ყოველივე ეს ცუდად იმოქმედებს მის მოტივაციაზე, - მას, უბრალოდ, აღარ მოუნდება დაწყებული აქტივობის დასრულება. შუალედური შედეგების გააზრებაში მოსწავლეს დაეხმარება ფოტოები ან დიაგრამები, მაგ.: აჩვენეთ ბავშვს, როგორ გამოიყურება მუყაოს სახლის კედლები, მას შემდეგ რაც ის ოთხივე კვადრატს შეაწებებებს; როგორ გამოიყურება ცალკე სახლის სახურავი და ბოლოს, როგორია დასრულებული მუყაოს სახლი. მუშაობის პროცესში დაუსვით შეკითხვები, რომელიც მას თვითმონიტორინგში დაეხმარება, მაგ.: „თუ სახლის გვერდებს ახლავე შეაწებებ, მერე მასზე კარების და ფანჯრების დახატვა და გამოჭრა არ გაგიჭირდება?“

მოტივაციის გაჩენის/გაძლიერების მრავალფეროვანი გზა

სწავლის აფექტური მხარე არის ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორი მოსწავლის სწავლისა და ჩართულობისთვის. ამ დროს გასათვალისწინებელია ბავშვის კულტურული, სოციალური პიროვნული ფაქტორები, მისი გამოცდილება, ჯანმრთელობა, კეთილდღეობა და ა.შ. ბავშვის ჩართულობის და სწავლის მამოტივირებელი ფაქტორები ძალიან მრავალფეროვანი შეიძლება იყოს და ბავშვები ამ თვალსაზრისით ძალიან განსხვავდებიან ერთმანეთისგან.

ბავშვების ნაწილი ადვილად ერთვება სასწავლო პროცესში, მაშინ, როდესაც სხვა ნაწილი გარიყულია: ინდიფერენტულია, დათრგუნულია ან უფრო მეტიც, - შეშინებული. ნაწილი უპირატესობას ანიჭებს ინდივიდუალურ მუშაობას, მაშინ როცა მეორე ნაწილს ჯგუფში მუშაობა მოსწონს.

მნიშვნელოვანია, მასწავლებელმა გააღვიძოს ბავშვის ინტერესი, რამდენადაც ინფორმაცია, რომელიც ბავშვის ინტერესის მიღმაა, მისი ყურადღების მიღმა დარჩება და შესაბამისად, ის არ იქნება ხელმისაწვდომი მისთვის. მეტიც, არა მხოლოდ არსებული ინფორმაცია იქნება მიუწვდომელი ბავშვისთვის, არამედ სხვა დანარჩენი ინფორმაციაც, რომელიც აღნიშნულ ინფორმაციასთან არის (ან მომავალში იქნება) დაკავშირებული.

მეორე მხრივ, სწავლა, განსაკუთრებით კი ახალი უნარების შექმნა მდგრად ყურადღებას მოითხოვს. როცა მოსწავლე მოტივირებულია, მას შეუძლია საკუთარი ყურადღების რეგულაცია და ნებელობით წარმართვა საჭირო დროის განმავლობაში შესასწავლ მასალაზე. თუმცა თითოეული მოსწავლე ყურადღების თვითრეგულაციის უნარით განსხვავდება ერთმანეთისგან, ზოგს ეს უფრო ადვილად გამოსდის, ზოგს კი - არა.

დავალების შესრულებისას მნიშვნელოვანია მასწავლებელი დაეხმაროს ბავშვს, - გაიგოს და დაიმახსოვროს, რა არის დავალების მიზანი (რა შედეგი უნდა მიიღოს დავალების სწორად შესრულებით) და რა ღირებულება აქვს ამ მიზანს. ეს ღირებულება შეიძლება იყოს ჯილდო, რომელსაც ბავშვი დავალების შესრულებისას მიიღებს (გარეგანი მოტივაცია), ან თავად ცოდნის მნიშვნელობის გაცნობიერება (შინაგანი მოტივაცია); აღმოჩენა იმისა, რომ გაყოფის ოპერაციების სწორად შესრულება დაეხმარება ცხოვრებაში სწორად გაყოს და გაანაწილოს ნებისმიერი რამ: სათამაშო, საკვები, ინგრედიენტები ტორტისთვის და ა.შ. იმისთვის, რომ მასწავლებელი დარწმუნდეს აცნობიერებს თუ არა ბავშვი, რა შედეგზე უნდა გავიდეს, მიზანშეწონილია სთხოვოს მას მოსალოდნელი შედეგის განსაზღვრა, დავალების გამეორება.

მნიშვნელოვანია მასწავლებელმა გამოიწვიოს ბავშვები მათი შესაძლებლობის ადეკვატური რთული (გამოწვევის შემცველი) დავალების შესრულებაში, რაც ასევე აღძრავს მათში მოტივაციას. მოტივაციის აღძვრის მიზნით მასწავლებელმა შესაძლოა გამოიყენოს შემდეგი სახის პოზიტიური ვერბალური უკუკავშირი და ინსტრუქციები: „ეს წრე სახაზავის გამოყენებით 4 ტოლ ნაწილად ზუსტად გაანაწილე, ყოჩაღ! მაგრამ მისი ხუთ ტოლ ნაწილად განაწილება უფრო რთულია, ცდი ამის გაკეთებას? გაინტერესებს, შეძლებ თუ არა? მე დაგეხმარები“.

მოტივაციის ამაღლებას და წარმატებას ხელს უწყობს კომუნიკაციის და თანამშრომლობის გაზრდა თანატოლებს შორის. ერთი მიზნის მისაღწევად თანამშრომლობა ბავშვებს ეხმარება როგორც დავალების უკეთ გაგებაში (კვლევამ აჩვენა, რომ ბავშვები მათთვის გასაგებ ენაზე „უთარგმნიან“ ერთმანეთს მასწავლებლის ინსტრუქციას (Voelkl, K.E. 1997), ასევე მოტივაციის გაზრდაში.

შეფასება. დროული, ადეკვატური, კონსტრუქციული და ბავშვისთვის გასაგებ ენაზე გაკეთებული უკუკავშირი არის ერთ-ერთი ძლიერი ფაქტორი ბავშვის მოტივაციის შესანარჩუნებლად. ამასთან, შეფასებისას მნიშვნელოვანია ბავშვს შეუქმნოს მისი მცდელობა, მიზანდასახულობა: მაგ. „ყოჩაღ! აი როგორ მონდომებით ცდილობ და რამდენ დროს უთმობ ამ ამოცანის ამოხსნას, აღფრთოვანებული ვარ შენი მიზანდასახულობით! ასე გააგრძელე, აუცილებლად იპოვი სწორ პასუხს, მოდი მეც დაგეხმარები.“

არანაკლებ მნიშვნელოვანია ვასწავლოთ ბავშვებს საკუთარი ემოციების მართვა და განუვითაროთ თვითმოტივაცია; დავეხმაროთ მათ დაისახონ პიროვნული მიზნები და ჩავესახოთ რწმენა, რომ ამ მიზნების მიღწევა შესაძლებელია; ასევე მნიშვნელოვანია ბავშვებისთვის სწავლება გაუმკლავდნენ წარუმატებლობას და იმედგაცრუებას. მაგ. „ველოსიპედისთვის ფულს აგროვებ? ასის ფარგლებში ანგარიში გამოგადგება; რამდენი გაქვს შეგროვებული, 20 ლარი? ველოსიპედი რამდენი ღირს, 320 ლარი? კიდევ რამდენი გჭირდება? რამდენ დღეში უნდა იყიდო ველოსიპედი? ე.ი. დღეში რამდენი უნდა შეაგროვო, რომ 320 ლარი დაგიგროვდეს?“ ან „არ გამოგდის? ერთად თუ გავიგებთ, სად უშვებ შეცდომას, ეს დაგეხმარება გაიგო, სწორად როგორ უნდა გააკეთო და ამის შემდეგ, აუცილებლად გამოგივა.“

მოტივაციას მნიშვნელოვნად ზრდის მოსწავლეების უნარი, შეაფასონ საკუთარი პროგრესი. თუ ბავშვი საკუთარ პროგრესს ვერ აფასებს, ეს მის მოტივაციაზე უარყოფითად მოქმედებს. მნიშვნელოვანია ბავშვს ვასწავლოთ, შეაფასოს საკუთარი მიღწევა არა მხოლოდ კონკრეტული უნარის შეძენის თვალსაზრისით, არამედ მისი გამოყენების კუთხით - რამდენად ხელსაყრელია ამ უნარის/ცოდნის ფლობა დამოუკიდებელი ცხოვრებისთვის.

თავი მეშვიდე

დამხმარე საშუალებები

რუსუდან ლორთქიფანიძე

მოსწავლეებს შესაძლოა სწავლაში ბარიერები შეექმნათ ერთფეროვანი სასწავლო გარემოს პირობებში, ხოლო წარმატებული სწავლისთვის ხშირად აუცილებელი ხდება სასწავლო გარემოს ცვლილება და/ან დამხმარე საშუალებების გამოყენება.

გარემოს ცვლილება შეიძლება სხვადასხვა მიმართულებით წარიმართოს და ერთ შემთხვევაში გულისხმობდეს სწავლების მეთოდების ცვლილებას, დამატებითი ადამიანური რესურსის გამოყენებას, საკლასო ოთახის და/ან და ავეჯის სპეციფიურ ორგანიზებას; ხოლო სხვა შემთხვევაში უკავშირდებოდეს დამხმარე სასწავლო მასალების უზრუნველყოფას.

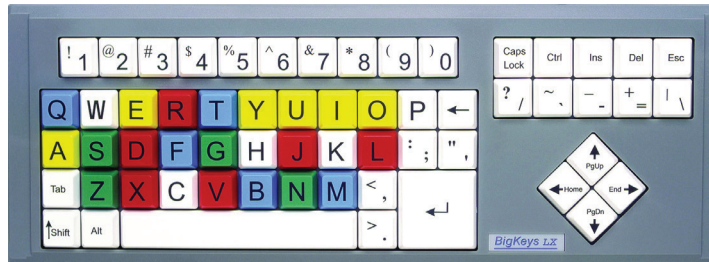
სწავლისათვის დამხმარე სასწავლო მასალები პირობითად ორ ნაწილად იყოფა: მაღალი და დაბალი ტექნოლოგიური დამხმარე საშუალებები. მაღალი ტექნოლოგიური დამხმარე საშუალება შეიძლება იყოს: კომპიუტერები, ხმის ჩამწერები, ადაპტირებული კლავიატურა, ხმოვანი საკომუნიკაციო დაფები, კალკულატორი, აუდიონიგნები და სხვა. დაბალ ტექნოლოგიურ დამხმარე საშუალებებს კი ისეთ ინსტრუმენტებს უწოდებენ, როგორცაა: ადაპტირებული კალამი, ბრაილის შრიფტით დაწერილი წიგნი, სანერი დაფა, წიგნის სამაგრი, ადაპტირებული სამუშაო რვეული და სხვა.

მაღალტექნოლოგიური დამხმარე საშუალებების არქონის შემთხვევაში, შესაძლებელია სტანდარტული ტიპის ტექნიკის გამოყენება და მათი მორგება მოსწავლის საჭიროებაზე, ისე, რომ დაკმაყოფილდეს მოსწავლის საჭიროება.

კომპიუტერის ადაპტირება

კომპიუტერის კლავიატურა უმეტესწილად ლათინურ-რუსული ანდა ლათინურ-ქართული ასოებით გვხვდება. მიუხედავად ამისა, ზოგიერთი მოსწავლისათვის სხვადასხვა მიზეზის გამო რთულია ასეთი ტიპის კლავიატურასთან მუშაობა. შესაძლებელია მოცემული კლავიატურის მარტივი გზით მორგება.

- იმ შემთხვევაში, თუ მოსწავლეს უჭირს ყურადღების კონცენტრაცია, რადგან კლავიატურაზე არსებული უამრავი „არასაჭირო“ ღილაკი ურთულესს ყურადღების დავალებაზე ფოკუსირებასა და დავალების შესრულებას, შესაძლებელია „არასაჭირო“ ღილაკების შავი ან თეთრი ფერის (კლავიატურის ფერის გათვალისწინებით) ლეიკოპლასტიკით დაფარვა. ადაპტაციის ეს გზა ხელს შეუწყობს „არასაჭირო“ ღილაკების დამალვით სასურველ ღილაკებზე ყურადღების კონცენტრაციასა და დავალების შესრულებას.
- თუ მოსწავლეს უჭირს ღილაკზე გამოსახული ლათინური ან ქართული შრიფტის ცალკეულ ერთეულად აღქმა (ეხება იმ კლავიატურას, სადაც ერთ ღილაკზე გამოსახულია ორი ასო), მაშინ შესაძლებელია წებოვან ქაღალდზე დიდად დაიბეჭდოს ასოები მხოლოდ ერთ ენაზე (ქართული ან ლათინური) და დაეკრას შესაბამის ღილაკს.

- ასევე შესაძლებელია ასოების სხვადასხვა ფონით გამოყოფა. მაგ., ხმოვანი შავი ფერის ასოების წითელ ფონზე მოთავსება, ხოლო თანხმოვანი ასოების - ყვითელ ფონზე.
- ასევე შესაძლებელია კლავიატურის ეტაპობრივად გაცნობა: თავდაპირველად, როდესაც მოსწავლეს რამდენიმე ასო აქვს ნასწავლი, მხოლოდ ამ კონკრეტული ასოების გამოდიფერენცირება ფერადი პლასტირით და დანარჩენის ერთ ფერში დაფარვა. შემდგომ, ახალი დასწავლილი ასოს დამატება და ასე შემდეგ.
- მოსწავლეს, რომელსაც გარკვეული სირთულეები აქვს მოტორულ უნარებთან დაკავშირებით ან გარკვეული მიზეზების გამო ვერ ახერხებს თითების ფუნქციურად გამოყენებას, კლავიატურის მოხმარებისთვის (დასაბეჭდად) შესაძლებელია გაუკეთდეს დამხმარე საშუალება.

აუდიოჩამწერი

აუდიოჩამწერის გამოყენება ხშირად არის რეკომენდებული მოსწავლისთვის, რომელსაც ბეპირად მიწოდებული ინფორმაციის დამახსოვრების გარკვეული სირთულე აქვს. აუდიოჩამწერი შესაძლებლობას იძლევა განმეორებით მოხდეს კლასში ახსნილი მასალის ან განხილული საკითხის მოსმენა სახლში ან დასვენებაზე.

აუდიოჩამწერი ასევე კარგი საშუალებაა საკუთარი კითხვის ტემპის, ინტონაციისა თუ პაუზების შესამოწმებლად.

მოცემული დამხმარე საშუალება ასევე რეკომენდებულია იმ მოსწავლისათვის, ვისაც წერის ნელი ტემპი აქვს და, შესაბამისად, კლასში კარნახით წერას ვერ ასწრებს. ამგვარად, მასწავლებლის მიერ წინასწარ ნელი ტემპით ჩანერილი კარნახი ხელს შეუწყობს ამ აქტივობაში მოსწავლის ჩართვას თავის თანატოლებთან ერთად, რადგან იგი ყურსასმენით შეძლებს კარნახის ტემპის მიყოლას.

კალკულატორი

კალკულატორის გამოყენება განსაკუთრებით აქტუალურია მაღალი კლასის მოსწავლეებთან. თუ VI ან უფრო მაღალი კლასის მოსწავლეს, კვლავ აქვს სირთულეები ისეთი ამოცანების/ მაგალითების ამოხსნაში, სადაც მიმატება-გამოკლება და გამრავლება-გაყოფაა საჭირო, სასურველია მოცემული დამხმარე საშუალების გამოყენების სწავლება. კალკულატორი მოსწავლეს ნასწავლი უნარის ცხოვრებაში გადატანისა და გამოყენების საშუალებას აძლევს (მაგ., მაღაზიაში ხურდის გამოთვლა და სხვა).

ყურსასმენების ან ხმის დამხშობი

ზოგიერთ შემთხვევაში, თუ მოსწავლეს უჭირს ყურადღების კონცენტრაცია და „არასამიზნე“ აუდიოსტიმულების იგნორირება კონკრეტული დავალების (საკონტროლო წერა ან კითხვა) შესრულებისას, რეკომენდებულია ყურსასმენების ან ხმის დამხშობი საცობის გამოყენება.

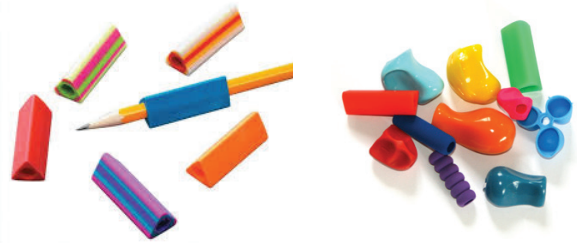

დაბალი ტექნოლოგია

სანერი საშუალება

ზოგჯერ სკოლის მოსწავლეს უჭირს ჩვეულებრივი სანერი კალმის, ფანქრისა, თუ ფლომასტერის გამოყენება. ამის მიზეზი შეიძლება სხვადასხვა იყოს: მაგ. ნევროლოგიური დაზიანების გამომწვევლად კარგად არ ჰქონდეს ნატიფი მოტორული უნარები განვითარებული სამი თითით ჩაჭიდება გართულებული ან შეცვლილი იყოს სხვა ტიპის ჩაჭიდებით; ხელებს ან თითებს კარგად ვერ ხრიდეს; ჰქონდეს სუსტი ტიპის ჩაჭიდება (ხელში კალამს ვერ იჭერდეს), ხელი უკანკალებდეს და სხვა. ამის მიუხედავად, შესაბამისი დამხმარე საშუალების შერჩევით და მორგებით, შესაძლებელია მოსწავლის წერის პროცესის ეფექტურობის გაზრდა.

- საკანცელარიო მაღაზიებში გვხვდება ისეთი დიზაინის სანერი საშუალებები, რაც ხელს უწყობს მოსწავლეს კალმის ერგონომიულად ჭერაში და მის ფუნქციურ გამოყენებაში. მაგ.: სამკუთხედი ფორმის კალმები და ფანქრები; კალმები, რომლებსაც რეზინი აქვს ჩამოცმული და ხელს უშლის თითების ჩაცურებას; კალმებისა და ფანქრების გამამსხვილებელი საშუალებები (შესაძლებელია მათი ცალკე შეძენა და სანერი საშუალების ტარზე ჩამოცმა).

შესაძლებელია მოცემული ტიპის დამხმარე საშუალების მარტივად დამზადება. ანალოგიურ ეფექტს მივიღებთ, თუ ფანქარზე ან კალამზე საკანცელარიო რეზინს მრავალჯერ დავახვევთ; თიხის პატარა ნაჭერს დავარბილებთ, კალმის ტარზე შემოვახვევთ და გავაშრობთ; საშლელს გავხვრეტთ და კალმის ტარზე ჩამოვაცმევთ. კალმის გამსხვილების მიზნით ასევე შესაძლებელია მასზე მილის პატარა ნაჭრის ჩამოცმა ან მისი იზოლაციური ლენტით გამსხვილება.

- არიან მოსწავლეები, რომლებსაც სტანდარტული ტიპის კალმის ჭერა უჭირთ, მაშინ მათ ზემოხსენებული დამხმარე საშუალებები არ დაეხმარება წერაში. მაგ., შესაძლებელია მოსწავლეს წვრილი, სტანდარტული კალმის სამი თითით დასაჭერად საკმარისი ძალა არ აღმოაჩნდეს; ან თუ მოსწავლე საგნებს მთელი მუჯით იღებს, სავარაუდოდ კალამსაც მუჯით დაიჭერს, რაც მოცემული საქმიანობისთვის (წერა, ხატვა) დამღლეელი და არაეფექტურია. ამ შემთხვევაში რეკომენდებულია კალმისა ან ფანქრის ტარის უფრო მეტად გამსხვილება სხვადასხვა საშუალებით. მაგ.: რბილი ან პინგპონგის ბურთით, სარეცხის სარჯით და სხვა.

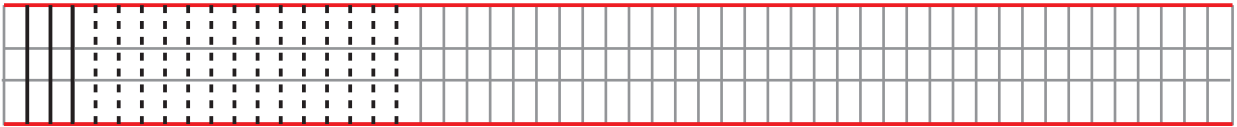
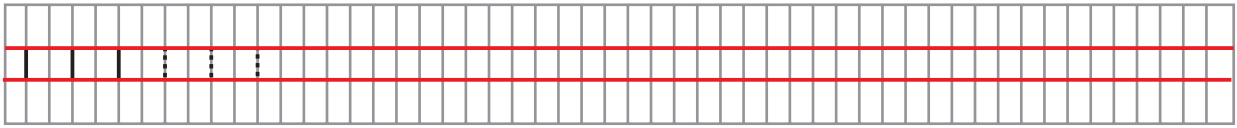

- იმ შემთხვევაში თუ მოსწავლეს წერისას ხელი უკანკალებს ან ხელი სხვა მიზეზის გამო „გაურბის“ (აქვს უხეში მოძრაობები), რეკომენდებულია მძიმე სანერი საშუალების გამოყენება. კალმის დამძიმებამ შესაძლოა შეამციროს უნებლიე მოძრაობები და გააუმჯობესოს კალიგრაფია, ხელნაწერის გარჩევა. კალმის დამძიმება შესაძლებელია მის ტარზე სხვადასხვა ზომის ჭანჭიკის ჩამოცმით.

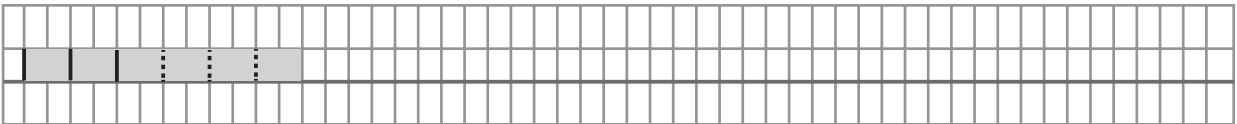

სამუშაო ფურცლები და რვეულები

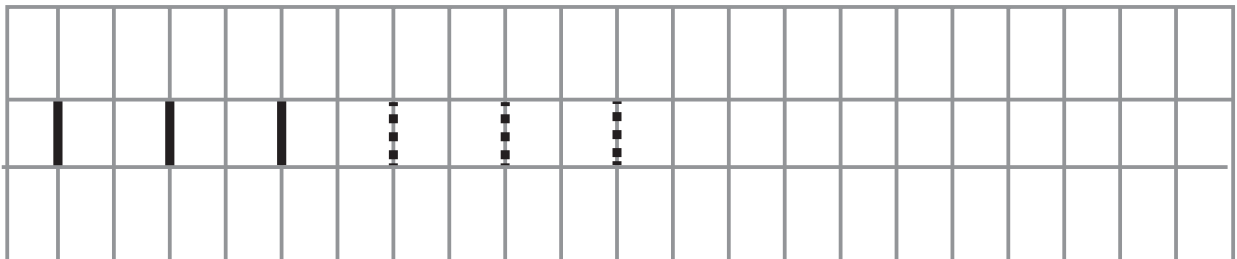
- მოსწავლისთვის, რომელსაც ვიზუალურ-სივრცითი აღქმის სირთულე აქვს და ერთფეროვან რვეულში ორიენტირება უჭირს, კარგი იქნება იმ საზღვრების მკვეთრი, განსხვავებული ფერით მონიშვნა, სადაც საჭირო ფიგურა, ასო თუ რიცხვი უნდა ჩახატოს ან ჩაწეროს.

- იმ შემთხვევაში, თუ მოსწავლეს სიტყვებს შორის შესაბამისი დაშორების (ორი უჯრის) გამოტოვება უჭირს ან ვერ საზღვრავს, თუ რამდენი უჯრით უნდა დააშოროს სიმბოლო, რიცხვი ან ასო ერთმანეთს, შესაძლებელია მოცემული (გამოსატოვებელი) უჯრების წინასწარ გამუქება.

- ყურადღების კონცენტრაციის გაზრდის მიზნით შესაძლებელია სამუშაო ფურცლის ფონის ცვლილება. ზოგიერთი მოსწავლე უკეთ შეასრულებს საწერ სამუშაოს, თუ შავ ფურცელზე თეთრი კალმით ან ფლომასტერით იმუშავებს.
- შესაძლებელია მოსწავლეს თავდაპირველად გაუჭირდეს პატარა ზომის უჯრებში წერა. ამ შემთხვევაში რეკომენდებულია უჯრების გაზრდა და გამუქება.

- იმ შემთხვევაში, თუ მოსწავლისათვის საწერ ბედაპირზე დამატებული ვიზუალური მიმანიშნებლები (მაგ. გამუქებული ან სხვა ფერით გახაზული საზღვრები) არ იქნება საკმარისი იმისათვის რომ წერისას დაიცვას საზღვრები, შესაძლებელია „ფიზიკური“ კარნახის მეთოდის გამოყენება. მოსწავლემ შეიძლება დაიხმაროს სახაზავი, რომელსაც ხაზის გასწვრივ მოათავსებს. წერისას სახაზავზე კალმის წვერის მიდება მოსწავლეს მიანიშნებს ხაზის დასასრულს.

- წერისას საზღვრების და ხაზის სისწორის დაცვის მიზნით შესაძლებელია მუყაოსაგან დამზადებული ტრაფარეტის გამოყენება, რომელსაც მოსწავლე სამუშაო ფურცელს დაადებს და ტრაფარეტის „ფანჯრებში“ გამოწერს ასოებს.
- თუ მოსწავლეს წერისას მადიგაზე უცურავს სამუშაო ფურცელი ან რვეული, შესაძლებელია სამაგრი დაფის გამოყენება. ასევე შესაძლებელია ორმაგი ნებოვანი ლენტის გამოყენება, რომელიც რვეულს დააფიქსირებს მაგიდაზე.
- ხანდახან მოსწავლეს უჭირს ყურადღების კონცენტრაცია კითხვისას, თუ ერთზე მეტი წინადადებაა წასაკითხი. შესაძლებელია ის ერთი წინადადებიდან უნებლიეთ მეორეზე გადადიოდეს. ამის თავიდან ასაცილებლად შესაძლებელია სახაზავის გამოყენება. სახაზავს მოსწავლე უშუალოდ წასაკითხი წინადადების გასწვრივ მოათავსებს, და წინადადების წაკითხვის შემდეგ ჩამოწევს მას მომდევნო წინადადების ქვეშ.

- კითხვისათვის ასევე შესაძლებელია მუყაოს ან მყარი ქაღალდის საკითხავი ტრაფარეტის დამზადება, რომელზეც მუყაო ისე იქნება ამოჭრილი, რომ თვალთახედვის ველში მხოლოდ ერთი წინადადება ხვდებოდეს.

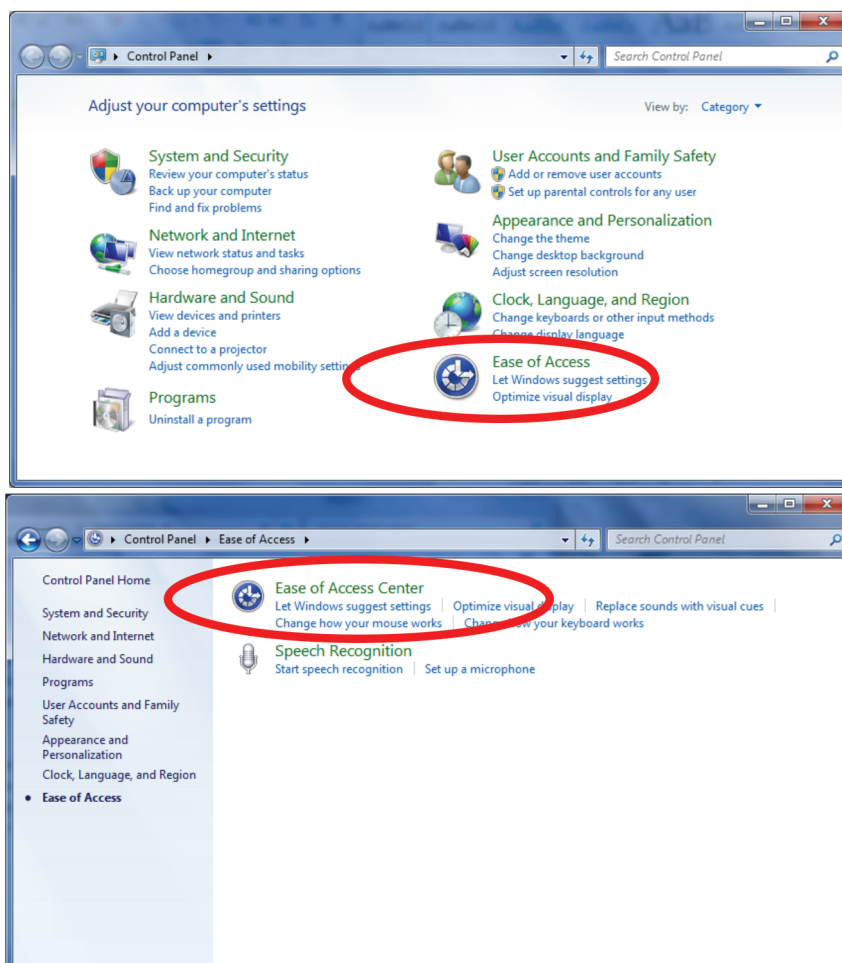
Windows-ის ადაპტაცია

ნათია გაჩეჩილაძე

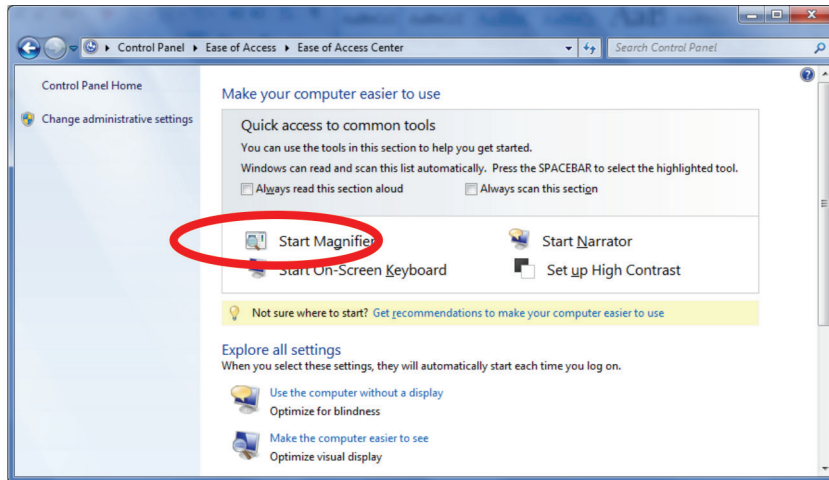
ეკრანის გამაღიდებელი (screen magnifier) ეკრანის გამაღიდებელი სისტემები აღიდეებს ეკრანის ნაწილებს, რაც საშუალებას აძლევს სუსტად მხედველ მომხმარებელს გამოიყენოს კომპიუტერში არსებული მასალები. ეკრანის გამაღიდებელი საშუალებას იძლევა გადიდდეს მხოლოდ მონიშნული ადგილები.

არსებობს სხვადასხვა სახის გამაღიდებელი პროგრამები. ამ შემთხვევაში განვიხილავთ MS windows სტანდარტულ, უფასო გამაღიდებელ პროგრამას, რომელიც არის მარტივი და ადვილად გამოსაყენებელი. პროგრამის გასააქტიურებლად უნდა შესრულდეს შემდეგი ოპერაციები:

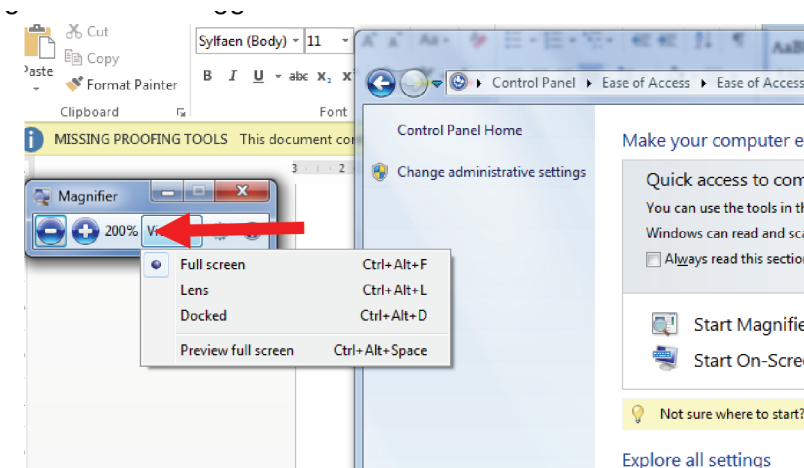
1. შევდივართ სტარტში,
2. ვირჩევთ კონტროლ პანელს,
3. გამოდის დიალოგური ფანჯარა -„Control Panel“. ჩამონათვალში ვირჩევთ „Ease of Access Center“.

4. ახალ დიალოგურ ფანჯარაში მივუთითებთ start magnifier.

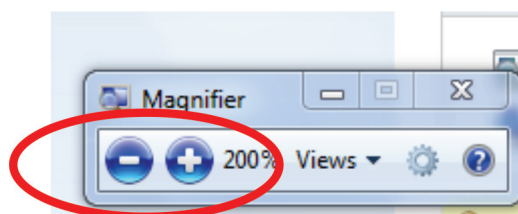

მას გააჩნია მუშობის სამი რეჟიმი:

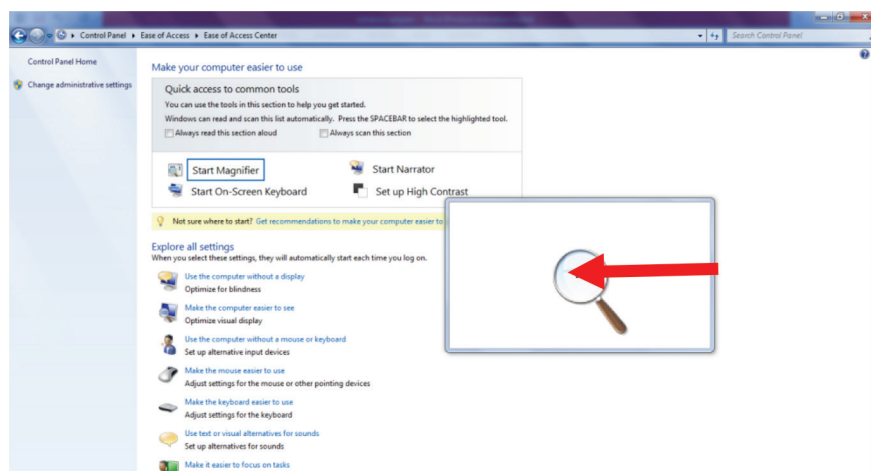

1. მთლიანი ეკრანის გადიდება (**Full screen**). ამ რეჟიმში ავტომატურად დიდდება დესკტოპზე არსებული ყველა პროგრამა და დიალოგური ფანჯრები;
2. გამაღივებელი (**lens**). ეკრანზე გამოდის გამაღივებელი, რომელიც დაჰყვება მაუსის მოძრაობებს და აღივებს მხოლოდ მითითებულ ელემენტებს;
3. ფიქსირებული რეჟიმი (**docked**). რეჟიმში ეკრანის ზემოთა ნაწილი ფიქსირდება და დიდდება მხოლოდ ის მონაკვეთები, რომელსაც მაუსით მონიშნავს მომხმარებელი.

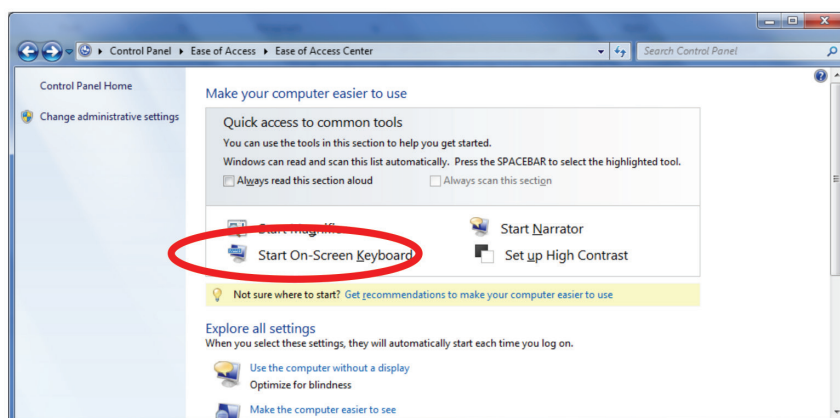
გამოსახულების გადიდების პროცენტული მაჩვენებელი რეგულირდება მითითებულ დიალოგებზე დაჭერით:

ეკრანის გამაღიებლის (screen magnifier) გამორთვა ხდება ლუპასთან არსებულ ისრებზე დაჭერით, შემდეგ გამოვა ფანჯარა და მასზე ვაჭერთ ღილაკს.

კლავიატურის გადმოტანა ეკრანზე. ზოგიერთ შემთხვევაში მოსახერხებელია კლავიატურა იყოს ეკრანზე და მუსის დახმარებით მოხდეს ღილაკებზე დაჭერა. ამისათვის ვაჭერთ ღილაკზე - "Start On-screen Keyboard".

ამის შემდეგ ეკრანზე გამოჩნდება კლავიატურა.

პროგრამის პრაქტიკული გამოყენება

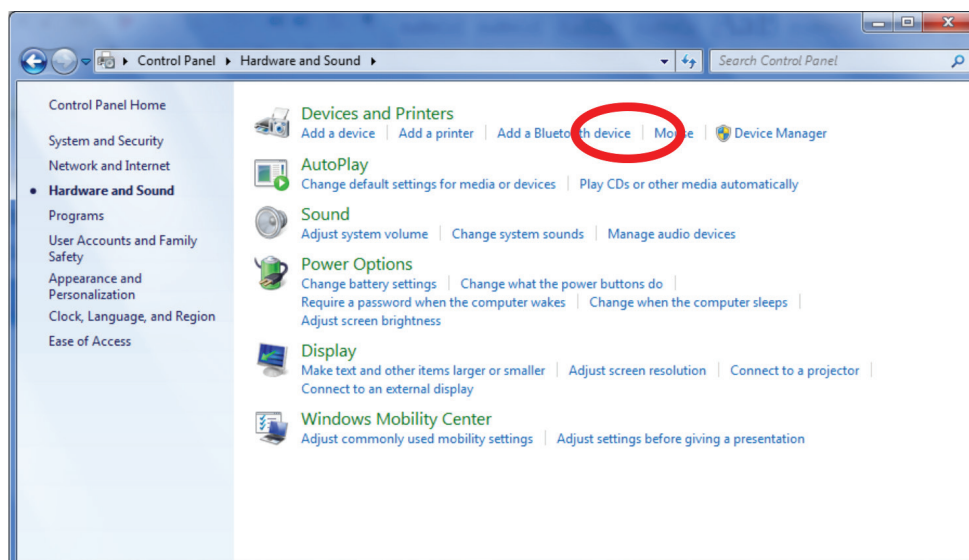
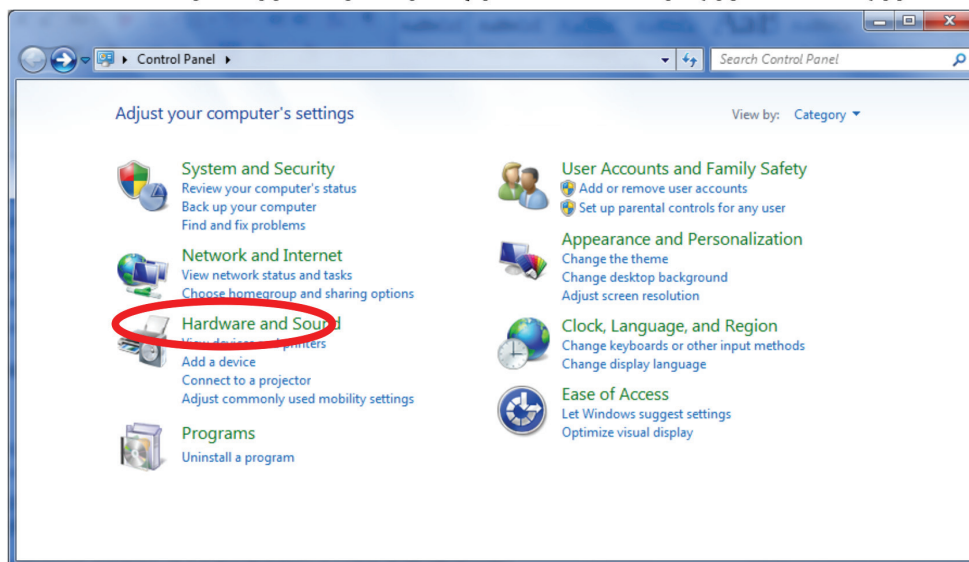
windows-ს აქვს:

- გასაგები, მომხმარებლისთვის ადვილად აღსაქმელი სტრუქტურა (ინტერფეისი);
- ეხმარება სუსტად მხედველ მოსწავლეს კომპიუტერზე მუშაობის პროცესში სხვადასხვა მანიპულაციების სწრაფად განხორციელებაში;
- შესაძლებლობას აძლევს მომხმარებელს, წაიკითხოს ელექტრონული ტექსტები, დაათვალიეროს ფოტოსურათები, გამოიყენოს სხვადასხვა საოფისე პროგრამები მისთვის სასურველი ფონის, შრიფტისა და კონტრასტის პირობებში.

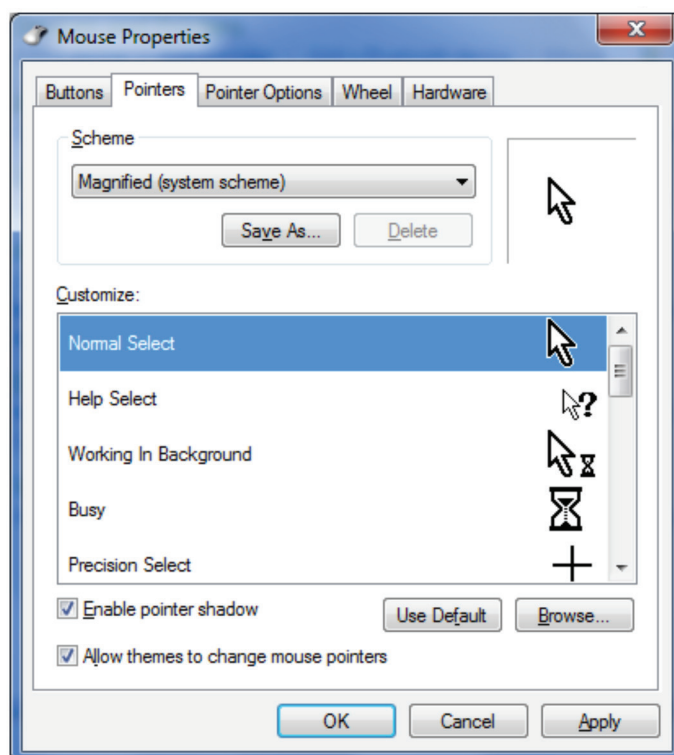
თავის მიმნიშნებელი ისრის გამაღიდებელი. მაუსის ისრის გაღიდება ეხმარება სუსტი მხედველობის მქონე მოსწავლეს ადვილად, ეფექტურად გამოიყენოს იგი ოპერატიული პროგრამის გამოყენებისას. საოპერაციო სისტემა windows-ს აქვს მაუსის მიმნიშნებლის ბაზისური ფორმები, თუმცა ასევე არსებობს დამოუკიდებელი პროგრამები.

განვიხილოთ windows-ის სტანდარტული პაკეტის მიმნიშნებლები.

1. შევდივართ სტარტში.
2. „Control Panel“-ში ვირჩევთ მაუსის ემბლემას (Mouse) შემდეგი თანმიმდევრობით:

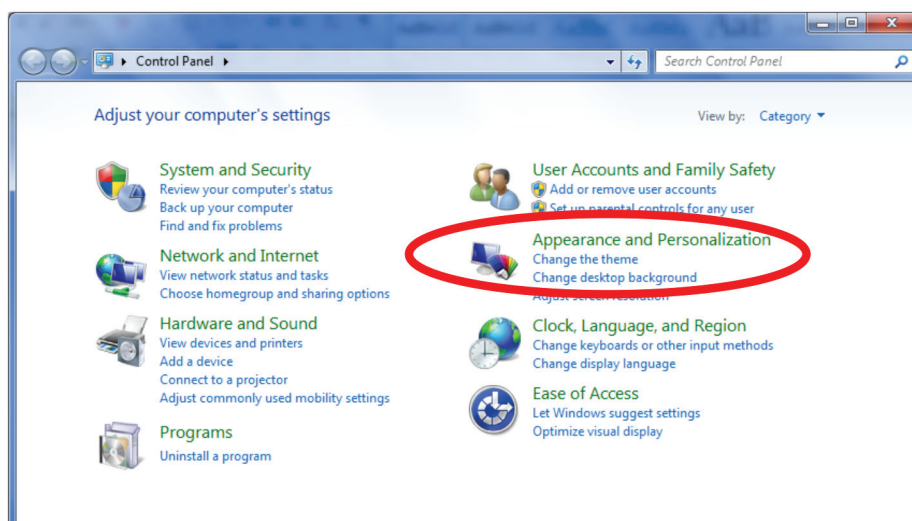
3. ახალ დიალოგურ ფანჯარაში ვირჩევთ pointers (მიმნიშნებელი).

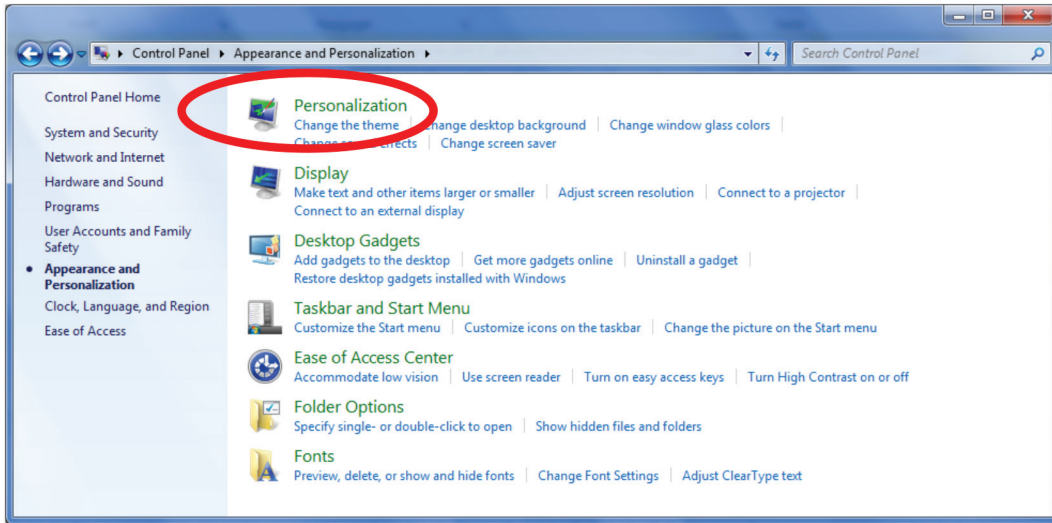

4. პროგრამა გვაძლევს მიმნიშნებლების ფორმების, ზომების მრავალფეროვან არჩევანს. ვირჩევთ სასურველს და ვხურავთ დიალოგურ ფანჯარას.

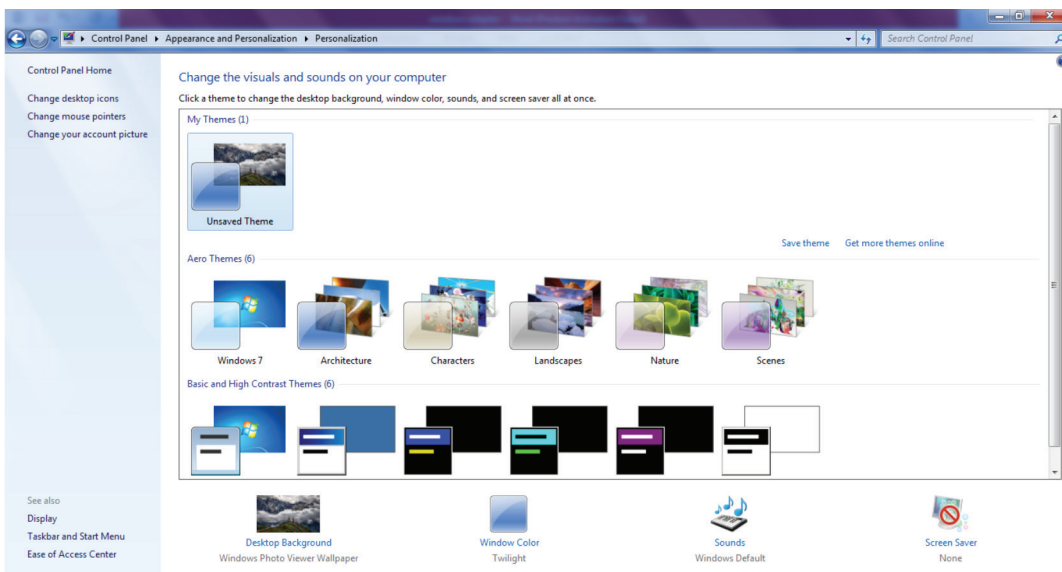
MS windows და Microsoft office ინტერფეისის ფონის, ფერის, ზომის მოდიფიკაციები. ფონისა და ფერის შეცვლა.

ამ შემთხვევაში განვიხილავთ ფონის ფერის შეცვლას. შევდივართ control panel-ში, ვირჩევთ Personalization.

აქ პროგრამა გვთავაზობს წინასწარ შექმნილ ვერსიებს. შეგიძლიათ აირჩიოთ შემოთავაზებული ვერსიები.

იმ შემთხვევაში, თუ გესაჭიროებათ მეტი მოდიფიკაცია, მონიშნეთ windows color. ახალ დიალოგურ ფანჯარაში, ქვედა მარცხენა ჩამონათვალში მონიშნეთ window, მის გასწვრივ color1 და color2 შეცვალეთ სასურველი ფერით და დაიმახსოვრეთ შესაბამის დილაკზე თითის დაჭერით.

პროგრამის პრაქტიკული გამოყენება.

- საოპერაციო სისტემის პერსონალიზაცია საშუალებას იძლევა მოვარგოთ პერსონალური კომპიუტერი მოსწავლის ინდივიდუალურ საჭიროებებს;
- ზრდის საოფისე პროგრამების წარმატებულად გამოყენების ალბათობას;
- აუმჯობესებს წერა/კითხვის დავალებებს;
- აუმჯობესებს ინტერნეტისა და სხვა სახის მედიასაშუალებების გამოყენებას.

ეკრანის გამაღიანებელი ანდროიდის ბაზაზე მომუშავე ტელეფონებისთვის თანამედროვე ციფრული ტექნოლოგიები დღითიდღე იხვეწება. რამდენიმე წლის წინ სრულიად წარმოუდგენელი იყო მობილური ტელეფონის ფუნქციებში ფოტო- და ვიდეოგადაღების ფუნქციების არსებობა. დღესდღეობით, სმარტფონების ახალი თაობები სულ უფრო და უფრო ძლიერი მოდიფიკაციისაა. თანამედროვე პროცესორები და ანდროიდის საოპერაციო სისტემა იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ ციფრული გამაღიანებლები ხელმისაწვდომი გახდეს სმარტფონების მომხმარებლებისთვის. მინიმალური სისტემური მოთხოვნებია 5 მპ კამერა და ანდროიდის საოპერაციო სისტემა. პროგრამების უმრავლესობა არის უფასო. მომხმარებელს აქვს საშუალება, შეარჩიოს მისთვის ყველაზე მოსახერხებელი ვერსიები google play store-ზე. გთავაზობთ რამდენიმეს:

- Magnificent Magnifier HD
- Silver Magnifier
- Screen Magnifier HD

პროგრამის პრაქტიკული გამოყენება

- სასწავლო მასალაზე დამატებითი მანიპულაციის გარეშე მუშაობის საშუალებას იძლევა;
- არ საჭიროებს დამატებით მოდიფიკაციებს;
- არის პრაქტიკული გამოყენებაში, არ საჭიროებს რაიმე სახის სპეციფიკურ მომსახურებას;
- მოსწავლეს საშუალებას აძლევს იმუშაოს არა ბეჭდვით მასალაზეც (გეომეტრიული ფორმები, მონეტები და სხვა).

ბიბლიოგრაფია

როგორ ვასწავლოთ მოსწავლეებს აზროვნება; მეთოდოლოგიური სახელმძღვანელო, ეროვნული სასწავლო გეგმების და შეფასების ცენტრი, 2007

ინდივიდუალური სასწავლო გეგმა, გზამკვლევი მასწავლებლებლებისთვის, მ.ზაქარეიშვილი, მ. ბაგრატიონი-გრუზინსკი, ჯ. კვაჭაძე, ქ. ფილაური, 2014.

Eurostat, 2013, Quality of life indicators –education; - http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators_-_education

Ed Diener, Ed Sandvik, Larry Seidnitz, Marissa Diener (1993) 'The relationship between income and subjective well-being: Relative or absolute?', *social indicators research*, vol 28. Issue 3. Pp 195-223.

Powdthavee N, 2015, Lekfaungfu, W,N., Wooden, M., 'What's the good of education on our overall quality of life? A simultaneous equation model of education and life satisfaction'. *Journal of behavioral and Experimental economics*, vol. 54. Pp 10-21.

Willigen, M. 1997, 'Education and the subjective quality of life'.

ეროვნული სასწავლო გეგმა; 2017-2020.

UNESCO institute for statistics, 2015.

Finn, J.D. 1989, "Withdrawing from school", *review of education research*, vol.59,no.2

Finn J.D. 1993, School engagement and students at risk (publication No. NCES 93470). Washington, DC: U.S Department of education, National Centre of Education Statistics. (ERIC Document reproduction Service No. ED362322)

Finn J.D., Folger, J& Cox, D. 1991, 'Measuring Participation Among Elementary Grade Students', *educational and Psychological Measurement*, Vol. 51, no. 2,

Finn, J.D., and Rock, D.A. 1997, 'Academic Success among students at risk for school failure', *Journal of Applied Psychology*, vol. 82, no. 2.

<http://www.ldonline.org/ldbasics/whatisld>

Voelkl, K.E. 1997, 'Identification with School', *American Journal of education*, 105.

AAIDD – American Association on Intellectual and Developmental Disabilities <https://aidd.org/>

NICHCY - National Dissemination Centres for Children with Disabilities:

Harasymiw SJ, Horne MD, Lewis SC, 1976, 'A longitudinal study of disability group acceptance'.*Rehabil Lit* 37:102,.

Lou Harris Poll on Disability (A Nationwide Survey of 1,000 & 1,021 Disabled People 1986, 1994 & 1998)

Aiden, H. & McCarthy, A. 2014. 'Current attitudes towards disabled people'. *National Longitudinal Transition Study - 2* [NLTS 2], 2005).

Stodden R,A.& Whelley, T. 2004, 'Postsecondary Education and Persons with intellectual disabilities: An introduction', *education and training in development disabilities*. Vol. 39, No.1. pp. 6-15.

Benz, M., Doren, B., & Yovanoff, P. 1998, 'Crossing the great divide: Predicting productive engagement for young women with disabilities'. *Career Development for Exceptional Individuals*, 21, 3-16.

Blackorby, J., & Wagner, M. (1996). Longitudinal postschool outcomes of youth with disabilities: Findings from the National Longitudinal Transition Study. *Exceptional Children*, 62, 399-413.

Getzel, E. E., Stodden, R. A. and Briel, L. W. (1999). "Pursuing Postsecondary Education Opportunities for Individuals with Disabilities"; University of Hawaii

Gilmore, D., Schuster, J., Zafft, C., & Hart, D. (2001). Postsecondary education services and employment outcomes within the Vocational Rehabilitation system. *Disability Studies Quarterly*, 21(1).

Rafferty, Y., and N. Rollins. (1989). 'Learning in limbo: The educational deprivation of Homeless Children'. Brooklyn, N. Y.: Advocates for children. (ERIC Document Reproduction No. ED 312 363)

Rafferty, Y. (1995) "The legal rights and educational needs of homeless children and Yuth." *Educational Evaluation and Policy Analysis* 17, 1:39-61.

Bronfenbrenner, U, 1979, 'The ecology of human development'.

Holmes, C.T., & Matthews, K.M. 1984; "The effects of nonpromotion on elementary and junior high school pupils: A meta-analysis. *Review of educational Research*. 54. 225-236.

Pierson, L & Connell, J, 1992. 'Effects of Grade Retention on Self - System Prosses, School Engagement, and Academic performance'. *Journal of educational psychology*, 84, 300-307.

Guidance to support pupils with dyslexia and dyscalculia, 2001

Ronit bird's top ten tips for parents of dyscalculic children

Yvonne Rafferty, "the legal rights and educational problems of homeless children and youth" 1995.

Horowitz, S., Spinner, V., & Kose, G (1988). Stress in Hotel children: The effects of homelessness on attitude towards school.

Ely, L. (1987). *Broken lives:denial of education to homeless children*. Washington, DC; National Coalition for the homeless.

Schwager, M.T., Mitchell, D.E., Mitchell, T.K., & Hecht, J.B (1992). How school district policy influences grade level retention in elementary schools.

Holmes, C.T., & Matthews, K.M (1984). The effects of nonpromotion on elementary and junior high school pupils.

Pierson, L.H., & Connell, J.P. (1992). Effect of grade retention on self-system processes, school engagement, and academic performance. *Journal of educational Psychology*.

Walker, E., & Madhere, S. (1987). Multiple retentions: Some consequences for the cognitive and affective maturation of minority elementary students.

Mann, D. (1986). Can we help drop-outs: thinking about the undoable. *Teachers college record*, 87 (3).

Byrnes, D., & Yamamoto, K. (1986). Views on grade retention. *Journal of Research and Development in education*, 20(10)

Rafferty, Y. (1995) "The legal rights and educational needs of homeless children and Yuth." *Educational Evaluation and Policy Analysis* 17, 1:39-61.

Roberts, S., (September 20, 1990). "City as Landlord: Homeless Force Policy Turnabout," *New York Times*, p.E-5.